جەمال نەبەز

پێوەندارێتیی کوردی

کورد کێ یە و کورد بوون مانای چی ؟

"بڵاوکراوەی ڕێکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی کورد لە ئەوروپا
سۆکسە" یە

بنکەی چاپەمەنیی ئازاد
ستۆکهۆلم ١٩٨٦.

جەمال نەبەز

پێوەندیاریتی ی کوردی

کورد کێ یە و کورد بوون مانای چی ؟

وتارێکی سەمیناری یە لە ڕۆژی ئێنی
٢٧/١٢/١٩٨٥ لە کۆپنهاگن لە کۆبوونەوە یە-
-کی کوردە ئاوارە کانی دانیشتووی
دانیمارکدا خوێندرایە وە.

"بڵاوکراوەی ڕێکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی کورد لە ئەورووپا
سۆکسە" یە

بنکەی چاپەمەنیی ئازاد
ستۆکهۆڵم ١٩٨٦.

هەواڵنامەی کتێب

بنکەی چاپەمەنیی ئازاد / ستۆکهۆڵم ١٩٨٦

هەموو مافێکی ئەم چاپکراوە لە سوێد و گشت جیهاندا پارێزراوە.

مافی چاپکردنەوە و لەبەرگرتنەوەی فۆتۆکۆپییانەو وەرگێرانی بۆ سەر زمانێکی دی، تەنیا بەدەست خاوەنێتی.

هەموو لێوەرگرتن و کۆپلە لێدەرهێنانێک کاتێک رێی پێدەدرێ ئەگەر وەرگر بەتەواوی دەست بۆ سەرچاوە و نووسەر و دەزگەی بڵاوکەرەوە و بنکەی چاپەمەنی رابکێشێ.

هەموو خراپبەکارهێنانێک بە پێچەوانەی سەرەوە، دەخرێتە بەردەم یاسای چاپەمەنی.

Binkey Çapemeniy Azad-Siwéd

خوشك و برايانی بەرێز هاوبیرانی ئازیز
بە ناوی ڕێکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی کورد لە ئەوروپا (سۆکسە) وە بەخێرهاتنتان دەکەین ، هەروەها زۆر سوپاسی ماموستای بەرێز **جەمال نەبەز** دەکەین بە ساز کردنی ئەم سەمینارە بە نرخە ٠ ئەم سەمینارە بریتیە لە پێ هەلسانێکی زانیاریانەی بەنرخ و هۆیەکە بۆ لە یەك نزیك کردنەوەی خوێندکاران وڕۆشنبیرانی کورد لە دەرەوەی وولات لە ڕێ ی بە پیت تـــر کردن و بە هێز تر کردنی خەباتمان لە پێناوی **کوردستانیکی ئازاد** و گەلێکی یەکساندا ٠ جگە لەوە ئامانجێکی تری ئەم سەمینارە بۆ زیدە کردنی زانیاری ئاوارەکانی دووره خاك و نیشتمانی داگیرکراو ٠ هەروەها ڕێکخراومان پێ خۆش حالی خۆی دەردەبریت بەرامبەر یارمەتی و هاوکاری ماموستای بەرێز جەمال نەبەز کە هەلی پێ هەلسانی بەم کارە بە نرخە دەست خستوە ٠
ئیتر سەرکەوتن بۆ ئیوەو سەرفرازای بـو کـورد ٠

ڕێکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی کورد لە ئە ورروپا
لقی دانیمـــــــــــــارك

هەواڵنامەی کتێب

پێرستی باسەکان

(١) ـ وتەی سەرەکی

(٢) ـ سڵاوکردنەوەی سەمینار

(٣) ـ چوونەپێشەوەی باس

(٤) ـ تایبەتکارەکانی کورد بوون:

(أ) ـ زمان

(ب) ـ بنەچەو رەچەڵەک

(ج) ـ نیشتمان

(د) ـ ئاین

(ئە) ـ کولتوور

(ف) ـ هەستی ولاتیەکی کورد بوون

(٥) ـ پێناسەکانی کورد بوون لای کورد و لای بێگانە

(٦) ـ دوا وشە

(٧) ـ ژێدەرەکان

(٨) ـ چەند تێبینی یەک

هەوارنامەی کتێب

هەواڵنامەی کتێب

(٢)ـ سڵاو کردنەوەی سەمینار

بەشدارانی بەڕێزی سەمینار

خۆشی یەکی زۆر گەورەیە بۆ من کەوا ئەمڕۆ لێرە بەخزمەت ئێوە دەگەم . لەکانی دڵەوە سوپاستان دەکەم کەوا بەم ژمارە زۆرەوە هاتوون بۆ بەشداربوون لە وتارەکەمدا ، کە ڕەنگە بەشێکی هۆی ئەمەش بگەڕێتەوە بۆ گرنگی ی باسەکە خۆی بەلای ئێوەی کوردەوە . هەر لێرەدا سوپاسێکی گەرمی لقی دانیمارکی (سۆکسە) دەکەم کە منی بۆ گێڕانی ئەم سەمینارە بانگکرد ، و ڕێی داپێم تاکو وتارێك لەبارەی مەسەلەی کوردەوە پێشکێش بکەم ، بێ ئەوەی لەوەپێش باسێکی تایبەتی دەستنیشان بکات بۆم . منیش دەرفەتم لە سەربەستی ی خۆم هانی و " پەیوەندارێتی ی کوردی "م هەڵبژارد ، کە هیوام وایە سوودێك بە گوێگران بگەیەنێ .

(٣)ـ چوونە نێو باس

کورد کێ یە و کوردبوون مانای چی یە؟

ئەم پرسیارە ی سەرەوە هەر لەدەرەوە ، واتە لە "ناکورد" ەوە نایەت ، بەڵکو زۆر جار گەلێك لە کوردەکان خۆشیان دەیکەن ، بەلام بەداخەوە وەرامێکی ژیرێتیژانەی وا کە دڵ ئاوێخواتەوە بۆی نادرێ بە دەستەوە . بەڕاستی ئەم پرسیارە زۆر گرنگە ، چونکە پێوەندی ی بە ناسنامەی کۆمەڵە خەڵکێکەوە هەیە کە خۆیان نەك هەر بە "گەلێك" بەڵکو بە " نەتەوەیەك " یش دادەنێن ، ئەوجا بێگانەش هەن کە هەر بەو جۆرە تێیان دەڕوانن و تێیان دەگەن . جا ئەم " گەل "ە، یا ئەم " نەتەوە " یە ؛ نەك هەر لە دەزگەی دەوڵەتی ی خۆی بێ بەشەو بەس ؛ بەڵکو بەسەر پێنج دەوڵەتی بێگانەی ناسیۆنالی سیستێم جیاوازیشدا دابەشکراوە . بێجگەلەوەش ئەم " گەل "ە یا ئەم "نەتەوە "یە هەر لە سنووری ئەو نیشتمانە پارچەپارچەکراوەدا ناژی کە بە کوردستان

هەواڵنامەی کتێب

ناسراوە، بەڵکو بڕێکی وەک "کەمایەتی" یەک لە دەرەوەی ئەو وڵاتەدا دەژی، سا یا بە پەرشوبڵاوی لەم لا و لەولا، یا بە گەلەکۆمەڵی لە هەوارێکی داخراودا. ئەمانە هەموو مەسەلەی دیاریکردنی ناسنامەی کورد بوون ئاڵۆزتر و سەختتر دەکەن.

ئێمە کە هاتینە سەر باسی ناسنامەی کورد بوون، مەبەستمان لەو "وەک یەکی"یە، یا ئەو "چۆن یەکی"یە پڕیەپڕیە کە لەنێوان پێناسەی تاکتاکەی کورددا هەیە، و دەیانکاتە کۆمەڵگەلێکی وەک یەکی هاوئاهەنگ. جا بۆئەوەی ئێمە نەخشەی پێوەندارێتی یەکی کوردی بکێشین بە جۆرێکی وا گشت ئەوانە بگرێتەوە کە زاراوەی "کورد" دەیانگرێتەوە؛ پێویستە لەسەرمان جارێ پێناسە یا پێناسەکانی ئەو کۆمەڵە خەڵکەی کە بە "کورد" نێودەبرێن دەستنیشان بکەین... شایانی باسە کە کاتێک مرۆڤ خەریکی ناسنامەی کۆمەڵە خەڵکێک بوو، وەک کورد؛ ناچار تووشی چەند زاراوەیەکی ئێتنۆلۆژی و سۆسیۆلۆژی و پۆلیتۆلۆژی و یاسایی وەک ئێتنۆس Ethnos و "گەل" و "نەتەوە" و "کەمایەتی" و "گەلی دەوڵەتدار" و "گەلی لاتەنیشت" دەبێ، کە ئەم زاراوانەش وەنەبێ هەر یەکە تاریفێکی ڕێکوپێکی بڕاوەی سنووردیاری لەهەمولاوە دانپێدانراوی هەبێ، بەڵام ئەوەی لەم وتارە سەمیناری یەدا لە هەموو شتێک گرنگتر خۆی دەردەخا، ئەو پێناسە خۆڕا (طبیعی) یانەیە کە دەبنە هۆی ئەوەی "کوردێک" لە "ناکوردێک" جیابکرێتەوە.

لێرەدا دەبێ ئەوەش بێژم، کاتێک بە ناسنامە یەک دەگوترێ ناسنامە، ئەگەر هاتوو ئەو ناسنامەیە لەلایەن خاوەن ناسنامە و خەڵکیشەوە دانی پێدانرا و پەسەندکرا. بۆ وێنە: ئەگەر یەکێک نێوی "تاڤگە" بوو، دەبێ بۆ ئەوەی ناسنامەیەکی بە نێوی "تاڤگە"وە بۆ دەربکرێ، جارێ ئەو کەسە خۆی خۆی بە "تاڤگە" بداتە ناسین، وئەوجا خەڵکیش هەر بە نێوی "تاڤگە"وە بیناسنەوە.

جا چونکە ئێمە ئێستە باسی " ناسنامەی کەسی " (تاکی) دەکەین ، خراپ نییە ئەگەر لەسەر ئەم باسە کەمێك بڕۆین ، و هێندێك لە گیروگرفتەکانی بخەینە بەرچاو ، چونکە ئەوە بۆ مەسەلەی " ناسنامەی کۆمەڵی " بەکارمان دێ . بۆ ئەمەش دەمەوێ وادابنێم ، ئەو کەسەی کە ناوی " تاڤگە " یە دێ و بە ئارەزووی خۆی ناوی خۆی لە " تاڤگە " وە دەگۆڕێ بە " ڕێگە " ، و خەڵکیش ئەمجا بە " ڕێگە " ناوی دەبەن . ئەودەمە ، تایبەتکارە بابەتییەکانی ناسنامەی ئەو کەسە نایەتە گۆڕین ، ئەگەرچی هێندێك لە پێناسە نابابەتییەکانی گۆڕانیان بەسەردا دێ . چونکە بە گۆڕینی ناوەکە ، سروشت و ماکی (ذات) ئەو کەسە ، وەك کەس ، لەگەڵ سروشت و ماکی کەسی دیکەدا " وەك یەك " یان لێ ناکرێ . تەنانەت ئەگەر هێندێکیش هەبن ، پاش گۆڕینی ناوەکەش هەر بە " تاڤگە " ناوی ببەن ، و هێندێکیش بە " ڕێگە " ، ئەوا مەبەست هەر هەمان کەس و هەر ئەو کەسەیە . جاری واش هەیە دەبینین هی وا هەن لە ماڵەوە و لەنێو خێزانی خۆیاندا ناوێکیان هەیە ، کەچی لەدەرەوە و بە ڕەسمی ناوێکی دیکە ، لەگەڵ ئەوشدا ئەو کەسە هەر ئەو کەسەیە و پێناسە بابەتییەکانی ئەو کەسە دەستکاری نەکراوە . وێنەیەکی دیکە : زۆر جار ڕوودەدات کاسپکارێك دەچێت چێشتخانەیەك دادەمەزرێنێ ، و خۆی ناوێك دەدۆزێتەوە بۆی و بەڕەسمی وای ناودەنێ ، کەچی خەڵکەکە ناوێکی دیکەی لێ دەنێن و هەر بەو ناوەشەوە دەیناسنەوە . لەگەڵ ئەوشدا پێناسە بابەتییەکانی بابەتەکە (چێشتخانەکە) هەروەك خۆی دەمێنێتەوە و نابێتە شتێکی دی ، هەتا خەڵکەکە چێشتخانەکە هەر بە (چێشتخانە) بناسنەوە و بە شتێکی دیکەی نەدەنە قەڵەم ، بۆ وێنە : هۆتێل ، یا فرۆشگە ، یا گەرماو . ئەم نموونانە بەسەر ئەو کۆمەڵە ئێتنییانەشدا دەچەسپێن کە بە " ئێتنۆس " یا " گەل " یا " نەتەوە " دەدرێنە قەڵەم . بۆ وێنە — ئەڵمانەکان بە خۆیان دەڵێن " دۆیچ "Deutsch" " ، کەچی کورد و گەلێك خەڵکی دی پێیان دەڵێن " ئەڵمان " . ئەمەش بە هیچ

جۆرێک لە پێناسە بابەتی یەکانی گەلی نێویرا و (ئـەڵەمان) ناگۆڕێ. چونکە نێونان (واتا ناسینەوە) ی " دۆیچ " بە " ئەڵەمان " لەلایەن هێندێک خەڵکەوە ، هیچ تایبەتکار و سروشتێکی دیکە ناخاتە سەر " دۆیچ " ... هەروەها زۆربەی زۆری کورد بۆ نێونانـی خۆیان ، لە پاڵ بەکارهێنانـی ووشەی " کـورد " دا ووشەی " کـورمانـج " یش بەکاردەبەن ، بەڵام کە تۆ " کوردێک " بە " کورمانـج " بانگدەکەیت ، ئەوا بەم کارەت هیـچ جۆرە پێناسەیەکی بابەتانەی کورد دەستکاری ناکەیت، و هـیـچ بابەتـکار و سروشتێکی تازە ناخەیتە سەری ، چونکە " کورد " و "کورمانج هەردووکیان پەیڤەری یەکـن و بۆ یەک " بابەت " بەکاردێن . بەڵام بـە پێچەوانەوە ، ئەگەر هاتوو تۆ بە " کورد " ت نەگوت " کورمانج " بەڵکو گوتت " تورکی چیا " یا " عەرەبی چیا " یا " فارسی چیا " ،ئەوا دیارە ئـەو دەمە پێناسە بابەتی یەکانی کۆمەڵگەلێکت دەستکاری کردووە ، کەلەلایـەن خۆیان و خەڵکەوە هەر بە " کورد " یا " کورمانج " دەدرێنە قـەڵـەم ، سەبارەت بەوەی سروشت و تایبەتکاری دیکەت خستووەتە سەری ، وئەوسا ئەمەش لە مەسەلەکە دەگۆڕێ . چونکە تۆ کە دەبێژیت " تورکی چیـا " و " فـارسی چیا " و " عەرەبی چیا " ، هەموو جارێک نێوی تورک و فارس و عەرەب بەکاردەبەیت ، کە ئەمانە هەر یەکەیان نیشانەی کۆمەڵگەلێکن کـە تایبەتکاری بابەتانەی خۆیان هەیە ، جیا لە تایبەتکارە بابەتی یەکانی کورد . ئەمەش خاڵانەی ئەوەیە کوردێکی گوندی ی خەڵکی ئەرزەڕۆم کە بە درێژایـی ی ژیانی هەر گوندەکەی خۆی و چەند کاربەدەستێکی تورکی دیبێ و لەپڕ بووبێ بە " کرێکاری میوان " لە ئەڵمانیا و لە کارگەیەکدا بۆ یەکەمین جـار چاوی بە ئـەڵمانەکان کەوتبێ و پێیان نەڵێ " دۆیـچ " یا " ئەڵەمان "، بەڵکو پێیان بڵێ " تورکی ئەورووپا " ـ ئەوجا ئەمە دەبێتە دەستکاری ـ کـردنی تایبەتکارە بابەتی یەکانی ئەوانەی لەلایەن خۆیان و خەڵکـەوە بە " دۆیـچ " و " ئەڵەمان " ناسـراون .

هەرچەندە ناسنامەی کۆمەڵگەلێکی ئێتنـی لە نێوان " تیڕوانینی

خۆیی و تێڕوانینی بێگەدا سەر هەڵدەدات (١) ، بەلاّم بە تاقیکردنەوە دەرکەوتووە کە لە نێوان ئەم دوو تەوەرەیەدا ، کارکردنەسەر-یەکدی بەردەوامە و هێندێک جاریش تێڕوانینی خۆیی زۆر کاردەکاتە سەر تێڕوانینی بێگانە و بە جارێک دەیگۆڕێ٠ بۆ وێنە: ئەگەر یەکێک نێوی " ئازاد " بوو ، بەلاّم چەند کەسێک حەزیان لە نێوەکەی نەکرد و بە نێوی " مراد " ەوە بانگیان کرد ، ئەوسا ئەگەر ئەو کەسە بە هیچ جۆرێک بە " مراد " وەرامی نەدانەوە ، و سوور بوو لەسەر ئەوەی نێوی " ئازاد "ە،ئەوا رۆژێک دێ ئەو چەند کەسە ناچاردەبن بە " ئازاد " بانگی بکەن٠ سووربوونی کوردیش - لە پاڵ بوونی دەسەلاّتێکی لەباردا - لەسەر ئەوەی " تورکی چیا " یا " فارسی چیا " یا " عەرەبی چیا " نین ، بەڵکو کۆمەڵگەلێکی سەربەخۆن ، وا لەو بێگانانە دەکات کە بەو جۆرە نێوی دەبەن - زوو یا درەنگ - بەو جۆرەی کورد خۆیان دەیانەوێ دەستنیشانیان بکەن٠

کەواتە کە ئێمە باسی کورد دەکەین مەبەستمان کۆمەڵە خەڵکێکە کە هێندێک تایبەتکاری بابەتانەی خۆیان هەیە٠ ئەم تایبەتکارانە ئاوێتەی یەک بوون و هەمووش پێکەوە بوونەتە هۆی ئەوەی ئەو کۆمەڵگەلەیان کردووە بە کۆمەڵگەلێکی جیاواز لە کۆمەڵگەلانی دی٠ ئێستە با بزانین ئەو تایبەتکارانە چین ؟

٤ - تایبەتکارەکانی کورد بوون :

(أ) - زمان

ئەوانەی بە " کورد " دادەنرێن ، بە گشتی ، بە زمانێک قسەدەکەن کە بە " زمانی کوردی " یان " زمانی کورمانجی " بەنێویانگە٠ ئەم زمانە سەرەڕای ئەوەی بووەتە دوو شێوەی سەرەکی و دوو شێوەی لاتەنیشت و چەند زارێکەوە (٢) ، کە هێندێک جیاوازی

هەواڵنامەی کتێب

مۆرفۆلۆژی یانە و فۆنێتیکانە و لێکسیکالانیان تێ کەوتووە ، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو لێکۆڵینەوە زمانەوانی یانەی تا ئێستە لەبارەی زمانی کوردی یەوە کراون ؛ گومانیان لەوەدا نەهێشتووەتەوە کە " کوردی " زمانێکی سەربەخۆیە ٠ هەرچەندە زانا و زانستکار و رۆشنبیرانی کورد لە سەدەکانی رابوردوودا زۆر کەمتەرخەمی یان بەرامبەر زمانی زگماکی خۆیان نوواندووە ، و بەرهەمەکانیان بەزۆری ، بە عەرەبی و فارسی نووسیوەتەوە (٣) ، بەڵام لە قوتابخانەو زانستگە ئاینی یەکانی کوردستاندا ، زمانی کوردی زمانی تێگەیاندن بووە ، با سەرچاوە و کتێبەکانیش بە کوردی نەبووبن ٠ هەروەها جەماوەری گەل ، بەلایەنی کەمەوە ، دوو هەزار ساڵەیەکە ، زمانی کوردی ی بۆ قسەکردن و لەمێک گەیشتن بەکارهێناوە و پاراستوویەتی ٠ لە پاش جەنگی جیهانی ی یەکەمەوە تا ئەمڕۆ گەلێک هەوڵدراوە بۆ خزمەتکردنی زمانی کوردی و بەکارهێنانی بۆ کاروباری خوێندن و رۆژنامەگەری و رادیۆ ٠ هەر لە سەرەتای ئەم سەدەیەشەوە وتا ئێستە ، هەوڵدان بۆ ناسینی زمانی کوردی بە رەسمی لەو دەوڵەتانەدا کە کوردستانیان لە خۆیان بەشکردووە بووە بە سەرپەرەی داخوازی یەکانی جەماوەری کورد و هەموو حیزب و رێکخراو و بزووتنەوە سیاسی یەکانی ٠ ئەمڕۆ زمانی کوردی لەلایەن جەماوەری کوردەوە زۆر نرخی پێدەدرێ ، و بە پێناسەیەکی یەکجار گرنگ بۆ " بوونی کورد " و " کورد بوون " دەدرێتە قەڵەم ٠ کوردی واش هەن پێیان وایە کە کورد هەر هێندە کوردە تا زمانەکەی ماوە ، کە زمانەکەی نەما ، خۆشی نامێنێ ٠

کەواتە یەکێک لەو تایبەتکارانەی کە کوردێک لە " ناکوردێک " جیا دەکرێتەوە پێی ؛ زمانە ٠ بەم پێیە دەبێ کورد ئەو کەسە بێ کە بە زمانی کوردی قسە دەکات ، یا دەتوانێ قسەبکات پێی ٠ جا ئەگەر ئەمە وابێ ، و هەر کەسێک کە بە کوردی قسەی کرد کورد بێ ، دەبێ هەر کەسێک کە نەیتوانی بە کوردی قسەبکات ، کورد نەبێ ٠ وا دیارە تەنانەت لە رابوردووشدا کوردی وا هەبوون ، ئەگەر کوردێک

زمانی کوردی نەزانیبێ ،"مافی پێوەندارێتی" یان پێ ڕەوانەبینیوە ولێیان سەندووەتەوە · بۆ وینە: بیرکەرەوە و هۆنەری نەتەوەئەڤینی کورد بەهەشتی حاجی قادری کۆیی (١٨١٥ـ١٨٩٢) لە سەدەی رابوردووداگوتوویەتی :

ئەگەر کوردێك قسەی بابی نەزانی موحەققەق داکی حیزەوبابی زانی (٤)

هەرچی تاقیکردنەوەی ڕۆژانەشە ، ئەوا ئەم فەرمانە رەقوتەقە دەداتە دواوە · چونکە زۆری واهەبوون و هەن کە خۆیان بە کورد زانیوە و دەزانن و رازی نابن بەوەی بە ئەندامی هیچ گەلێکی دی دابنرێن جگەلە کورد، کەچی زمانی کوردیش نازانن · ئەمانە بە زمانی دیکە قسە دەکەن کە ئەو زمانانە بە " زمانی خۆیان " نازانن ، بەڵام زمانی کوردی کە نایزانن و ناتوانن قسەی پێبکەن ، بە " زمانی خۆیان "ی دەزانن · نیشتمانپەروەری گەورە شەهید دکتۆر فوئاد بەرخۆ ؛ یەکێك بوو لەو کوردانەی کە لەسەر کوردایەتی لە ساڵی ١٩٢٥ دا لە لایەن رژێمی تورکە کەمالیستەکانەوە لە سێدارە درا ، بەڵام نەیدەتوانی بە کوردی قسە بکات ، کەچی نەزانینی زمانی کوردی ، رێی ئەوەی نەگرت لێی لە پێناوی کورددا گیانی خۆی ببەخشێ · هەر ئەو " کوردی نەزانە " لەبەر سێدارەدا هەڵبەستێکی بە زمانی تورکی رێکخست ، لەوێ دا کوردستانی بە باخێکی بەهەشت دانا کە لە باوو باپیرانەوە بۆی بەجێماوە و فەرمووی :

کیمدر بزی منع ایلەیجك باغی جناندن
میراثی پدردر گیرز خانە بزمدر (٥)

واتە: " کێ بێ بتوانێ رێی ئەم باخی بەهەشتە لە ئێمە بگرێ · میراتی باوکمانە و بۆمان بەجێماوە · ماڵی ماڵی خۆمانە و دەچینە نێوی " ·

عەلی سەیدۆی گۆرانی ، سکرتێری ئەنجومەنی یاسادانانی ئەردەنی؛ یەکێکە لەو کوردانەی کە لە نێو عەرەبی ئەردەنداله دایکبووە و گەورە بووە ، و بە هۆی ئەوەوە کە کوردە ، هەر لە کاتی قوتابێتی یەوە گەلێك خزمەتی

مێژووی کوردی کردووە. لە کتێبەکەیدا "من عمان الى العمادية أو جولة في كردستان الجنوبية" ("لە عەممانەوە بۆ ئامێدی یا گەشتێک بە کوردستانی خواروودا") دەمێژێ: "کە لە سلەیمانی بووم لەگەڵ بابا عەلی شێخ مەحمووددا بە زمانی ئینگلیزی قسەم کرد چونکە ئەوحەلە زمانی کوردیم نەدەزانی" (٦). ئەمە مانای وایە ئەم کوردە بەنێویانگە نەتەوەنەشێنە لەسەرەتای ژیانی دا کوردی نەزانیوە.

کاتێک کە خۆم لە بەغدا و بەسرە مامۆستای قوتابخانە نێوەندییەکان بووم، واتا لەو دووشارەی کە دوو مەڵبەندی عەرەبنشینن، بەڵام لە یەکەمیاندا کەمایەتییەکی گەورە کورد هەیەو لە دووەمیشیاندا کورد زۆر هەن، گەلێک جار قوتابی وامدیوە کە بە عەرەبییەکی بێخەوشی رەوان قسەیکردووە، وەیەک ووشەی کوردی نەزانیوە، کەچی لەمنی پرسیوە "..تکایە ئەم ووشە عەرەبییە بە "زمانی خۆمان" چی پێدەڵێین؟" گوتوومە: مەبەستت لە "زمانی خۆمان" چییە؟ گوتوویەتی: کوردی. گوتوومە: باشە تۆ کوردی نازانیت، چۆن کوردی زمانی تۆیە؟ بەگەرمییەوە گوتوویەتی: "خۆم کوردم؛ لەبەر ئەوە کوردی زمانی منە، نەک عەرەبی، ئەز نە عەرەبم" (٧).

ئەوەتە ئێستەش دەبینین لە شارەکانی ئەورووپای رۆژاوادا هەزاران خەڵکی تورکیا و ئێران و عێراق و سووریا و لوبنان و کوێ و کوێ هەن، کە لە ئەستەموڵ و ئەنقەرەو ئیزمیر و تاران و بەغدا و دیمەشق و بێرووت لە دایکبوون، و هەر بە تورکی و فارسی و عەرەبی دەپەیڤن، و کوردی نازانن، کەچی خۆیان بە کورد دەدەنە ناسین، و هەوڵدەدەن "زمانی خۆیان" کە کوردییە فێر بسن و قسەی پێبکەن.

بەمەدا بۆمان دەردەکەوێ، ئەگەر هاتوو یەکێک خۆی بە کورد زانی، ئەوا زمانی کوردی بزانێ و نەزانێ، زمانەکە هەر بە زمانی خۆی دەزانێ. هەروەها ئەگەر بێتو زانینی زمانی کوردی بکرێ بە پێناسەیەکی

کورد بوون ، ئەوا دەبێ ژمارەیەکی یەکجار زۆر لەوانەی بە خۆیان دەڵێن کورد ، و خەڵکیش بە کورد ناسیونی ، لە پەیوەندارێتی کوردی بێبەش بکرێن ، هیچ نەبێ تا ئەو کاتەی زمانی کوردی فێردەبن ، بە کورد نەزانرێن ، وکە زمان فێربوون ، ئەوجا پێیان بگوترێ " کورد " . ئەمە لە لایەکەوە . لە لایەکی دیکەشەوە ، هی واهەن کە لە ناوچەیەکی کوردەواریدا لە دایکبوون ، و بە کوردی یەکی بێگرێ وگاڵ دەپەیڤن ، ئەمجا وەنەبێ هەر لە کۆڵان و بازاڕ بە کوردی قسەبکەن ، بەڵکو تەنانەت کوردی زمانی ماڵەوەشیانە ، بەڵام کە لێیان دەپرسیت . تۆکوردیت ؟ دەبێژن " نە . باپیرە گەورەم کاتی خۆی هاتووەتە کوردستان ، و لە کوردستان لە دایکبووم و گەورەبووم و " زمانی خۆمم " لە بیرچووەتەوە " .

بە کورتی ؛ ئەگەرچی زمانی کوردی پێناسەیەکی زۆر گرنگە بۆ دیاریکردنی " کورد بوون " ، بەڵام لە هەموو حاڵێکدا راست دەرناچێ . لەبەر ئەوە نابێتە مەرجی بێچەند و چوونی پەیوەندارێتی کوردی .

شایانی باسە کە دانانی " زمان" بە پێناسەیەکی ناسنامەی کۆمەڵگەلێکی ئێتنی ، بە شێوەیەکی گشتی ، گیروگرفتی زۆرە . لەگەڵ ئەوشدا دەبینین لە هەموو لایەکەوە بە پێناسەیەکی یەکجار گرنگ و بکرە سەرەکی دادەنرێ . بۆ وێنە:باسی " گەلانی تورك " دەکرێ ، مەبەستیش لەو گەلانەیە کە بە شێوەکانی زمانی تورکی قسەدەکەن . ئەڵمانەکان کەمێك جیاوازی دەخەنە نێوەوە،کاتێك " گەلی ئەڵەمان " لە " گەلانی ئەڵمانی زمان " جیادەکەنەوە . عەرەبەکان هەرکەسێك کە عەرەبزمان بووبە عەرەبی دەدەنە قەڵەم ، کە ئەم سەرنجەش لای عەرەب کۆنە و دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی پەیامبەر (د) ، کاتێك محەممەد لە وەرامی ئەوانەدا کە چەند سەحابەیەکی ناعەرەبی محەممەد یان — وەك سەلمانی فارسی و سوهەیبی رۆمی و بیلالی حەبەشیی — بە سووك هاتووەتە بەرچاو ، چونکە عەرەب نەبوون ، لە مزگەوت گوتوویەتی :

" ... خەڵکینە خودێ یەک خودێیە، و باوکیش یەک باوکە، و عەرەبێتی هی هیچ کەسێکستان نییە، نە لە باوک و نە لە دایکەوە، بەڵکو عەرەبێتی زمانە، ئەوی بە عەرەبی قسەی کرد ئەوە عەرەبە (٨).

ڕاستییەکەی، ئەوی شارەزای وڵاتی عەرەب بێ، ئەمڕۆ ژمارەیەکی یەکجار زۆر لوبنانی و جەزائیری و مەراکیشی و تونسی و میسری و سودانی دەبینێ، کە بە زمانی عەرەبی قسەدەکەن، وکەچی خۆشیان بە عەرەب نازانن، بەڵکو خۆیان بە فینیقی و بەربەری و گۆشینی و قیبتی و ... هتد دەدەنە قەڵەم.

(ب) - بنەچەو ڕەچەڵەک

لەبارەی بنەچەو ڕەچەڵەکی کوردەوە گەلێک بیروڕا و دادانان (فرضية) هەیە و وتووێژ و دەمەتەقێ یەکجار زۆرە. ئەمەش وەنەبێ کاری ئەمڕۆ و دوێنێ بێ، بەڵکو لە مێژوودا کۆنە و باسکردنی بنەچەو ڕەچەڵەکی کورد لە هەزار ساڵێک پترە. مێژوونووسە عەرەبە کۆنەکان، وەک المسعودي (کە لە ساڵی ٩٥٧/٩٥٦ ی ف دا مردووە) لە یەکێک لە کتێبەکانیدا کە نێوی (التنبيهُ والاشراف)ە بنەچەو ڕەچەڵەکی کورد دەباتەوە سەر عەرەب (٩) و لە کتێبێکی دیکەشیدا کە نێوی (مروج الذهب ومعادن الجوهر)ە؛ بنەچەو ڕەچەڵەکی کوردی بردووەتەوە سەر دێو و درنج و جنۆکە و شەیتان (١٠) ئەبولقاسمی فیردەوسی (ابو القاسم فردوسی) خاوەنی (شاهنامە) کە لە ٩٤١/٩٤٠ تا ١٠٢٠؟ ژیاوە بنەچەو-ڕەچەڵەکی کوردی بردووەتەوە سەر ئەو گەنجانەی کە لەدەست سەربڕین و مێشک دەرهێنان لەلایەن زوحاک (ئەژدەهاک)ی زۆرداری نەخۆشەوە؛ بە هۆی خێرەوەمەندیی دوو چێشتکەری زوحاکەوە ڕزگاریان بووە و ڕایان کردووە و داویانەتە کەژوکێو (١١). لەم سەدەیەی دواییشدا گەلێک تێبینی لەسەر بنەچەوڕەچەڵەکی کورد خراونەتە ڕوو، هێندێک لەمانە بۆ ئامانجی سیاسی بوون، وەک ئەوەی کە کورد دەبرێتەوە سەر ڕەگەزی

عەرەب یا فارس یا تورك ، و هێندێکیشی لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەی زمانەوانی و مێژوویی یەوە پەیدابوون . بەنێوبانگترینی جۆری دووەمیان ئەو هیپۆتێزەیە کە بۆ یەکەمین جار لەلایەن ڤلادیمیر مینۆرسکی (٥/٢/١٨٧٧ ـ ٢٥/٣/١٩٦٦) یەوە پێشاندراوە و کورد دەباتەوە سەر بناوانی ماد ، واتە میدیایی یەکان (١٢) . کوردەکان خۆشیان بەگشتی ئەم هیپۆتێزە بە راست دەزانن و ئەوەتا تەنانەت مارشی کوردستان کە بە (ئەی رەقیب) بەنێوبانگە بەدەست بۆ ئەم بنەمایە رادەکێشێ ، کاتێك دەبێژێ :

ئێمە رۆڵەی میدیا و کەیخوسرەوین
دینمانە ، ئاینمانە ، نیشتمان

بەکورتی ، بنەچە و رەچەڵەکی کورد هەرچی یەك بێ ، کورد خۆی پێی وایە کە ئەم کوردانەی ئەمڕۆ هەموو یەك بنەچە و رەچەڵەکیان هەیە ، و ئەم کوردانەی ئەمڕۆش هەر نەوەی ئەوانەن کە لە رابوردوودا کورد بوون . لێرەدا حەزدەکەم بەسەرهاتێکی خۆش بگێڕمەوە بۆتان . بیست ساڵێك لەمەوبەر جارێکیان لە مەلبەندێکی خوێندکاراندا لە مۆنیخ (ئەڵمانیا) وتارێکم لە- بارەی رۆژهەڵاتەوە دەخوێندەوە بۆ خوێندکارە ئەڵمانەکان و باس هاتە سەر باسی بنەچە و رەچەڵەکی کورد . هێندێك لەو ئەڵمانانەی لەوێ بوون چەند شتێکیان لەسەر کورد خوێندبووەوە ، و حەزیان دەکرد زۆرتر دەمەتەقێ لەسەر بنەڕەتی کورد بکەن . یەکێکیان زۆر لەسەر ئەوە سوور بوو کە کورد دەچنەوە سەر "خۆری یەکان" . یەك دوو کورد یشرلەوێ بوون ، کە رەئی یان جۆرێکی دی بوو . دەمەتەقێ کەمێك درێژەی کێشا ، و ئەوجا کابرایەکی رەش ماشورنجی سمێڵ بابڕ کە لە سووچێکەوە تا ئەو کاتە بێدەنگ دانیشتبوو لەپڕ سنگی دەرپەڕاند و بە ئەڵمانی یەکی تێکشکاو گوتی : تکایە ئەز ئەڵمانی باش نازانم ، کەرەم کە بە کوردی بێژە بزانم ڤانا چ دەبێژن ؟ گوتم کاکە تۆ کوێندەریت ؟ گوتی : دێرسیمی . مەسەلەکەم بە کورتی تێگەیاند ، ئەوجا برۆی چرچ کرد و گوتی : تکایە بەم هەڤالانە بێژە لێم ببورن کە وا ئەز نەخوێندەوارم ، لەپێشەوە وامزانی کە ئەمانە دەبێژن "کورد خۆرین" و

عەرەب یا فارس یا تورك ، و هێندێکیشی لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەی زمانەوانی و مێژوویی یەوە پەیدابوون . بەناوبانگترینی جۆری دووەمیان ئەو هیپۆتێزەیە کە بۆ یەکەمین جار لەلایەن ڤلادمیر مینۆرسکی (٥/٢/١٨٧٧ـ ٢٥/٣/١٩٦٦) یەوە پێشاندراوە و کورد دەباتەوە سەر بناوانی ماد ، واتە میدیایی یەکان (١٢) . کوردەکان خۆشیان بەگشتی ئەم هیپۆتێزە بە راست دەزانن و ئەوەتا تەنانەت مارشی کوردستان کە بە (ئەی رەقیب) بەناوبانگە بەدەست بۆ ئەم بنەمایە رادەکێشێ ، کاتێك دەبێژێ :

ئێمە رۆڵەی میدیا و کەیخوسرەویـــن
دینمانە ، ئاینمانــە ، نیشتمـــان

بەکورتی ، بنەچەو رەچەڵەکی کورد هەرچی یەك بێ ، کورد خــۆی پێی وایە کە ئەم کوردانەی ئەمڕۆ هەموو یەك بنەچەورەچەڵەکیان هەیە ، و ئەم کوردانەی ئەمڕۆش هەر نەوەی ئەوانەن کەلە رابوردوودا کورد بــوون . لێرەدا حەزدەکەم بەسەرهاتێکی خۆش بگێڕمەوە بۆتان . بیستساڵێك لەمەوبەر جارێکیان لە مەڵبەندێکی خوێندکارانەدا لە مۆنیخ (ئەڵمانیا) وتارێکم لەبارەی رۆژهەڵاتەوە دەخوێندەوە بۆ خوێندکارە ئەڵمانەکان و باس هاتە سەر باسی بنەچەورەچەڵەکی کورد . هێندێك لەو ئەڵمانانەی لەوێ بوون چەند شتێکیان لەسەر کورد خوێندبووەوە ، وحەزیان دەکرد زۆرتر دەمەتەقـــێ لەسەر بنەڕەتی کورد بکەن . یەکێکیان زۆر لەسەر ئەوە سوور بوو کە کــورد دەچنەوە سەر "خۆڕییەکـان" . یەك دوو کورد یش لەوێ بوون ، کە رەئییان جۆرێکی دی بوو . دەمەتەقێ کەمێك درێژەی کێشا ، و ئەوجا کابرایەکـی ڕەش ماشوبرنجی سمێڵ بابڕ کە لە سووچێکەوە تا ئەو کاتە بێدەنگ دانیشتبوو لەپڕ سنگی دەرپەڕاند و بە ئەڵمانی یەکی تێکشکاو گوتی : تکایە ئەز ئەڵمانی باش نازانم ، کەرەم کە بە کوردی بێژە بزانم ڤانا چ دەبێژن ؟ گوتم کاکە تۆ کوێندەریت ؟ گوتی : دێرسیمـی . مەسەلەکەم بە کورتی تێگەیاند ، ئەوجا برۆی چرچ کرد و گوتی : تکایە بەم هەڤالانە بێژە لێم ببورن کەوا ئــەز نەخوێندەوارم ، لەپێشەوە وامزانی کە ئەمانە دەبێژن "کورد خۆڕیـن" و

عەرەب لە دیمەشق ، و یەکێك لە زانا بەنێوبانگەکانی جیهانی عەرەب ،نموونەیەکە بۆ ئەمە. هەر ئەم دیاردەشە وای کرد وە کە کوردەکانی ئیسرائیل بە " ئەنا کوردی " کە مانای " ئەزکوردم " ە ؛ نێو ببرێن ، چونکە ئەمانە هەر لە سەرەتای چوونیانەوە بۆ ئیسرائیل خۆیان بە " کورد " بە خەڵکی ناساندووە و کەلە یەکێکیان پرسیبێ تۆ چیت ؟ دەستبەجێ گوتوویەتی : ئەزکوردم " کە بە زمانی عیبری " ئەنا کوردی " یە. کەچی لە لایەکی دیکەشەوە هی واهەیە باوکیش ودایکیشی کورد بوون یا کوردن ، کەچی خۆی نەك هەر بە کورد نازانێ؛ بەڵکو پێشی ناخۆشە بێژن: " تۆ کوردیت " و خۆی بە " مەنسووب " ی گەلێکی دی دەداتە قەڵەم. هی واش هەیە بنەچەو ڕەچەڵەکی کورد بووە ودان بەمەشدا دەنێ ، کەچی دەڵێ: " بەڵام خۆم کورد نیم. تازە بووەمتە عەرەب، یا تورك ، یا فارس " . ئەمانە لە نێو کورددا بە کوردی " تواوە " یا " ئاوەکی " دەدرێنە قەڵەم. لە لایەکی دیکەشەوە هی واهەن ، باوك و باپیرانیان کورد نەبوون ، بەڵام لە کوردستاندا لە دایك بوون ، و لە کۆمەڵگەی کورددا تواونەتەوە. ئەمانە خۆیان بە کورد دەزانن ، و ئەگەر پێیان بڵێیت " تۆ بە بنەچەو ڕەچەڵەك کورد نیت " دەڵێت : " ڕاستە. بەڵام تازە بووەمتە کورد و خۆم بە کورد دەزانم ". ئەم جۆرە کوردانە لای کورد زۆر بەڕێزن. وادیارە ئەمە لەلای کورد بە نیشانەی وەفاداری بۆنان و ئاوی کوردستان دەدرێتە قەڵەم. پێم وایە هەر ئەم هەڵوێست و تێڕوانینەشە کە بووەتە هۆی ئەوەی گەلێکی بێ دەوڵەتی یەکنەگرتووی وەك کورد ، بتوانێ گەلێك ناکورد ، بە بێ بەکارهێنانی زۆر و شەڕ وهەڵلا ، لە نێوخۆیدا ، بە ئاشتی و هێمنی بتوێنێتەوە.

شایانی باسە کە کورد ، بەشێوەیەکی گشتی زۆر بە تەنگ بنجو-بناوانی ماڵباتی خۆیانەوەن. گەلێك تیرە و هۆز و بنەماڵەی کورد هەن کە قەواڵەی پشتاوپشتی خۆیان دەخوێننەوە ، و هێندێکیشیان پەنادەبەنە

بەر داستان و چیرۆکی ئەفسانەیی بۆ پیرۆزکردنی ئەم بنچوینانە ؛ وەك ئەفسانەی کەوتنەوەی ئێزدی یەکان لە تۆوی ئادەم خۆی ، لە کاتێکدا حەووا هێشتا دروستنەبووە (١٣) ، یا وەك چیرۆکی پەیوەندیی بنەماڵەی فەیزوڵڵا بەگی لەگەڵ ساسانی یەکان بەهۆی شووکردنی کچی سەرکردەیەکی کوردەوە بە ئەردەشێری پاپەکان ، دامەزرێنەری ئیمپراتۆریەتی ساسانی و تێکەڵبوونی خوێنی کورد بە ساسانی یەکان ، و دوایی شووکردنی کچێك لە بنەماڵەی ساسانی یەکان بە ئیمام حسەین ، سێیەمین ئیمامی شیعەکان و ئەجا کەوتنەوەی خێزانە کوردی یە ئەریستۆکراتی یەکان لەمە (١٤) ، یا وەك داستانی کەوتنەوەی بنەماڵەی بابانی یەکان لە فەقێ ئەحمەدی دارشمانە و ئەو کچە ئەوروپایی یەی کە فەقێ ئەحمەد بەشەرەشیر لە چنگ ئەو ئەوروپایی یانە دەریهێنابوو کە دەیانویست بە زۆر بیدەن بە شوو بە یەکێك لە خۆیان . ئەم چیروکە چیرۆکێکە کە کوردە بابانی یەکان خۆیان بۆ زانستکار و دیپلۆماتی ئینگلیز کلۆد یۆس ریچ یان گێڕابووەوە،کاتێك ریچ ١٨٥ ساڵ لەمەوبەر چووبوو بۆ سەردانی سلەیمانی، پێتەختی ئەودەمەی میرنشینی بابان (١٥) . هەمەوەندەکان و هۆزەکانی دیکەش هەریەکە چیرۆکی ئەفسانەیی لەم بابەتەی هەیە . بێجگە لەوەش چیرۆك و داستانی واهەن لافی ئەوە لێدەدەن کە گوایە هەموو خەڵکی جیهان لە بنەڕەتەوە لە کورد کەوتوونەتەوە . وەستانی "کەشتی نووح" لەسەر چیای جوودی لە کوردستان و دەستپێکردنەوەی ژیان لەوێوە ، پاش تەفروتوونابوونی هەموو گیانەوەران ، دەکرێتە هەوێنی ئەم بیرە . حاجی قادری کۆیی لەسەدەی رابوردودا دەستی بوئەوە راکیشاوە کە گوایە هەموو گەلانی جیهان لە بنەڕەتەوە دەچنەوە سەر کورد (١٦) . ئەمانە هەموو بەشێکن لە میتۆلۆژیای کورد و لە "ئینسیکلۆپیدیای میتۆلۆژیای کورد"دا کە بە زمانی ئەڵمانی نووسیومە و بەداخەوە هێشتا چاپ نەکراوە ، بە دوورودرێژی لێیان دواوم .

بە کورتی ؛ بنەچەو رەچەڵەك ؛ چ راستەقینە بێ ،واتە ئەوکەسە

بەڕاستی لە بەرمابێك یا بەرەدایكێكی كورد بێ ، یا خەیاڵی بێ ،واتە ئەوكەسە خۆی وا بێتە بەرچاو كە لە بەرمابێك یا بەرەدایكێكی كوردە؟ ئەوە هەر وەك یەكە. بەڵام دانانی "بنەچەو ڕەچەڵەكی راستەقینە" ی كورد بە پێناسەی كورد بوون ؛ زۆر گیروگرفت پەیدا دەكات. هەر بۆ وێنە: ئەگەر دۆزی كورد بوون بە تەرازووی بنەچەو ڕەچەڵەكی "راستەقینە" بپێوری ، ئەوا دەبێ سەركردەیەكی وەك بەهەشتی شێخ مەحموود (١٨٨٢_٩/١٠/ ١٩٥٦) كە هەموو ژیانی لە پێناوی كوردایەتی‌دا بەختكرد ، بە "كورد" نەزانرێ. چونكە شێخ مەحموود ــ بە حەق یا ناحەق ــ خۆی بە نەوەی پەیامبەری ئیسلام دەزانی ، و خەڵكیش هەروایان لەقەڵەم دەدا ، كە دیارە پەیامبەری ئیسلام محمد (د) عەرەب بووە. ئەوجا نەك هەر شێخ مەحموود ، بەڵكو زۆربەی زۆری شێخ و سەییدەكانی كوردستان ــ راست یا ناراست ــ خۆیان بە نەوەی پەیامبەر دەزانن. پیرانی سەركردە كلاسیكیەكانی كورد ؛ لەو سەییدانەن كە گوایە لە بنەڕەتدا "عەرەب" بوون ، كەچی هێندێكیان لە رێی كورد و سەربەخۆیی ی كوردستاندا گیراون و دەربەدەربوون و خوێنیان رژاوە. پیرەمێردی هۆنەر (١٨٦٧_١٩/٦/١٩٥٠) لە لاوانەوەكەی‌دا بۆ شێخ قادری شەمزینی بە بۆنەی لەداردانی‌یەوە لە لایەن رژێمی ئەتاتوركەوە لە ساڵی ١٩٢٥ دا ، ئەوەی هێناوەتەوە بیر كە شێخ قادریش شەهید بوونی لە حەسەن و حسەینی باپیرانی‌یەوە كە لە كەرەبەلا شەهید كراون ، بە میرات بۆ ماوەتەوە. پیرەمێرد دەبێژێ:

شێخ قادرە رەئیسی هەموو خانەدانی كورد
میراتی جەددی كەربوبەلا بوو بە ئیرسی برد (١٧)

جا لەبەرئەوەی نەختێك لەمەوبەر باسی بنەچەورەچەڵەكی شێخ مەحموودمان كرد ،حەز دەكەم ئێستە چیرۆكی وتووێژێك بگێڕمەوە كەلەبارەی بنەچەورەچەڵەكەوە لەنێوان شێخ‌مەحموود و فەیسەڵی مەلیكی عێراقدا رووی‌داوە، وەك دەزانین شێخ مەحموود و مەلیك فەیسەڵ هەردووكیان خۆیان بە

نەوەی پەیامبەری ئیسلام محەممەد (د) دەزانی. ئەم چیرۆکەم لە شێخ رەئوفی کوڕی سەعید نووری نەقیب بیستووە کە ئەویش لە خێزانی شێخە:

پاش شەڕی دەربەندی بازیان لە نێوان هێزی کورد و هێزی بەریتا- نیادا شێخ بریندارکرا و بەدیل گیرا و رەوانەی بەغدا کرا و دادگەی لەشکری کۆلۆنیالیستی بەریتانیا فەرمانی مردنی بەسەر شێخدا دا. بەڵام ئەوبوو دوایی لەسێدارەنەدرا و بەدەستبەسەری رەوانەی هیندستان کرا و پاش ماوەیەک ئینگلیزەکان ناچاربوون لەژێر تاوی هەلومەرجدا بیگێڕنەوە بۆ سلێمانی. شێخ لە ڕێی کوەیت و بەغداوە نێررابەوە بۆ سلەیمانی و لە بەغدا چاوی بە ئەمیر فەیسەڵی هاشمی کەوتبوو کە تازە ئینگلیزەکان لە سووریاوە هێنابوویانە عێراق و کردبوویان بە مەلیک. فەیسەڵ بە شێخی گوتبوو: "ئامۆزا تۆ سەیدیت و لە خێزانی ئێمەیت. تۆچ دەکەیت لە کوردستان و دەخلەت چییە بەسەر کوردەوە. تۆ وەک من لە بەرەبابی پەیامبەر و بەنی هاشمیت، بۆ وازلەم کوردایەتییە ناهێنیت و بێیتە بەغدا لای من"؟ شێخ گوتبووی: "ئەوە راستە کە خێزانی من و تۆ لە نەوەی ئیمام حەسەن و ئیمام حسەینین. بەڵام ئەوە بوو کاتێک کە حەسەن و حسەینی باپیرانمان روویان کردە دەشتی کەربەلا و دەیانویست خەڵکی رازیبکەن کە ڕێی هەق بگرن، هەر لەلایەن عەرەبەکان خۆیانەوە کوژران، و هێندێک لەوانەی لەو خێزانەبوون و رزگاریان بووبوو پەنایان بردە بەرچیاکانی کوردستان، و گەلی رەشەڕووتی کورد نەک هەر باوباپیرانی ئێمەیان نەکوشت و بەس بەڵکو باوەشی خۆشەویستییان کردەوە بۆیان و کردنیان بەبەشێک لە خۆیان و لەوەش زیاتر بەگەورەی خۆیان. ئێمە سەدان ساڵە لەباوەشی کورددا گەورە بووین و تازە دڵ و دەروونمان بووەتە کورد. زۆر سپاست دەکەم کەوا بە ئامۆزا بانگم دەکەیت و منیش تۆ بە ئامۆزای خۆم دەزانم، بەڵام وەک تۆ خۆم بە عەرەب نازانم، و لە تۆش داوا ناکەم هەر لەبەر خزمایەتیی من خۆت بە کورد بزانیت.. ئامۆزایەک کورد و ئامۆزایەک عەرەب..."

بەمانەی سەرەوەدا دەردەکەوێ بنەچەو رەچەڵەک هەموو کاتێک ناتوانن ببنە پێناسەی کورد بوون.

(ج)- نیشتمان

پێناسەیەکی دیکە بۆ دیاریکردنی "کورد بوون" نیشتمانەکەیەتی کە بە "کوردستان" ناودەبرێ. کوردستان هەرچەندە لەسەر نەخشە سیاسییەکانی جیهان نابینرێ، چونکە دەوڵەتێکی سەربەخۆ نیییە، بەڵام بێگومان کوردستان زاراوەیەکی مێژوویی و جوگرافیاییە، کە بە لایەنی کەمەوە لە سەدەی ١٢ دا لە لایەن سوڵتان سەنجەری سەلجوقەوە بە رەسمی دانی پێدانراوە (١٨). بە پێی کتێبی "نزهة القلوب" کە لە ساڵی ١٣٤٠ دا لەلایەن حەمدوڵڵای موستەوفی (حمدالله مستوفی) یەوە نووسراوەتەوە؛ ئەو کوردستانە رەسمییە لە ١٦ پارێزگە (ئوستان) پێکهاتووە (١٩). سنووری وڵاتی کوردستان لەسەدەی شانزەدا لە لایەن مێژوونووسی کورد شەرەفەدینی بیتلیسییەوە - وەك لە دواییدا باسی دەکەین - دیاریکراوە. ناوی کوردستان بە درێژایی سەدەکانی ١٦و ١٧و ١٨و ١٩و ٢٠ لە ئەدەبیاتی سیاسی و ناسیاسیی دەوڵەتانی قاجاری و عوسمانی و قەیسەری رووسیا و ئەورووپای رۆژاوادا هاتووە. لە سەدەی ١٦ بەدواوە چەند نەخشەیەکی کوردستان لە لایەن ئەورووپاییەکانەوە کێشراوە. لەم نەخشانە نەخشەیەکە کە لە ساڵی ١٥٦١ دا لە لایەن A.Lafreri ی ئیتالیایی و یەکێکی دیکە لە سەدەی حەڤدەیەمدا لەلایەن جوگرافیازانی فەرەنسەیی Guillaume de la Croyere (١٦٧٥ - ١٧٢٦)ەوە.

ناوی کوردستان لەلایەن دیپلۆمات و گەشتوەرەکانی ئەورووپاوە لە سەدەی ١٦ ەوە بەکارهێنراوە. ئەمڕۆ ووشەی کوردستان، چ لە رۆژهەڵات و چ لە رۆژاوادا و تەنانەت لەلایەن هێندێك لە کاربەدەستانی ئەو دەوڵەتانەشەوە کە کوردستانیان داگیرکردووە، بە شێوەیەکی ئاسایی ناودەبرێت (٢٠). کوردستان ئەمڕۆ بە نیشتمانێك دادەنرێ کە زمان و کولتووری تایبەتیی خۆی هەیە. بۆ وێنە: لە داخوازینامەیەکدا کە دووسە ناتۆی بەلجیکایی، خانمی Van Puymbroeck و کاك

P.Van Roye له ١٩٨٥/٧/١٧ دا دایان به حکومه‌تی به‌لجیکا بۆ خستنه‌به‌رچاوی دەستدرێژی‌ی ڕژێمی تورکیا له دژی کورد و سنوور دانانێك بۆ ئه‌و دەستدرێژی‌یه ، له پێشەکی داخوازینامه‌که‌یاندا له باره‌ی کوردستانه‌وه ئه‌مه‌یان نووسیبوو: " کوردستان وولاتێکه که له‌سه‌ر نەخشه‌ی سیاسی‌ی جیهان دەستنیشان نه‌کراوه ٠ (هه‌رچه‌نده) کوردستان به‌سه‌ر چوار ده‌وڵه‌تدا (تورکیا و سووریا و ئێران و عێراق) به‌شکراوه ، به‌ڵام له‌ڕێی زمان و کولتووره‌وه به‌یه‌که‌وه به‌ستراوه ٠ خه‌ڵکه‌که‌ی به نێزیکه ٢٥ ملوێن ده‌بن ٠ کوردستان ده‌که‌وێته نێو جه‌رگی ئاسیای نێوه‌ڕاسته‌وه ، و ڕه‌نگه بێشکه‌ی شارستانێتی‌ی ئێمه‌ش بێ ، و نێزیکه‌ی چوارهه‌زار ساڵێکه یا به‌و نێوه‌وه ، یا به نێوێکی واوه ناسراوه " (٢١) ٠

کوردستان ، که مانای " وولاتی کورد " ه به نیشتمانی کورد داده‌نرێ و له‌م ڕووه‌وه ئه‌وانه‌ی خه‌ڵکی کوردستانن یا خه‌ڵکی کوردستان بوون ؛ به کورد ده‌درێنه قه‌ڵه‌م ٠ جا به‌م پێیه ده‌بێ هه‌موو کوردێك خه‌ڵکی کوردستان بێ ٠ به‌سه‌رنجێکی ساده و سه‌رپێیی ده‌توانین بزانین که چه‌ند ملوێنێك کورد هه‌ن له‌ده‌ره‌وه‌ی کوردستان له‌دایکبوون ، و هێندێکیشان به کوردی قسه ده‌که‌ن و خۆشیان به کورد ده‌زانن ، به‌ڵام " خه‌ڵکی کوردستان " نین ٠ لێره‌دا ؛ ئه‌وانه‌ی "نیشتمان" ، واته کوردستان ده‌که‌نه پێناسه‌ی کورد بوون ، ده‌بێژن : " ئه‌مانه هه‌رچه‌نده له کوردستان له‌دایك نه‌بوون ، به‌ڵام بنه‌چه‌ و ڕه‌چه‌ڵه‌کی ئه‌مانه له کاتی خۆیدا له کوردستانه‌وه چوونه‌ته ئه‌و وولاتانه و له‌وێ گیرساونه‌ته‌وه ، یا به‌زۆر کۆچ دراون بۆ ئه‌و شوێنانه ، به‌ڵگه‌شیان بۆ ئه‌مه ئه‌وه‌یه که هه‌موو ئه‌وانه‌ی خۆیان به کورد ده‌زانن ، کوردستان به نیشتمانی خۆڕسکی و بێ‌چه‌ند وچۆنی خۆیان ده‌زانن ، ئه‌گه‌رچی ئه‌وانه ڕه‌نگه نه‌خۆیان نه باوك و باپیریان ، کوردستانیان نه‌دیبێ ، وه‌ك فه‌یلی‌یه‌کانی به‌غدا و به‌سره (له عێراق) و کورده‌کانی ناوچه‌ی هه‌یمه‌نه و سه‌قه‌ریا

و ئەستەموول و ئەنقەرە (لە تورکیا) و کوردەکانی ناوچەی قەزوێن و زەنگان و دەماوەند و تاران و خۆراسان (لە ئێران) و کوردەکانی دیمەشق و حەلەب (لە سووریا) و کوردەکانی جۆرجیا و ئەرمەنستان و پاکستان و ئەفغانستان و لوبنان و ئیسرائیل و ... هتد ، کە بە تاقیکردنەوە دەرکەوتووە ئەم هەستەیان هەیە. بەڵێ ، تۆ لە هەر وڵاتێکدا لە دایک بوویت ، خۆت بە خەڵکی ئەو وڵاتە دەزانیت ، ئەگەر بێتو باوک و دایکت خەڵکی ئەو وڵاتە بن ، خۆ ئەگەر لە وڵاتێکدا لە دایک بوویت ، بەڵام بنەچەو ڕەچەڵەکت سەر بە بنەچەو ڕەچەڵەکی خەڵکی ئەو وڵاتە نەبێ ؟ ئەوا خۆت بە خەڵکی ئەو وڵاتە نازانیت ، ئەگەر بێتو " هەستی بنەچەو ڕەچەڵەکیت هێشتا لەلا مابێ. بۆ وێنە : زارۆ و نەوەی ئەو فەلەستینی یانەی پاش ساڵی ١٩٤٨ لە فەلەستینەوە ڕەڤیان بۆ وڵاتە عەرەبی یەکان ، وا پەروەردە دەکرێن کە " هەست بەوەبکەن خەڵکی فەلەستینن " نەک " هاونیشتمانی ئەو وڵاتانەی تێیدا لە دایک- بوون و تێیدا گەورەبوون. بەڵام هەموو جارێک " نیشتمان " لەگەڵ هەموو ئەو خەڵکەی کە لەو " نیشتمان "ە دا دەژین ، هاوئاهەنگ ناوەستێ. بۆ نموونە : هەرچەندە دەتوانیت بڵێیت هەموو کوردێک کوردستانی یە ، یا هەست بەوەدەکات کە کوردستانی یە ، بەڵام پێچەوانەی ئەمە ڕاست نی یە. واتا هەموو کوردستانی یەک کورد نی یە. بۆ وێنە : نێزیکەی پەنجا هەزار ئاسووری یەک تا سەد هەزار ئاسووری یەک لە کوردستاندا دەژین ، و کوردستان نیشتمانی خۆیانە و کوردستانین ، بەڵام کورد نین. تورکمانەکانی کەرکووک و هێندێک لە تورکمانەکانی سەنقوری کرماشان و نەغەدەو ورمێ کوردستانین ، بەڵام کورد نین. کەواتە پێناسەی سەر بە وڵاتی کوردستان بوون ، یا هاونیشتمانێتی ی کوردستان ، لە هەموو کاتێکدا و بێ چەند و چۆن نابێتە پێناسەی کورد بوون.

لە کردنی " نیشتمان " دا بە پێناسەیەک بۆ دەستنیشانکردنی

کۆمەڵگەلێکی ئێتنی یا گەلێك ، گیروگرفتێکی دیکەش دێتە پێشەوە ، ئەوەش ئەو پرسیارەیە کە دەبێژێ: سنووری "راستەقینە"ی ئەو "نیشتمان"ەی باسدەکرێ چی دیاریدەکات و چۆن و لە چ کاتێکدا دیاریدەکرێ؟ زۆر "نیشتمان" هەبوون کە کاتی خۆی سنوورێکی رەسمی، یان خۆڕسکی یان هەبووە، ئەو سنوورانە بەپێی کات گۆڕاون و ئێستە ئەو سنوورە رەسمی یانە یا خۆڕسکی یانە بەجارێك نەماون. بۆ وێنە: سنوورەکانی وڵاتی عوسمانی لەسەدەی ١٦و١٧و١٨و١٩و٢٠ دا وەك یەك نەبوون و ، ئەمڕۆش دەوڵەتی عوسمانی هەر بەجارێك نەماوە. سنوورەکانی ئەو وڵاتەی کە ئێستە بە "ئێران" ناودەبرێ، لە هەزار ساڵەوە تا ئەمڕۆ گەلێك گۆڕانی بەسەردا هاتووە. سنووری ئەڵمانیای ساڵی ١٩٣٩و ١٩٤٢ و ئێستەی وەك یەك نین.

سنووری وڵاتێك شتێك نی یە کە بە درێژایی ی مێژوو هەروەك خۆی بمێنێتەوە. شەڕوشۆڕی ناوخۆ، و پەلاماری دەرەوە، و هەڵگیرسانی جەنگ و داگیرکردنی وڵاتان، و کۆچ و رەوی دانیشتووانی وڵاتێك ـ بە ئارەزووی خۆیان بێ، یا بە هۆی گواستنەوەیان بێ بەزۆر ـ لەلایەکەوە بۆ لایەکی دی، دەبنە هۆی گۆڕینی سنوورەکانی وڵاتانی جیهان. جا لێرەدا دەتوانین دوو جۆرە نیشتمان لەیەك جیابکەینەوە:

(١)ـ جۆرە نیشتمانێك کە دەوڵەتێکی خۆی هەیە.
(٢)ـ جۆرە نیشتمانێك کە دەوڵەتێکی خۆی نی یە.

(١)ـ ئەو نیشتمانەی کە دەوڵەتی خۆی هەیە:

ئەگەر مەبەست لە "دەوڵەت" لێرەدا دەوڵەتی ئیدیال بێ، واتە ئەو دەزگەی دەسەڵاتە بێ کە ئەندامەکانی کۆمەڵگەیەکی یەك زمان و یەك بنەچەو رەچەڵەك لەسەر پارچەیەك زەوی ببابەڕێوە و سنوورەکانی ئەو زەوی یە بەرامبەر دەسەڵاتی دەرەوە بپارێزێ ، ئەوا بە رەئیی من دەوڵەتی وەها ئەمڕۆ لە جیهاندا دەگمەنە ، ئەگەر نەبێژم هەر نی یە. بۆ وێنە: دەوڵەتێکی وەك سۆڤێت لە لێکدانی چەند نیشتمانێك پێکهاتووە

کە چەندین گەلی جیاواز لەسەریان دەژین . وولاتێکی وەک ئەمریکا لە گەلێک گەلی جیاواز پێکهاتووە کە هێندێکیان ئێستەش هەر بە زمانی زگماکی خۆیان قسە دەکەن ، نەک بە ئینگلیزی ، کە زمانی رەسمیی دەوڵەتە . وولاتێکی وەک بەریتانیای گەورە لە چەند نەتەوەیەک و چەند نیشتمانێک پێکهاتووە ، وەک: سکۆتی و ئیرلەندەیی و وێلزی . ئیسپانیا لە گەل و نیشتمانی باسک و کەتەلان و ... هتد پێکهاتووە ، کە ئەوەتا باسکەکان داوای جیابوونەوەی خۆیان و نیشتمانەکەیان دەکەن لە دەوڵەتی ئیسپانیا . لە وولاتێکی فرەگەلی وەک یۆگۆسلاڤیادا ؛ دژایەتیی نێوان ئەم گەلانە جارجار دەگاتە رادەی دەستدرێژیی ناسیۆنالیستانە بەرامبەر یەکدی . تەنانەت رۆژنامەکانی ئەوروپا لەسەرەتای نۆڤەمبەری ئەمسالدا باسی بەیەکدادانی لاوانی سرب و کروات و ئەلبانییەکانی یۆگۆسلاڤیایان بە دوورودرێژی گێڕایەوە (٢٢) . ئەو دەوڵەتانەی کە بە دەوڵەتانی عەرەب نێودەبرێن ، زۆربەیان لە پاڵ عەرەبەوە ، بە لایەنی کەمەوە ، گەلێکی دیکەیان تێدایە کە هێندێکیان "نیشتمان"ی مێژوویی و جوگرافیایی خۆیان هەیە وەک کورد و گۆشێنی و بەربەر . کەواتە ئەو دەوڵەتانەی کە فرەگەلن و هەر گەلە سەرزەوی تایبەتیی خۆی هەیە ، ناتوانن خۆیان بکەنە دەوڵەتی ناسیۆنالی تاقە گەلێک لەو گەلانەی لە سنووری ئەو دەوڵەتەدا دەژین . بەرەئیی من دامەزراندنی دەوڵەتی ناسیۆنال تەنێ دەتوانێ "رەوایەتی" هەبێ لەو وولاتانەدا کە یەک گەل دەژی تێیاندا . ئەگینا دامەزراندنی دەوڵەتێکی ناسیۆنال لە وولاتێکی فرەگەلدا کە هەر یەکەیان نیشتمانی مێژوویی و جوگرافیایی خۆی هەبێ ، مانای نەگرتنە بەرچاو و ژێرپێخستنی مافی ئەو گەلانەیە کە لە خاوەنێتیی دەزگەی دەوڵەتی ناسیۆنال بێبەشکراون . ئەمەش دۆخێکە لە گەلێک لە دەوڵەتەکانی ئەمڕۆی جیهاندا هەیە و ، وا لە خەڵکی دەکات کە ئەم پرسیارەی خوارەوە بە هەق بزانن . ئایە بوونی دەوڵەتی ناسیۆنال شتێکی پێویستە ؟ بێجگە لەوەش ئەمڕۆکەم گەل هەیە کە هەمووی پێکەوە و لەژێر سایەی یەک دەوڵەتدا بژین ، بڕێکی لە ژێر سایەی دەوڵەتێک یا

چەند دەوڵەتێکی دیکەدا نەبێ ، کە ڕەنگە ئەو دەوڵەتەی دیکە دەوڵەتی ناسیۆنالی گەلێکی دیکە بێ ، وەك تیرۆلەکان کە هێندێکیان بەر نەمسا کەوتوون ، کە دەوڵەتی ناسیۆنالی خۆیانە و هێندێکیشیان بەر ئیتالیا کەوتوون ، کە دەوڵەتی ناسیۆنالی گەلێکی بێگانەیە بەوان . ئالەبەر ئەوە کە تۆ باسی دەوڵەتێکی وەك سۆدان دەکەیت ، چونکە دەوڵەتەکەی عەرەبییە؛ ناتوانیت بڵێیت فیسارە کەس عەرەبە ، هەر لەبەر ئەوەی خەڵکی سۆدانە یا تەبەعەی دەوڵەتی سۆدانە ، لەوانەیە ئەو کەسە خەڵکی خوارووی سۆدان بێ ، کە نەعەرەبە و نەخۆشی بە عەرەب دەزانێ و نەدەیەوێ پێی بڵێین سۆدانی و عەرەب . هەروەها ئەگەر یەکێك لە مۆنیخ (ئەڵمانیا) لە دایکبووبوو ، وتەبەعەی دەوڵەتی ئەڵمانیای فیدەراڵی بوو ، مەرج نی یە لە بنەمای ئەڵمان بێ . لەوانەیە باوك و دایکی تورك بووبن ، و وەك کرێکاری میوان هاتبن بۆ مۆنیخ ، و ئەو کەسە لە مۆنیخ لەدایکبووبێ وخۆشی بە تورك بزانێ . بوون بە تەبەعەی دەوڵەتێك ، بە ئارەزوو بێ یا بەزۆر ، مانای وانی یە کە ئەو کەسە سەر بەو گەلەیە کە دەزگەی دەوڵەتە-کەی بەدەستەوەیە .

(٢)ــ ئەو نیشتمانەی کە دەوڵەتی خۆی نی یە :

ئەو نیشتمانانەی کە دەوڵەتی خۆیانیان نی یە گیروگرفتیان پێچێك مەزنترە . ئەو نیشتمانانەی دەوڵەتیان نی یە ، واتە ئەو گەلانەی بێ دەوڵەتن؛ وەك ئەو کەسانەن کە ماڵیان چووبێتە سەر بەشی ماڵان . چونکە ئەو دەوڵەتانەی نیشتمانی گەلێکی دیکەیان داگیرکردووە ،ئەو سەرزەوییەی کە نیشتمانی گەلە ژێردەستەکەیە ، بەبەشێك لە نیشتمانی دەوڵەتەکەی خۆیان دەزانن و ئامادە نین جیا لە سنووری ڕەسمی و تەواوێتیی خاکیی خۆیان باسی بکەن ، خۆ ئەگەر باسیشی بکەن ، ئەوا لامسەرلایی و کوڵکراو باسی دەکەن . بۆ وێنە : لە ئێراندا بەڕەسمی ؛ تەنێ بە نێوچەی ئەردەڵان کە پێتەختەکەی سنەیە دەگوترێ کوردستان ، بەشەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی

کوردستان وەك " ئازرباىجانی رۆژاوا " وکرماشان و ئیلام بە کوردستان نێونابرێن ، بەڵکو بە نێوچەی کورد نشین " (مناطق کرد نشين) ٠ لە عێراق ؛ کەرکووك و خانەقین و بەشێکی زۆری هەرێمی بادینان و مەندەلی وکووت و زەریاتی یەو جەسسان و بەدرە و عەلی غەربی بە کوردستان نێونابرێن ٠ لە تورکیا و سووریا نێوی کوردستان هەر بە جارێك ناهێنرێ. لە زەمانی لێنیندا هەرێمی کەلباجار کە ئێستە لە خاکی سۆڤێتدایە بە کوردستان نێودەبرا و ئەم راستی یەش لە تەلگرافێکدا کە کاتی خۆی لێنین بۆ کادرەکانی حیزبی خۆی لە قەفقاس لێ ی داوە، بە جوانی دەر دەکەوێ ، بەڵام پاش دامەزراندنی کۆمارەکانی سۆڤێت و نووساندنی خاکی کوردستان بەو کۆمارانەوە ، ووشەی کوردستانی سۆڤێت بە ئەنقەست دەخرێتە پشت گوێ (٢٣) ٠

ئێستە با بگەرێینەوە سەر " شەرەفنامە " کە لە سالی ١٥٩٦ / ٩٧دا نووسراوەتەوە ، با بزانین سنووری کوردستانی چۆن دەستنیشان کردووە٠ شەرەفنامە دەبێژێ :

" کوردستان لە (تەنگەی) هورمزەوە دەست پێ دەکات کە دەکەوێتە کەناری زەریای هیندی یەوە ، وبە هێڵێکی راست لەوێوە دەچێ تا دەگاتە مەلاتی یە و لەوێشەوە دەکشێ بۆ وولاتی مەرەش و لەوێدا تەواو دەبێ ٠ باکووری ئەم هێڵە بریتی یە لە نێوچەی فارس و عێراقی عەجەم و ئازربایجان و ئەرمەنستان و باشووری کوردستانیش بریتی یە لە دیاربەکر و مووسل و عێراقی عەرەبی " (٢٤) ٠

ئێستە بە ئاسانی دەردەکەوێ بۆمان هێندێك لەو هەرێمانەی کە لە زەمانی نووسینەوەی " شەرەفنامە " دا کوردستان بوون ، ئەمڕۆ تەنانەت لەلایەن کوردەکە خۆشی یەوە بە کوردستان نادرێتە قەڵەم ٠ شایانی باسە کە داگیرکەرانی کوردستان ئەمە چەند سەدەیەکە لە رێی کۆچ - پێکردنی کورد و نیشتەجێکردنی ناکوردەوە هەوڵی گچکەکردنەوەی

کوردستان دەدەن. بە پێویستی دەزانم ئەوەش بڵێم کە لەم ساڵانەی دواییدا هێندێك لە پێوەندیداران لەگەڵ دەزگەی ئیمپریالیستانەی رۆژاوای خاوەن بەرژەوەندی بازرگانی لەگەڵ داگیرکەرانی کوردستان، هەروەها هێندێك لە "زانیاری فرۆشان" بە تایبەتی لە ئەورووپا، کەوتوونەتە کێشانی "نەخشەی کوردستان"، دیارە بە پێی ئامانجی سیاسیی خۆیان دەیانەوێ کوردستان زۆر بە گچکە و کورت و کەلکراو بدەنە قەڵەم و کوردستانی راستەقینە بە "داخوازیی ناسیۆنالیستە کوردەکان" بخەنەروو (٢٥). لەوەش بترازێ هێندێك برای ئەرمەنیی کەللەرەقیش هەن، تەماشای ئەوە ناکەن کە ئەوانیش وەك کورد گەلێکی لێقەوماون، و هەر لە رێی برایەتیی کوردەوە و بەژیرانە و هێمنی دەتوانن بگەنە ئامانجیان، کەچی دەچن نەخشەی ئەرمەنستانێك دروست دەکەن کە بە نێزیکە هەموو نێوچەکانی ژوورووی کوردستانی تێدەخەن. بۆ دەچێ کە هێندێك لەم کردەوە نابەرپرسیارانەیە، لە بنەرەتدا، دەستی ئەوانەی تێدابێ کە دەیانەوێ لەم رێیەوە کورد و ئەرمەنی بکەنە ناحەزی یەك و ئەوجا دوژمنی هەردوولاش بە هەردوولا پێبکەنێ. ئەمە وا، و ئەمەشم هەر لەبەر ئەوە باسکرد تا بزانرێ مەسەلەی رێکنەکەوتن و دەمەتەقێکردن لەسەر دیاریکردنی سنووری نیشتمانێك لە هەموو جیهاندا هەیە. هەر بۆ وێنە: لە ئیسپانیادا چەند هەرێمێك هەیە کە باسکەکان بە نیشتمانی خۆیانی دەزانن، بەڵام ئیسپانیاییەکان بەهی وانی نازانن و نایەڵن بخرێتە سنووری نێوچەی ئۆتۆنۆمیی باسکستانەوە. چیرۆکی سارلاند و ئەلزاس و لۆرێنیش ئاشکران.

بەم راستییانەی سەرەوەدا دەردەکەوێ بۆمان کە مرۆ دەتوانێ بێژێ "سەر بە نیشتمانێك بوون" (لێرەدا لە چاو کورددا کوردستان) تەنێ لە دۆخ و باری تایبەتیدا دەکرێتە پێناسەی کورد بوون، و هەروەها کوردستانی نەبوونیش، واتە لە کوردستاندا لەدایك نەبوون و لە کوردستاندا گەورە نەبوون و نەژیان، ناتوانرێ بکرێتە پێناسەیەك بۆ نەبوونی کورد بوون.

د - ئاین

هێندێك جار ئاین - بە لکوێەکانیشییەوە، وەك ئاینزا (مذهب) - دەکرێتە یەکێك لە پێناسەکانی ناسنامەی کۆمەڵگەلێکی تایبەتی. ڕاستییەکەی ئاین هێندێك جار دەبێتە ئەو پێناسەیەی کە ناسنامەی کۆمەڵگەلێك دیاری دەکات، بەڵام نەك هەموو جارێك. بۆ وێنە: سەر بە ئاینی مووسایی بوون؛ پێناسەیەکی بنەڕەتییە بۆ دیاریکردنی ناسنامەی جووایەتی. ئاینی دورزیش پێناسەیەکی سەرەکییە بۆ ناسنامەی کۆمەڵگەلی دورزییەکان. بەڵام هەموو کاتێك مەسەلەکە وانییە. هێندێك جار وا ڕێکدەکەوێ کە کۆمەڵە خەڵکێکی گەورە سەر بەیەك ئاین و یەك ئاینزاش بن، بەڵام ئەو ئاین و ئاینزایە تایبەتکارێکی خۆیان نەبێ. بۆ وێنە: تورکەکان هەموو موسوڵمانن، و زۆربەی زۆریان سوونین، و بگرە زۆربەی سوونییەکانیشیان سەر بە ئیمامی حەنەفین. بەڵام وەنەبێ موسوڵمانەتی و سوننییەتی و حەنەفیێتی هەر تایبەتکارێکی تورك بێ، وەك ئەوەی ئاینی مووسایی تایبەتکارێکی جوولەکەیە. ئەوجا مەسەلەکە لە چاو کورددا گەلێك سەختترە.

ڕاستە؛ زۆر کەس هەن کە سەرپێیی تەماشای کورد یان کردووە و دەیکەن، و لەوەشەوە هەموو کورد یان بە موسوڵمانی سوننی داوەتە قەڵەم و دەیدەن، و ئەمەش لە گەلێك کتێب و سەرچاوەدا نووسراوە. بەڵام ئەمە ڕاست نییە و سەردەرنەچوونە لە مەسەلەکەدا. جارێ هەموو کورد موسوڵمان نین، بەڵکو نێزیکەی ٦٥٪ - ٧٥٪ ی کورد موسوڵمانن، و ئەوی دی بریتییە لە ئێزدی و کاکەیی و عەلەوی و سارەیی و شەبەك و باجوان و هەقە و کاتۆلیك و پرۆتستانت و ئۆرتۆدۆکس، و تەنانەت کەمەیەکی کەم زەردەشتی و لەوەش کەمتر بەهایی لەنێو کورددا هەن. دوایی ئەو کوردانەی کە موسوڵمانن هەموو سوننی، یا هەموو شیعە نین، بەڵکو تەنی ٢/٣ یان سوننی و ١/٣ یان شیعەیە. بەم جۆرە دەتوانین بڵێین، نێزیکەی نیوەی کورد موسوڵمانی سوننی مەزهەبن. دەدیارە ئەمەش ناکرێتە

پێناسەیەکی سەرەکی بۆ ناسینەوەی کۆمەڵگەلێکی ئێتنسی ی گەورەی وەك کورد ٠ ئەو هۆکارەی کە تا ئێستە وای لە هێندێك سەرنجدەر کردووە کە پێیان وابێ زۆربەی زۆری کورد موسوڵمانی سوننی مەزهەبن ، ئەوەیە کە کوردە سوننی یەکان ، بە گشتی ، هۆشیاری ی سەربە کورد بوونیان لە هی کوردە شیعەکان بەهێزترە ، کە زۆربەی زۆریان لە رۆژهەڵاتی کوردستان؛ بە تایبەتی لە پارێزگەی کرماشان و ئیلامدا ، ولە بن دەست رژێمی ئێراندا دەژین ، کە رژێمێکی شیعەیەتی یە٠ بە پێچەوانەی کوردە شیعە ـ کانی عێراقەوە (بە تایبەتی فەیلی یەکان) کە هۆشیاری ی سەربە کورد بوونیان یەکجار بەرزە ، کە دوورنی یە ئەمەش بە هۆی چەوساندنەوەیانەوەبێ لەلایەن رژێمی عەرەبی عێراقەوە کە رژێمێکی سوننێتی یە٠

بە کورتی ؛ ئاین ناتوانرێ ، لە هەمووکاتێکدا و بێ چەند و چۆن ، بکرێ بە پێناسەیەکی ناسنامەی کورد بوون٠ ئەگەرچی هێندێك ئاین هەن لە نێو کورددا ، وەك ئاینی ئێزدی و هەققە کە هەر تایبەتکاری کوردن ، و مرۆ دەتوانێ بێژێ ئەوی ئێزدی یە یا هەققەیە ، دەبێ کورد بێ و هیچی دی٠ لە گەڵ ئەوەشدا لە چاو ئاینەکانی دیکەدا کە لە نێو کورددا باون و نێومان بردن ، مەسەلەکە جۆرێکی دیکەیە٠

(ئە)ـ کولتوور

ئەگەر کولتوور بە سەرجەمی گشتی ی ئەو هەڵسوکەوتە قاڵببەستووانە دابنرێ کە کۆمەڵگەلێکی تایبەتی ـ بە جۆرێکی هۆشیارانە یا ناهۆشیارانە ـ لە شێوەی بیروڕا و نرخ پێدان دا لە خۆی دەردەخا ، ولە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی دی ی بە جێ دەهێڵێ ، ئەوا دەبێ کولتوور بریتی بێ لە تاوێتەیەکی پتەوی ئەو بیر وسەرنج و هونەر و زانیاری و ئاین و تاقیکردنەوانەی کە لە چارچێوەی نەریت و خووڕەوشتدا خۆیان دەنوێنن٠ کولتوور دەکرێ بە پێناسەیەکی گرنگ بۆ ناسینەوەی کۆمەڵگەلێکی ئێتنی یا گەلێك ٠ بۆ وێنە : دەگوترێ: کوردەکان هەمووکولتوورێکی وەك یەکی تایبەت بە خۆیان هەیە ؛

و مەبەستیش لەمە ئەو بیر و ڕا و نرخ پێدان و تاقیکردنەوانەن کە بە درێژایی ی مێژوو لە نێو کۆمەڵگەلی کورددا جێی خۆیان کردووەتەوە. بۆ وێنە: لە نامەیەکدا کە سەرکردەی کلاسیکیی کورد، بەهەشتی شێخ عوبێدوڵڵای نێری لە ٥ ی تیشرینی یەکەمی ساڵی ١٨٨٠ دا بۆ دکتۆر کۆهرانی ئەمریکایی نووسیبوو گوتبووی: "نەتەوەی کورد کە لە پێنج سەد هەزار بەرەباب پێکهاتووە گەلێکی خۆیەخۆیە. ئاینی خۆی هەیە. هەروەها نەریت و خووڕەوشتی تایبەتیی خۆی هەیە" (٢٦). کە کورد کولتووری تایبەتی خۆی هەیە، شتێکە لە لایەن بێگانەشەوە دانی پێدادەنرێ. لێرەدا ئەو کۆپلەیەتان دێنمەوە بیر کە لە داخوازینامەی دوو سەناتۆرە بەلچیکاییەکەم وەرگێڕابوو و خوێندمەوە بۆتان. لەوێدا باسی ئەوە دەکەن کە کوردستان سەرەڕای پارچەپارچەکردنیش لە ڕێی پێوەندیی کولتوور و زمانی هاوبەشەوە پێکەوە بەستراوە.

ئەوجا ئەگەر بێتو ئێستە لە تەواوی ئەو پاکەتە نەریت و نرخ پێدانەی کە کولتووری کورد یان پێکهێناوە بتوێژینەوە؛ دەبینین لە هەموو ڕوویەکەوە، و لە هەموو بەشەکانی ئەو کۆمەڵگەیەدا کە بە کۆمەڵگەی کورد ناسراوە، پەڕەپەڕی یەك نین. بۆ وێنە: کوردێکی موسوڵمان شەراب خواردنەوەی پێ حەرامە، بەڵام کوردێکی ئێزدی یا مەسیحی شەراب دەخواتەوە. کوردێکی ئێزدی کاهوو و هێندێك جۆری سەوزە ناخوات، بەڵام کوردێکی موسوڵمان و مەسیحی دەیخۆن. هۆزە کوردەکان لە هێندێك هەڵسوکەوت و شێوەی جلوبەرگدا هەموو وەك یەك نین. هەڵسوکەوتی کوردە نیشتەجێکان کە بە "کلاوان" نێودەبرێن لەگەڵ هەڵسوکەوتی کوردە کۆچەرەکان؛ لە هەموو ڕوویەکەوە وەك یەك نین. جا ئەم ناوەكیەكی یە لە هێندێك هەڵسوکەوتی ناوچەییدا وەنەبێ هەر لەلای کورد وابێ، بەڵکو لای گەلانی دیکەش هەر وایە. بۆ وێنە: کێ دەتوانێ بێژێ ڕەوشتوخووی تورکزمانێکی ئازەریی شیعە یا تورکێکی قزلباشی شیعە لە هەموو ڕوویەکەوە وەك ڕەوشتوخووی تورکێکی سوننیی ئەستەمووڵی یە. یا ڕەوشتوخووی فارسزمانێکی سوننی ئەفغانی

وەك ڕەوشتوخووی فارسێكی شیعەی ئەسفەهانی یە. بەڵام ئەوە هەیە دەتوانرێ بگوترێ، لە كۆمەڵگەی كورددا هێندێك تایبەتكاری كولتووری هەیە كە لە هەموو لایەك، یا بە شێوەیەكی گشتی، وەك یەكن. كورد بە بۆی سروشتی جوگرافیایی ی وڵاتەكەی گەلێكی ڕەوشت چیایی یە (هەرچەندە كورد هەموویان دانیشتووی سەرچیا یا دەوروبەری چیا نیین) كولتوورێكی نیوەنیشتەجێیی و نیوە كۆچەری، نیوە باوكفەرمانی و نیوە دایكفەرمانی هەیە، كە بە هۆی هەلومەرجی مێژوویی و جوگرافیایی یەوە پەیدابووە، و لە یەكدگیری و ئاوێتەبوونیان جۆرە نەریت و نرخ پێدانێكی سینكرێتیستانەی وا بۆ كورد دروستبووە — ئەگەر بتوانم لیرەدا ئەم ووشەی سینكرێتیستانەیە بەكاربهێنم — كە هێندێك جار كۆمەڵگەی كوردەواری، بۆ بێگانە و ئەوانەی لە مەسەلەكە باش حاڵی نەبوون، لە شێوەی كۆمەڵگەیەكی سەیر و ناتەبا و ناهاوئاهەنگدا دیاری دەدات. ئەم كولتوورە سینكرێتیستیانەی كورد بۆ یەكەمجار لەو ووتارە سەمیناری یەدا باسكرا كە لە مۆنیخ لە ٢٣ ی ئەیلوولی ١٩٨٣ دا پێشكێشم كرد (٢٧). بە بۆی لێكۆڵینەوەی من ئەم كولتوورە دووكوچكەیی یە ئەنجامی ئەو نیشتەجێكردنە نیە كە بە زۆرەملی و بە شێوەیەكی ناخۆزایی (لا طبيعي) بەسەر كورددا سەپێندراوە، هەر لە رۆژانی كۆنەوە تا ئەم سەدەی بیستەمە، و تا ئێستەش، كە درێژەپێدانی ئەوەش لە چارچێوەی ئەم سەمینارە دەچێتەدەرەوە. لەبەر ئەوە هێندە دەڵێم ئەنجامی خۆرسكی و ئاسایی ی ئەم كولتوورە سینكرێتیستی یە ئەوەیە هێندێك ڕەوشتوخوو و نەریت و هەڵسوكەوتی ناتەبا و پێچەوانە بەیەك لە كورد دیاری دەدات. بۆ وێنە: دەبینیت كورد زۆربەی موسوڵمانە، كەچی ژنەكانیان — تا ئەو ئەندازەیەی دەسەڵاتی داگیركەرانی كوردستان نایانگاتێ — پەچە ناگرنەوە و لە چاو ژنانی گەلە موسوڵمانەكاندا ئازادی یان گەلێك پترە. بە جۆرێك تەنانەت ئەو بێگانە ئەوروپایی یانەی لە سەدەی رابوردوودا بە كوردستاندا گەشتیان كردووە هەستیان بەمە كردووە (٢٨) دەبینیت كورد نوێژ دەكات و رۆژوو دەگرێ و موسوڵمانێكی سەختە، كەچی هێندەی

لەسەر لوتکە و قەدپاڵی چیاکانی کوردستان دێری دیانان هەیە ، لە هەموو رۆژهەڵاتی نێزیك و نێوەڕاستدا نی یە ، و جەماوەری کورد پیش بوونی ئەو دێرانە بە شتێکی ئاسایی دەزانێ ، و ئەمەش بەڵگەیەکە بۆ ئەوەی کە کورد لە رابوردوودا و لە کاتێکدا کە دەسەڵاتی ئیسلام لە نێوچەکەدا لەسەر هەموو دەسەڵاتێکەوە بووە ، نەیویستووە بەزۆر ناموسوڵمانێك بکاتە موسوڵمان.

دەبینیت کورد هیچ کاتێك لە نێوخۆیدا یەکی نەگرتووە ، و بگرە بووە بە نموونە بۆ چەند بەرەکی و ناکۆکی ی نێوخۆ ، و ئەوەتا سەدان ساڵە قەوارەی یەکتای خۆی نی یە و بە پارچەپارچەکراوی ماوەتەوە ، کەچی بەم بندەستێتی یەش ، تا ئێستە خۆی لە نێو ئەو گەلە بێگانانەدا نەتواندوەتەوە کە وڵاتەکەیان داگیر- کردووە ... دەبینیت ئاینی ئیسلامی لە عەرەبەوە وەرگرتووە و بووەتە موسوڵمان ، و زاناکانی ، زۆربەی هەرە زۆری بەرهەمی بیری خۆیان بە عەرەبی نووسیوەتەوە ، کەچی زمانە کوردی یەکەی خۆی هەر پاراستووە و قسەی هەر پێکردووە و نەیکردۆتەوە بە عەرەبی(۲۸)، لە کاتێکدا کە گەلانی میسر و سووریا و ژووروی ئەفریکا و لوبنان و فەلەستین هەموو بوونەتە عەرەبزمان و هەتەرپەتەری کولتووری کۆنیان نەماوە . دەبینیت کورد پێشەمی یەکی یەکجار زۆر دەدات بە ئازایەتی و فۆلکلۆرەکەی نرخی ئازایەتی و سوارچاکی زۆر بەرز دەگرێ ، کاتێك دەبێژێ: " دنیا ماڵی مەردانە " یا " ئازا جارێك دەمرێ و ترسنۆك هەزار جار " یا " مالا مێر لێ ، کانی یا زێر لێ " (۲۹) . جەنگاوەری ی کورد نەك هەر لە داستانەکانی دا دیارن و بەس، بەڵکو کورد بەکردەوەش و بەتایبەتی لەلایەن بێگانەوە بە شەڕکەر و سوارچاك و سەربازی چاونەترس دەدرێنە قەڵەم (۳۰) ، کە ئەمەش سروشتێکی ژیانی کۆچەری یە . کەچی سەرەڕای ئەم هەموو نرخدانە بە ئازایەتی ، هیچ پەی شەرم نی یە بێگانەیەك کە لە خۆی نی یە بیکات بەسەرکردەی خۆی ، لە جیاتی یەکێك کە لە خۆیەتی . ئەمەش دیاردەیەکی ناکۆکی نێوان جۆری بیرکردنەوەی کۆچەری و جۆری بیرکردنەوەی نیشتەجێیی دەردەخا کە لە مێژووی کورددا ئاشکرایە . هەروەها دەبینین کورد کە دوژمنایەتی کرد بە هەموو

جۆرێك شەڕی دوژمنەکەی دەکات ، بەڵام هەر هێندە دوژمنەکەی بێ هێز بوو یا بێ هێز خۆی پیشاندا (بەوەی ڕوویەکی خۆش یا دوو قسەی خۆشی کرد) ئەو دەمە دەستبەجێ سارد دەبێتەوە و واز لە هەموو دوژمنایەتی یە خەستەکەی دەهێنێ و لەوانەیە دەستیش بکاتە ملی دوژمنەکەی و ڕابورد ووش هیچ لە خەیاڵیدا نەمێنێ . هەروەها دەبینیت کورد بەرامبەر بێگانە یا بەرامبەر شتێکی تازە کە هێشتا نەیناسیبێ زۆر بەگومانە ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کۆنەپارێزانە ناکەوێتە بەربەرەکانێ ی، بەڵکو بەپێزەوە هەڵسوکەوت دەکات لەگەڵی و هەوڵ دەدات هوردە هوردە تێ ی بگات و لەخۆیدا بیتوێنێتەوە . ئەوەتا دەبینیت کورد سەرەڕای ئەوەی لە وولاتێکی زۆر دواکەوتوودا دەژی ، بەڵام بەزوویەکی زوو هۆگری "ژیانی تەکنیکاوی و مۆدێرن " دەبێ ، بێ ئەوەی مۆرکی بنەڕەتی خۆی وون بکات . هەروەها دەبینیت کورد زۆر باوەڕی بە (خەرافات) و "چارەنووس" و "بەخت" و "قیسمەت" و ئەم شتانەیە (٣١) ، کەچی لەسەرێکی دیکەوە واقیعی یە . ئەوەتا ئەمە لە هەندە پێشینانەکانیدا دیارە . وەك : " هەزار فاتیحا کوتێك گۆشت ناهێنێ " و " ئەگەر بە دوعا دەبوو پشقل بە خورما دەبوو " ، ئەوەتا بەکردەوەش خۆی نادات دەست قەدەر هەموو کاتێك ، بەڵکو بۆ گەیشتنە ئامانجەکانی دەجوولێتەوە و شۆڕش هەڵدەگیرسێنێ ...

شایانی باسە کە هێندێك لەو بێگانانەی لە نێو کورددا ژیاون و بە چاوێکی بابەتانەی بەویژدانانەوە ڕوانیویانەتە کورد ، توانیویانە ژمارەیەك لە سروشتە پێچەوانەکانی کورد بخەنەڕوو . لەوانە ئەندازیاری سکۆتلەندی بەهەشتی هەملتن ، دروستکەری شەقامی هەملتن لە کوردستان (٣٢) دەبێژێ :

" چونکە کورد چیانشینە ، جلۆرێکی دیکەیە (و لە عەرەب ناچێ) ، کەمێك شەرمنترە ، سروشتی زۆرتر لە سکۆتلەندی یەك دەچێ . کەمتر لە عەرەب دڵی بە دنیاوەیە ، لەگەڵ ئەوەشدا حەز لە گاڵتەوگەپ دەکات ، بە

تایبەتی ئەگەر گاڵتەکە باسی خۆی یا گەلەکەی بێ ۰ (کورد) نەختێك سۆفی ـ ڕەوشت و نەختێك فەیلەسووفە ، و کەمێکیش باوەڕی بە قەزا وقەدەرە ۰ ئەگەر بێتو بتوانیت بیکەیتە هاوڕێی خۆت ، تەنانەت لە عەرەب ڕاستوڕەوانترە ۰ کورد وەنەبێ گەوجیش بێ ، بەڵکو بە چاوێکی تیژەوە دەڕوانێتە جیهان و ئارەزوویەکی هۆشیارانەی هەیە بۆ هەموو پێشکەوتنێکی زانستانەی مۆدێرن و پیشەسازی ، هەرچەندێك وولاتەکەی دواکەوتوو وساکاریش بێ " (۳۲) ۰

پێم وایە ، هەر ئەم سروشتە سینکرێتیستانەیەی کولتووری کوردە کە بووە بە هۆی پاراستنی کورد و ڕێگرتن لە تەفروتوونابوونی ۰ بە کورتی ؛ ملدانی کورد بۆ چوونە ژێر دەسەڵاتی بێگانە ، بەڵام بە مەرج (شرط) کە ئەمەش خۆی لەخۆیدا بریتی یە لە یەکدگیریی سینکرێتیستانەی کولتووری کۆچەری و کولتووری نیشتەجێیی ، یاخود بە زاراوەی سیاسەت : (مساوەمەیەك) لە نێوان دانعد ووا وەی تەواوی دەسەڵاتداریتی ی بێگانە (کە ئەمەیان خووڕەوشتی کۆچەری یە) و نێوان ئامادەبوون بۆ خۆکردنە بەشێك یا پارچەیەك لە کۆمەڵگەی بێگانەی خاوەن دەسەڵات (کە ئەمەشیان خووڕەوشتی نیشتەجێیی یە) ، دەورێکی گەورەی گێڕاوە و دەگێڕێ لە قالبیەستندا بە کولتووری سیاسیی کورد ، و بووەتە هۆی ئەوەی کە کورد وەك کورد تا ئەوڕۆ لەنێو نەچێ ، بەڵام لە هەمان کاتیشدا هەروا وەك گەلێکی بێ دەوڵەتی یەکنەگرتوو بمێنێتەوە ۰

کولتووری سینکرێتیستانەی کورد هەر بە تەنێ لە هەڵسوکەوتی سیاسیانەی کورددا دەرناکەوێ ۰ بەڵکو تەنانەت لە ڕامانە ئەفسانەیی و میتۆلۆژیاییەکانی کوردیشدا دەردەکەون ۰ ئاینە کوردی یەکانی وەك ئاینی ئێزدی و ئاینی کاکەیی و ۰۰۰ هتد ، وێنەی ئێزدانی بەجۆرێك دێننە بەرچاویان کە وەك (مساوەمەیێك) وایە لە نێوان (تصورات) ی ئێزدانی هیند وئێرانی یە کۆنەکان کە خودێی بێ گیانی بەچاو بینراویان دەپەرست (وەك خۆر و مانگ و ئەستێرە و چیا و درەخت و زێ و ۰۰۰ هتد) و (تصورات) ی تاکپەرستانەی بەچاونەبینراوی زەردەشتێتی و جوولەکەیەتی و مانێیتی و پاشان موسوڵمانەتیدا ، کە (تصورات) ی یەکەمیان هـی

دەورانی کۆچەری‌یە ، و دووەمیشیان هی دەورانی نیشتەجێ‌بی‌یە • ئاینە کوردی‌یەکان گەوهەری ئێزدانی لە شێوەی گیانداریکدا دێننە بەرچاوی خۆیان کە لە ڕێی " دۆنای‌دۆن " (تناسخ الارواح)ەوە لە تەنێکــــی بینراودا خۆی پێشان‌دەدات • ئەمەش‌باسێکی میتۆلۆژیای کــــوردە کە لەجێی دیکەدا لێی دەدوێم •

بەکورتی ؛ کولتووری کورد یەکێکە لەو پێناسە گرنگانەی کە دەبنــە هۆی دیاریکردنی پەیوەندارێتــی ی کــورد بــوون •

(ف)ــ هەستــی وەلئیەکــی‌ی کــورد بــوون

ئەگەر یەکێك بە بنەچەورەچەڵەك کورد بوو ، و خەڵکی کوردستان بوو ، و بە زمانی کوردی قسەی‌کرد ، و سەر بە کولتووری کورد بوو ، واتــە هەموو ئەو مەرجانەی تێدابوو کە بە پێناسەی کورد بوون دادەنرێن ، ئەوجا بۆ ئەوەی بە کورد بناسرێ ، دەبێ ئەو کەسە خۆی بە کورد بداتە قەڵەم • واتە پێویستە هەست بەوە بکات کە کوردە • بە کورتی ؛ دەبێ خۆی بــــە یەکێك بزانێ لەو کۆمەڵگەلەی کە بە کورد ناسراوە • خۆ ئەگەر هەستی بەوەــ نەکرد کە کوردە و خۆی بە کورد نەدایەقەڵەم ، ئەوا دانانی بە " کورد " لەلایەن خەڵکەوە سەبارەت بەوەی بە بنەچەورەچەڵەك کوردە ، یا بە زمانی کوردی قسەدەکات ، یا خەڵکــــی کوردستانە ، یا سەر بە کولتووری کوردە ، بە هیچ جۆرێك وا لەو کەسە ناکات کە " هەستی کورد بوون " پەیدابکات • خۆ ئەگەر یەکێکی دیکە ، نە بە بنەچەورەچەڵەك کورد بێ ، و نە خەڵکی کوردستان بێ ، و نە بە زمانی کوردی قسەبکات و نە سەر بــــە کولتووری کورد بێ ، بەڵام لەبەر هەر هۆیەك هەیە با ببێ ، خۆی بــــە کورد بزانێ و هەست بەوە بکات کە کوردە ، ئەوا ئەگەر لەلایەن خەڵکیشەوە بە کورد نەدرێتە قەڵەم ، وا لەو کەسە نایەت کە هەستی کورد بوونی تێدا نەــ نەمێنێ ، یا خۆی بە کورد نەزانێ • کەواتە هەستکردن بە کــــورد بوون

واتە خۆبەکورد زانین مەرجێکی سەرەکی و پێویستە بۆکورد بوون • هەر بەم پێ یە ئەوی خۆی بە کورد زانی کوردە و ئەوی خۆی بە کورد نەزانی کورد نی یە ••

ئا لەم رووەوە بەهەشتی مستەفا بارزانی لە وەرامی پرسیارێکی رۆژنامەی Le Monde ی فەرەنسی دا کە لێی پرسیبوو "کورد کێ یە؟ " گوتبووی : " ئەوی خۆی بە کورد زانی ئەوا ئەوکەسە کوردە " (٣٤) • بەم جۆرە نیشانەکەی بەتەواوی پێکابوو •

بەلام ئێستە ئێمە ئەگەر سەرنجێکی ئەوانە بدەین کە هەستی کورد بوونیان هەیە ، واتە خۆیان بە کورد دەزانن ، یان بەلایەنی کەمەوە ، لای بێگانە خۆیان بەکورد دەدەنە قەلەم ، دەتوانین دووجۆرە تیپ لەیەك جیابکەینەوە :

(١)ـ تاقمێکی بە ژمارە زۆر گچکە هەن خۆیان بە کورد دەزانن ، و لەبەردەمی هەمووکەسێکدا دەڵێن کە کوردن ، بەلام ئەگەر بێتو یەکێك لە پێناسەکانی " کورد بوون " بەریەرەکانێ بکرێ ، یان بکەوێتە مەترسی یەوە ، ئەوا باکیان نی یە • بە کورتی ؛ بە پێویست و ئەرکی سەرشانی خۆیانی نازانن لەسەر پێناسەکانی کورد بوون بکەنەوە • بۆوێنە ئەگەر خۆیان یا مندالیان لە قوتابخانەکاندا بە کوردی بخوێنن ، یا بە زمانێکی دیکە بخوێنن ، ئەوا بەلایانەوە هەروەك یەکە • خۆ ئەگەر دەولەتێکی ناسیۆنالی بێگانە کە کوردستانی داگیرکردووە بکەوێتە پەلاماردانی کورد و ، وێران ـ کردنی کوردستان و دەستبکات بە تورككردن و فارسکردن و عەرەب ـ کردنی کورد ، ئەوا باکیان نی یە • بە کورتی ؛ خۆیان بە هاوولاتی ئەو دەولەتانە دەزانن کە کوردستانیان بەزۆر لەخۆیان بەشکردووە ، نەك بە هاوولاتی کوردستان • جاری واش هەیە ئەم تاقمە راستەوخۆ هاوکاری لەگەل ئەو رژێمانەدا دەکات کە بۆ لەنێوبردنی هەموو پێناسەکانی ناسنامەی کوردی هەولدەدەن و ئەم هاوکاری یەش بە شتێکی ئاسایی دەزانێ •

شایانی باسە کە ئەم تاقمە تەنیّ دەکەوێتە قسەو بە دەنگدیّ ،کاتێک بەرژەوەندیی تەسکوتروسکی تایبەتی و خۆکەسی (شخصی)ی خۆی بکەوێتە مەترسی و تەنگاوییەوە . دەتوانین بڵێین ئەم تاقمە خەڵکە ، هەرچەندە خۆی بە کورد دەداتە قەڵەم ، بەڵام هەستی نێوکۆیی لەگەڵ سەرجەمی ئەوانەدا نییەکە خۆیان بەکورد دەزانن و بەکورد ناسراون و لە هەمان‌کاتدا زۆربەی هەرەزۆری کۆمەڵگەی کورد پێکدێنن . واتە ؛ ئەمانە چارەنووسی خۆیان نابەستن بە چارەنووسی کۆمەڵگەی کوردەوە . ئەم تاقمە لەنێو کوردەواریدا — وەك خۆشتان دەیزانن — بە " زۆڵە کورد " نێودەبرێن . دیارە ووشەی "زۆڵ" لە کوردیدا هەربە مانا ئاینییەکەی بەکارناهێنریّ کە " لەدایکبوونی ناشەرعی "یە ، بەڵکو " زۆڵ " بە هەموو هاتنە جیهانێك و هەموو جۆرە پێگەیشتنێکی " ناخۆرسکی " و "ناڕەوا " دەگوتریّ . لە هەمان کاتدا سروشتی "زۆڵ " کە دەدرێتە پاڵ ئەو جۆرە کەسانە ، وەك لە ووشەی " زۆڵە کورد " دا دیارە ، خۆماڵی " کورد بوون " بەجارێك لەو کەسانە ناسێنێتەوە کە بە " زۆڵ " نێویان دەبات ، واتە ئەوانە هەر بە " کورد " دادەنرێن ، ئەگەرچی بە " کوردێکی زۆڵ " دەزانرێن . نەسەندنەوەی خۆماڵی " کورد بوون " لەوانە،شتێکی راستە ، چونکە ئەوانە تا خۆیان بە کورد بزانن ، هەر کوردن ، هەرچەندە سەر بە تیپێکی تایبەتین .

جا لەبەر ئەوەی ئەم ووتارەی من ووتارێکی زانستانەیە ،دەمەویّ خۆم لە زاراوەی سەنتیمەنتالانە و کەفوکوڵی دەروون دووربخەمەوە ، لەبەر ئەوە وا پێشنیاز دەکەم کە بەم تاقمە بگوتریّ " لە خۆیاندا کوردن " . وێنەش بۆ ئەم تیپە لە رابوردوودا هێندێك لە دەرەبەگەکان و سەرۆك هۆزەکانی کوردستان بوون . لەم دواییەشدا هێندێك لە ئاغا و خاوەن زەوی—وزارە گەورەکان ، و ژمارەیەکیش لە هوردەبۆرژوای رۆشنبیری دەسەڵاتدارن ، کە ئەمانەش جاروبار ژمارەیەك لە چڵکاوخۆر و کاسەلێس و کوڕی رۆژو هێندیّ جاریش دەستەیەك لە نەزان و ساویلکەی سەربە چینی هەژار و دەستکورتیش لەگەڵ خۆیان کێشدەکەن .

(٢) ـ کۆمەڵێکی دیکە هەن ، بەڵام ئەمەیان بەژمارە زۆر گەورە ،و زۆربەی هەرە زۆری کۆمەڵگەی کوردن • ئەمانە نەك هەر خۆیان بە کورد دەزانن و ، بەس، بەڵکو هەموو پێناسەکانی کورد بوون بەبەشێك لە خۆیان دەزانن • واتە ، زمانی کوردی و بنەچەو ڕەچەڵەکی کوردی و وولاتی کوردستان و کولتووری کورد بە " ملکی خۆیان " دەزانن و لەسەری بەدەنگ دێن • جالەبەرئەوەی ئەم " موڵکە " هەر هی ئەوان نی یە ،و بەشداری دیکەشیان هەیە ، کە ئەوانە هەموو ئەو کوردانەی دیکەن ، دیارە هەر هەلمەت و پەلامارێك بۆ سەر " شەریکە موڵك " بە هەلمەت و پەلامار بۆ سەر خۆیان دادەنێن • ئا لەبەرئەوە پاراستنی " موڵکی هاوەش " و پاراستنی " هاوەشکار " بە پێویستی سەرشانی خۆیان دادەنێن • بەکورتی ؛ چارەنووسی خۆیان لە چارەنووسی ئەوانە جیاناکەنەوە کە لە خاوەنێتی ی پێناسە تایبەتکارەکاندا هاوەشکاری ئەوانن • ئەم کۆمەڵە چارەنووسی خۆیان دەبەستن بە چارەنووسی کۆمەڵگەی کوردەوارییەوە • لەبەرئەوە ئەو وولاتانەی کە کوردستانیان دابەشکردووە ، بە وولاتی خۆیان نازانن ، بەڵکو کوردستان بە وولاتی خۆیان دەزانن ، و خۆشیان بە کوردستانی • هەروەها ئەو دەولەتانەی کە جنسیەکانیان هەڵدەگرن بەدەولەتی خۆیان نازانن ، بەڵکو بە داگیرکەری کوردستان و کۆلۆنیالیست و دەزگەی فەرمانداریەتی ی نارەوا تێدەگەن • لە هەموو کاتێکدا دان و ستاندن و پێوەندی ی گیانی یان لەگەڵ کوردێك پترە وەك لە " هاووولاتێك " ی ناکوردی ئەو دەولەتەی جنسیەکەیان هەڵگرتووە ،با کوردەکەش کوردی دەولەتێکی دیکەش بێ • ئەمانە وەنەبێ هەموویان لە ڕێکخراوی سیاسی ی کوردانەدا کاربکەن،یا خەریکی سیاسەت بن ، نەخێر • زۆریان هەر ـ وەك کوردەکە دەبێژێ ـ لە ماڵی خۆیان دانیشتوون و دەست بۆ سیاسەت نابەن • بەڵام کە دەبینن تاقمێکی سیاسی باسی مەسەلەی کورد دەکەن ، یا کۆمەڵێك پێشمەرگە لە دژی دەزگەی فەرمانداریەتی ی داگیرکەرانی کوردستان بەربەرەکانی دەکەن ، ئەمانە بەمە دڵخۆش دەبن و ئەگەر پێشیان بکرێ یارمەتیشی دەدەن • هەر ئەم پشتگیری یەی

جەماوەری کوردە کە بووەتە هوی ئەوەی تاقمی گچکەگچکە پێشمەرگەی کورد بتوانن سالانی دوورودرێژ بەسەر چیاکانی کوردستانەوە بژین و بمێننەوە و سپاکانی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان نەتوانن لەنێویان ببەن؛ چونکە جەماوەری کورد هەرچەندە بەردەوام و چالاکانە پشتگیریان ناکا و ناچێتە ریزەکانیانەوە ـ کە ئەمەش دیارە هۆکاری خۆی هەیە و جێی لێدوانی ئێرە نییە ـ بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ، بەلایەنی کەمەوە ، بە شێوەیەکی پاسیف یارمەتییان دەدات. سەربازێکی تورک کە نێوی س. ئینانج S. Inanc ە و رەفیابوو بۆلای پێشمەرگەکانی پ.ک.ک. گوتبووی :

" هێندێک جار شەڕوهەڵلا و جنگەپۆیانی لەنێو سەربازەکاندا روودەدات . ئەگەر هاتوو دوو سەرباز، یەکێکیان کورد و ئەوی دی تورک، چوون بەگژ یەکدا ، ئەوا کوردەکان پشتی کوردەکە و تورکەکانیش پشتی هاوولاتەکەی خۆیان دەگرن . جا ئەگەرچی ناهۆشیارانەش بێ ، بەلام ئەو سەربازانەی بنەچەورەچەڵەکیان کوردە ، پێیان خۆشە کە رێکخراوێکی کوردی چالاکی یەك بنوێنێ ... " (٣٥) .

نموونەیەکی دی :

لە زستانی سالی ١٩٤٦ ادا و پاش ئەوەی نێزیکەی سالێك بوو لە رۆژهەلاتی کوردستان و ئازربایجانی ئێراندا دوو کۆمار دروست بووبوون ، یەکێکیان بەنێوی " دەوڵەتی جمهووری کوردستان " و ئەوی دیش بە نێوی " کۆماری دێموکراتی ئازەربایجان " ەوە ، هەل بۆ لەشکری شای ئێران هەڵکەوت کە بکشێ بەسەر هەردوو کۆمارەکەدا بۆ رووخاندنیان. هەرچی خەلکی ئازەربایجان بوون ، ئەوا بەرلەوەی لەشکری ئێران بگاتە تەورێز (پێتەختی کۆماری ئازربایجان) هەر خۆیان کەوتنە پەلاماردان و رووخاندنی حکوومەتەکەی ئازەربایجان . لەکاتێکدا کوردەکان بە تایبەتی خەڵکی مەهاباد (پێتەختی کۆماری کوردستان) بۆ رووخاندنی

کۆمارەکەیان زۆر خەفەتبار و ڕەشپۆشبوون . ئەم ڕاستییانە تەنانەت کابرایەکی نانخۆری دەوڵەتی ئەمریکا و ھاوپەیمانی ئەودەمەی شای لێخراوی ئێران وەک ئیگلتن لە کتێبەکەیدا کەلەسەر کۆماری کوردستان نووسیویەتی دانی پێدا ناوە (٣٦) . لێرەدا پێشنیاز دەکەم ئەم جۆرەکوردانە وەک بۆ خۆیان کورد بناسرێنەوە .

بەڵێ ... ئەمە ئەو دیاردەیە (ظاهرة) یە کە بە " ھەستی نێوکۆیی " دادەنرێ . جا ئێستە پرسیارێک دێتەگۆڕێ . ئایە ئەم ھەستە نێوکۆییە کە دەبێتە ھۆی خۆبەکورد زانین چۆن پەیدا دەبێ ؟

بێگومان وەرامی ئەم پرسیارەی سەرەوە ھەروا بە ئاسانی نادرێتەوە؛ چونکە بەڕاستی گەلێک ھۆکاری جیاواز ھەن ، کە دەبێ ھەموو پێکەوە و لە ھەلومەرجی تایبەتیدا بکەونە کار ، ئەوجا ببنە ھۆی دروستکردنی ئەم ھەستە نێوکۆییە . ھێندێک لەم ھۆکارانە خۆیین و ھێندێکیشیان دەرەکین ، واتە ھی بێگانەن و لەدەرەوە دێن . ھۆکارە خۆییەکان سەر بە ھەرێمی چۆنێتیی لەخۆگەیشتن و لەخۆڕوانینە و ھۆکارە دەرەکییەکانیش سەر بە ھەرێمی چۆنێتیی لێتێگەیشتن و تێڕوانینی بێگانەیە بەرامبەر بە کورد .

تێڕوانینی خۆیی کورد و تێڕوانینی بێگانە لە کورد دوو باسی زۆر گرنگی بیروڕای گشتی و سۆسیۆلۆژین کە تائێستە ھەر یەکجار کەوتوونەتە ژێر ھوردمبینی لێکۆڵینەوەوە . ئەوەش لەلایەن لێکۆڵەرەوەی ئەڵمان ھەنلۆرە کەمشلەرەوە . ھەنەلۆرە لە دکتۆرنامەکەیدا کە لە ساڵی ١٩٧٨دا بە ناوی " بیروڕای گشتی — سەرنجێکی تیۆریانەی مێتۆدۆلۆژیانە و توێژینەوەیەکی نموونە لە تێڕوانینی خۆیی کورد "ەوە پێشکێشی زانستگەی بەرلینی کردووە ، لەپاش لێکۆڵینەوەیەکی تیۆریانەی خەست ھاتووەتە سەر باسکردنی پێناسەکانی تێڕوانینی خۆیی و لە وەرامی ئەو پرسیارانە کۆڵیوەتەوە کە کورد خۆیان لە خۆیانی دەکەن . بۆ ئەمەش پێشەکی دەبێژێ :

" باسی تێڕوانینی خۆیی گەلێك یا كۆمەڵگەلێكی گەورە ، بە گشتی ، سێ نێوچەی بەیەكەوە بەسترا و دەگرێتەوە :

یەكەمیان : بنەچەو رەچەڵەك ، واتە ئێمە لە كوێوە هاتووین ، ئێمە كێین ؟

دووەمیان : ئێمە چۆنین ، واتە تایبەتكارەكانمان چی یە ؟

سێیەمیان : تەفگەری پاشەڕۆژ ، واتە ئێمە چیمان دەوێ " (٣٧)

ئەوجا دەبێژێ :

" بەڵگە بۆ ئەوەی كە كورد تێڕوانینی خۆیی یان هەیە بێجگە لە دیاردەكانی خۆی ، جارێ هەر بەوەدا دەردەكەوێ كە ئەوەتە (ئەم كوردانە) نێزیكەی دووهەزار ساڵێكە لەلایەن كۆمەڵانی بێگانەوە هەر بە كورد نێودەبرێن . كەواتە ئەم (كوردانە) هێندە تایبەتكاری نێوكۆیی یان هەیە ، كە بووەتە هۆی ئەوەی بێگانە هەموویان پێكەوە بەنێوی " كورد " نێوببات " (٣٨) .

ئەمەش بۆچوونێكی ژیرێژانەیە و دەبێ هەموو ئەو پێناسانەی كە لەمەوبەر لێی دواین ، پێكەوە كەوتبنەكار ، و لەوەوە تێڕوانینێكی خۆیی یان بۆ كورد دروستكرد بێ . چونكە ئەگەر كورد تایبەتكاری تەواو (كافی) ی وەك یەكیان نەبوایە ، ولەو تایبەتكارانەدا هەموویان هاوبەش نەبووانایە ـ وەك هەنەلوره دەبێژێ ـ دیارە بێگانە هەموویانیان بە " كورد " نەدەدایە قەڵەم .

جا چۆن رستەی تایبەتكارە وەك یەكەكانی كورد كە تێڕوانینی خۆیی پێكدێنن ، كار لە تێڕوانینی بێگانە دەكات و وا لە بێگانە دەكات كە كورد بە كورد بناسێ ، هەروەها لەوانەیە هێندێ جاریش هەڵوێست و هەڵسوكەوتی بێگانە بەرامبەر بە تایبەتكارە وەك یەكەكانی كورد كاریكاتە سەر تێڕوانینی خۆیی ی كورد ، ولەوەوە هەستی نێوكۆیی بەهێز یا بێهێز بكات . جا لەبەرئەوەی یەكێك لەو هۆكارە سەرەكی یانەی كە

چلووره به هەستی نێوکۆیی دەبەستێ ، بەسەرهاتی نێوکۆیی یە ، و له
نێو ئەوانەشدا تاقیکردنەوەی نێوکۆیی لەگەڵ بێگانەدا ، دیاره تاقیکردنە-
وەی " باش و خراپ " دەوری خۆیان دەگێڕن ۰ بۆ وێنه: هەرکاتێك
فەرمانڕەوایانی ئەو دەوڵەتانەی کوردستانیان بەشکردووە ، لەگەڵ کورددا
کەمێك بە نەرمی بجووڵێنەوە ، دەستبەجێ هەستی "جیابوونەوەخوازی" لە نێو
کورددا کەمتر دەبێتەوە ۰ بەپێچەوانەوە ، ئەم هەستە بەرزتر دەبێتەوە کاتێك
کە فەرمانڕەوایانی بێگانەی کوردستان ، کە بەزۆری لە ناسیۆنالیستە
شۆڤێنیستەکانی تورك و عەرەب و فارس پێکهاتوون ، بە توندی وتیژی بکەونە
وێزەی کورد ۰ بۆ وێنه: کە جەنەرال عەبدولکەریم قاسم بە هۆی کودەتاکەیەوە
لە ١٤/٧/١٩٥٨ دا لە عێراق هاتە سەرکار ، و کوردی لەسەر کاغەز بە
" هاوبەشی عەرەب " نێوبرد — ئەگەرچی عێراقیشی بە پێی دەستوورەکەی
بە بەشێك لە نیشتمانی عەرەب دانابوو — لەگەڵ ئەوەشدا زۆربەی هەرە
زۆری کورد کەوتنە چەپڵەلێدان بۆی ، و قاسمیان بە " برای گەورە " و
" سەرۆکی تاقانە " دایەقەڵەم و عێراقیان بە " کۆماری کورد و عەرەب "
دانا ، و دەستیان کرد بە باسی " پاراستنی تەواوێتیی خاکیی عێراق "
و " برایەتیی کورد و عەرەب " ۰ هوردەبۆرژوای مارکسیستی کورد کە ئەو
دەمە سەرکردەیەتیی بزووتنەوەی رۆشنبیرانەی کوردی بەدەستەوەبوو ، کەوتە
دژایەتیی هەموو جۆرە بزووتنەوەیەکی جیابوونەوەخوازانە ۰ کاتێك
کە تاقە رێکخراوێکی کورد بوو " تەواوێتیی خاکیی عێراق "ی
بە دەستنێژی ئیمپریالیستەکانی رۆژاوا دەزانی و " برایەتیی کورد و عەرەب "-
یشی بە برایەتییەکی درۆزنە و چاوبەست لە دژی کورد دەدایەقەڵەم ،
چونکە کاتێك برایەتیی کورد و عەرەب "ی تەنێ بە " وەك یەکیی
کورد و عەرەب لە دەسەلاتدا تێدەگەیشت و خۆی لە کەفوکوڵی عاتیفەوە نەدەدا ؛
ئەوا لەلایەن ئەو هوردەبۆرژوا کوردانەوە ، بەو پەڕی توندوتیژییەوە بەر-
بەرەکانێ دەکرا ۰ بەڵام کە تاقیکردنەوەکانی شۆڕشی ئەیلوول لە خوارووی
کوردستاندا (کە لە ١١/٩/١٩٦١ ەوە تا ٢٦/٣/١٩٧٥ درێژەی

کێشـا) ئەو ڕاستییانەی خستەڕوو ، کە فەرمانڕەوایانی بێگانەی کوردستان بەپێی سروشتی کۆلۆنیالیستانەیان ، کوردێکی " دلسۆزبە خۆیان " لە کوردێکی " یاخی بوو لە خۆیان " جیاناکەنەوە ، واتە ئەو قسەیە هاتە دی کە زۆر جار کاژ یەک دەیکرد و دەینووسی و بلاوی دەکردەوە ، ئەوجا مەسەلەکە جۆرێکی دی لێ هات ، بە تایبەتی پاش هەرەسەکەی مارتی سالی ١٩٧٥ ، ڕێکخراوەکانی وردەبۆرژوای کورد وایان لێ هات ناچاربوون خۆیان لەگەل تاقیکردنەوەکانی جەماوەری کورددا بگونجێنن و چاوێک بە ستراتیژی خۆیاندا بگێڕنەوە ، وئەمجا لە تێزەکانی کاژیکەوە گەلێک سەرەتا و سەرنجیان خواست (٣٩) کە یەکێکیان " بەهاری چارەنووس بۆ کورد " بوو لە جیاتی " ئۆتۆنۆمی " کە نێزیکەی چل سالێک بوو وردەبۆرژوای مارکسیستی کورد پێیەوە خەریک بوون . هەروەها لە نووسینەکانیاندا باسی بەرەکانیێی جیابوونەوەخوازی و " پاراستنی تەواوێتی ی خاکی ی عێراق " نەما (٤٠) . بە کورتی ، کەوتنە ڕووی سیاسەتی داگیرکەرانی کوردستان لەوەدا کە " کوردێک " و " کوردێک " لە یەک جیاناکەنەوە ، و بەیەک چاو تەماشای هەموو کوردێک دەکەن ، و لەگەل هەموو کوردێکدا هەر یەک جۆرە تەرازوو بەکاردێنن ، ئەوڕۆ بووە بە تاقیکردنەوەیەکی نیشتمانی ی کورد ، و ئەم بەسەرهاتە نیشتمانییانە بەتایبەتی لە تەنگانەدا ، وایان لە کورد کردووە کە هەموویان زۆرتر و زۆرتر خۆیان بە " یەک شت " تێبگەن و چارەنووسی خۆیان بە " یەک چارەنووس " بزانن . هەروەها بە تاقیکردنەوە دەرکەوت ، کە زۆر لەو کوردانەی " لە خۆیاندا کورد " بوون ، و لە عێراقدا خزمەتی دەولەتی بەعسییان دەکرد ، پاش ئەوەی لەلایەن بەعسییەکانەوە هەر وەک ئەو کوردانە هەلسوکەوتکرا لەگەلیان کە " بۆ خۆیان " کوردن ، ئەوجا وازیان لە بەعسییەکان هێنا و چوونە ڕیزی کۆمەلی دووەمەوە . ئەم جێگۆڕکێیە لە دۆخی " لەخۆدا کورد " ەوە بۆ دۆخی " بۆخۆ کورد " ڕۆژ بە ڕۆژ فراوانتر دەبێت . هەر بۆ نموونە : بەرلەوەی بەعسییەکان لە ڕێی

کوردستان لە شەستەکاندا لە عێراق بێنە سەرکار ، گەلێك خوێندکاری کورد هەبوون کە لە زانستگەی بەغدا زمان و ئەدەبیاتی عەرەبییان دەخوێند ، و دواییش دەبوونە مامۆستای زمان و ئەدەبیاتی عەرەبی لە قوتابخانە ناوەندی یەکانی کوردستان و عێراقدا . بەڵام پاشئەوەی دەسەڵاتی شۆڤێنیستانەی بەعەرەبکەرانەی بەعسییەکان کەوتە کار بەتایبەتی پاش هەرەسی شۆرشی کورد لە ١٩٧٥ دا ، و دەستەکەی سیاسەتی بەعەرەبکردن لە کوردستاندا کەوتەڕوو ، قوتابیانی کورد روویان لە خوێندنی زمانی عەرەبی وەرگێڕا . بەڵگە بۆ ئەمەش دانپێدانانی کاربەدەستانی بەعسی خۆیانە . بۆ نموونە : ئەوەی پێی دەگوترێ " ئەنجومەنی یاسادانانی ناوچەی ئۆتۆنۆمی ی کوردستانی عێراق " لە رۆژی ١١/١٢/١٩٨٤ دا خەریکی لێکۆڵینەوەی چارەسەری جۆرە- کردنەوەی شوێنە بەتاڵەکانی مامۆستایانی زمانی عەرەبی بوو لە " ناوچەی ئۆتۆنۆمی "دا . محەممەد پیرۆز رۆستەمی " ئەمینداری گشتی "ی بەڕێوەبەرێتی ی پەروەردە و خوێندنی بەرز" کە خۆی یەکێکە (٤١) لەوانەی "لەخۆیاندا" کوردن و کاربەدەستێکی رژێمی بەعسە گوتی :

" بۆ مەسەلەی زمانی عەرەبی ، وەك لە دووتوێی قسەکانمدا لە سەرەتای کۆبوونەوەکەوە روونمکردەوە ، هیچ خوێندکارێك نی یە کە خەڵکی ناوچەکە بێ و بچێتە بەشی زمانی عەرەبی لە کۆلێجی پەروەردە (٤٢)

ئەمجا گوتی :

" ... ئەم بارە ئەگەر هەروا بەم جۆرە بمێنێ ، ئەوا باشترین مامۆستاکانی زمانی عەرەبی بەرەو ئەوەدەچن کە تەقاوێت بکرێن ، بێ ئەوەی کەسێك ببێ جێگەیان بگرێتەوە ... هتد " (٤٣) .

یەکێك لە هاوڕێکانی کە ئەویش ئەندامی ئەنجومەنە ، ویستی تێی بگەیەنێ کە هۆی ئەمە ئەوەیە قوتابی کورد زمانی عەرەبی کەم دەخوێنن لەبەر ئەوەیە ناتوانن بچنە بەشی عەرەبی ی لە زانستگە ، بەڵام

محەممەد پیرۆز رۆستەم گوتی :

" ... بەڵام ئارەزووی ئەوەیان هەیە کە بچنە بەشی زمانی ئینگلیزییەوە... باشە ، ئایە ئەو خوێندکارەی دەچێتە بەشی ئینگلیزی خوێندنی لەوەپێشی بە زمانی ئینگلیزی بووە؟ بێگومان نە. چونکە ئەو بە زمانی عەرەبی زێتر دەخوێنێ وەك لە زمانی ئینگلیزی. لەگەڵ ئەوەشدا بەداخەوە روودەکاتە ئەم بەشە. با لەگەڵ خۆمان راستگۆ بین. هێندێ جار لاوانی (هەست)ی خۆیەهاونیشتمان دانان دەورێکی دیاری هەیە. بۆ وێنە : خوێندنەکەی بە زمانی عەرەبییە هەر لە پلەی سەرەتاییەوە تا کۆتاییی پلەی ئامادەیی ، و گوێ لە پرۆگرامی تەلەفزیۆن و رادیۆ دەگرێ بە عەرەبی ، گۆڤار و رۆژنامەی عەرەبی دەخوێنێتەوە ، و گۆرانی گۆرانیبێژانی ژن و پیاو بە عەرەبی لەبەر دەکات ، بەڵام روونا کاتە خوێندنی زمانی عەرەبی ،کەچی دەچێ زمانی ئینگلیزی دەخوێنێ ، ئەو زمانەی کە لە پۆلی پێنجەمی سەرەتاییەوە دەیخوێنێ ، و بە چەند دەرزێکی کەمیش .. بیانووشیان ئەوەیە کە ئینگلیزی زمانێکی جیهانییە... بەڵام روونا کەنە زمانی قورئان و ئاین و هاونیشتمانێتی و شەرەف و ئابروو... با رەپەراست بێژین ، هێندێك خوێندکار وازیان لە ڕێبازی ئاین و ڕێبازی عێراق و هاونیشتمانێتیی باش هێناوە ، ئەگینا ماوەی فێربوونی زمانی عەرەبی ، وەك هەموومان دەزانین زێترە لە ماوەی فێربوونی هەر زمانێکی دی و سوپاس " (٤٤).

بەڵێ ، ئەم قسانەی محەممەد پیرۆز زور راستن. بەڵام ئەوەهەیە کوردەکە نە دژی عەرەب بووە و نە دژی عەرەبە (وەك عەرەب) ،و نە دژی قورئان بووە و نە دژی قورئانە (وەك قورئان) ، بەڵام ئەمڕۆ کوردەکە لە عێراقدا — چونکە قسەکە ئێستە لەسەر عێراقە — هەست بەوە دەکات کە زمانی عەرەبی بە زۆرەملی دەسەپێندرێ بەسەریدا ، بۆ ئەوەی بکرێ بە عەرەب و بتوێنرێتەوە. جاران کوردەکە زمانی عەرەبی بە زمانی قورئان و ئیسلام دەزانی ، و لەرێی ئاینی ئیسلامەوە هەستی بە هاوەشییەك

دەکرد لەگەڵ عەرەبدا ، و بە خۆشی یەوە فێری زمانی عەرەبی دەبوو، و دەیخوێند ، و زانای گەورەی عەرەبیزانی تێدا هەڵدەکەوت ، کە زۆر خزمەتی زمان و ئەدەب و کولتووری عەرەبیان دەکرد . گەلێك لە بەنێوبانگترین نووسەران و شاعیران و مێژوونووسان و یاساناسانی عەرەب و فارس یا کورد بوون یا بە بنەچەو رەچەڵەك کورد بوون ، لەمانە (إبن خلكان و إبن الاثير و أبو الفدا و دینوری و إدریسی و عباس العقاد و جميل صدقی الزهاوی و معروف الرصافی و احمد شوقی و شمس الدين الزركلي و ابن الحاجب و ملك الشعرای بەهار و رشید یاسمی و محمد قاضی و محمد عبده و عبد الرحمن الكواكبي و محمد كرد علي و سەدانی دیکە...) جاران زانای وەك شێخ مارفی نۆدێیی (١٧٥٢ — ١٨٣٨) هەبوو کە (٤٦) کتێبی بەنرخی لەبارەی زمان و ئەدەبیات و فیقهی ئیسلام و شەریعەت و چی وچی یەوە بە زمانی عەرەبی و فارسی دەنووسی و تاقە یەك فەرهەنگی گچکەی عەرەبی ـ کوردیشی دەنووسی ، کە ئەوەش ـ وەك خۆی دانی پێدا ناوە ـ بۆ خزمەتی زمانی کوردی نەبووە ، بەڵکو بۆ ئەوە بووە کە کاکە ئەحمەدی کوڕی فێری زمانی عەرەبی بکات ، ئەو زمانەی کە بە زمانێکی پیرۆزی داناوە . ئەوەتا لەسەرەتای فەرهەنگۆکی " ئەحمەدی " دا بە شیعری عەرەبی و فارسی دەبێژێ : (٤٥)

الحمد لله على ما وهب　　　　هدانا الى لسان العرب

(سپاس بۆ خودێ بۆ ئەوەی بە ئێمەی بەخشی ، ئێمەی رێنوێنی کرد بۆ فێربوونی زمانی عەرەب)

در اين رساله بەکردی زبان　　　　كنم زبان عربرا بيان

((لەم نامیلکەیەدا بە زمانی کوردی، زمانی عەرەب دەخەمەڕوو)

تا كه فرزندم احمد بی تعب　　　　شود دانای لغات عرب

((داکو زاڕۆکەم ئەحمەد بێ زەحمەت ووشەکانی عەرەبی فێر ببێ)

لهذا نامم نا أحمديه　　　　والله ارجو صلاح النية

((لەبەرئەوە نێومنا ئەحمەدی یە ، نیازچاکی لەخودێ داواکارم)) .

بەڵێ ، جاران وابوو . ئەوڕۆش کوردەکە زمانی عەرەبی ناخوێنێ ، چونکە بە زمانی داگیرکەری دەزانێ . محەممەد ڕۆستەم لە بنی مەنجەڵەکەی داوە و ڕاستدەکات ، کوردەکە خۆی بە هاونیشتمانی عێراق نازانێ بەڵکو خۆی بە هاونیشتمانی کوردستان دەزانێت ، لەبەر ئەوە نایەوێ هیچ زمانێکی بێگانە بەزۆر بسەپێنرێ بەسەریدا . ئەم هەڵوێستەشی وەنەبێ هەر بەرامبەر بە زمانی عەرەبی وابێ ، بەڵکو بەرامبەر بە فارسیش و تورکیش (٤٦) هەر وایە . ئەوڕۆ کوردەکە دەبێژێ : " ئەی بۆچی عەرەب و تورك و فارس نایەن کوردی فێربن . ئێمە چیمان لەوان کەمترە ؟ " ئەمەش بەداخەوە (واقیعەکەیە) بەڵام زۆر ناخۆشە ، بە تایبەتی بۆ یەکێکی وەك من کە هەر لە منداڵییەوە تامولەزەتی ئەدەبیاتی عەرەبی و فارسیم چێشتووە و ساڵانێکی دوورودرێژ خەریکی مێژوو وکولتووری ئەم دووگەلە بووم ، دەزانم ئەم هەڵوێستەی ئەوڕۆی کورد لە دژایەتی کردنی زمانی عەرەبی و فارسی و تورکییەوە نایەت و نە هاتووە ، بەڵکو کاردانەوەیەکی ناچاری هەڵوێست و هەڵسوکەوتی تاوانبارانەی دەسەڵاتدارە زۆردارو ملهوڕەکانی عەرەب و فارس و تورکە (٤٧) کە نەك بە ئازایەتی و ڕۆستەمی ی خۆیان ، بەڵکو بە چەك وفرتوفێڵی دەوڵەتە زلهێزەکان کوردستانیان داگیرکردووە و نەتەوەی کوردیان نەك هەر لە بڕیاری چارەنووسی خۆی بەڵکو لە سادەترین مافی مرۆڤ بێبەش کردووە . . . بەڵام ئێوەی کوردی دەربەدەر و هەموو کوردێکی بەشخوراو ژێردەستەی دی ، دەبێ بزانن کە ئۆباڵی ئەم دەربەدەرییەی ئێوە و هەموو ئەو خراپەکاری و تاوانباری و گوناهە زلانەی بەرامبەر کورد کراون و دەکرێن ، ناکەوێتە ئەستۆی هەموو عەرەب و هەموو تورك و هەموو فارسێك . گەلی تورك هەر ئەتاتورك و تورکەشی نەبووە ، بەڵکو نازم حیکمەت و سمایل بێشکچیشی بووە ، گەلی فارس هەر ڕەزامیرزای پەهلەوی و هویدای نەبووە ، بەڵکو سەعدی و ئیرەجیشی بووە . گەلانی دیکەش هەروانە . گەلی ئیتالیا هەر مۆسۆلینی نەبووە ، بەڵکو میکایل ئەنجلۆشی بووە . گەلی ئەڵمان هەر گۆبلز و هیتلەری نەبووە ، بەڵکو گۆتە و شیلەریشی بووە . گەلی کوردیش هەمووی یەکجۆر نییە ، بەڵکو بریتییە لە

باشیش و لە جیاشیش. هەموو گەلێك وەك مرۆڤێك وایە، هەڵەش دەكات و ڕێگەش دەكات. ئەوانەی فاشیست و شۆڤێنیست و دیكتاتۆر و خوێنڕێژن، سەرەی هەر گەلێك بن و ڕۆژی هەزار جار ڕەشسنگ بۆ گەلی خۆیان بكوتن، ئەوانە نەك هیچ خزمەتێكی گەلی خۆیان ناكەن و بەس؛ بەڵكو قوڕێكی خەستیشی دەگرنەوە بۆی. (××) (تێبینی ژ ٤، ل٧٣).

ئێستە با بگەڕێینەوە سەر باسەكەمان و نموونەیەكی دی بهێنینەوە؛

جاران لە عێراق لە نێوان عەرەب و كورددا ژن و ژنخوازی هەبوو. بەڵێ كەم بوو، بەڵام هەر هەبوو، و كەسیش نەبوو بە كوڕێكی كورد بڵێ تۆ بۆ كچێكی عەرەبت هێناوە، یا بە كچێكی كورد بڵێ تۆ بۆ شووت بە كوڕێكی عەرەب كردووە، بەڵام كاتێك كە حكومەتی بەعسی لە ساڵی ١٩٨٠دا قانوونێكی دەركرد بە ئامانجی تواندنەوەی كورد و بە پێی ئەو ئەو پیاوە عەرەبەی ژنێكی كورد بهێنێ ٥٠٠ دیناری عێراقی بەخشیش وەردەگرێ، ئەوجا ئێستە وای لێهاتووە، ئەگەر كچێكی كورد تەنانەت لە دڵخوازیشەوە شوو بە عەرەبێك بكات — هەر بە چاوی سووك تەماشا دەكرێت و كوردەكان پێی دەڵێن. ها ٥٠٠ دینارەكەتان وەرگرت ؟؟

سەیر ئەوەیە بە پێی قانوونی ژمارە (١٥٠)ی ٢٨/٦/١٩٨٠ هیچ عێراقییەك كە ژنی بێگانەی هەبێ (واتا ژنێك كە عێراقی نەبێ یا عەرەب نەبێ) لە هیچ دەزگەیەكی ڕەسمی و نیوە ڕەسمیدا كاری نادرێتێ. بەكورتی؛ كوردێكی عێراقی ناتوانێ كوردێكی ئێرانی یا خەڵكی توركیا یا جێیەكی دی بهێنێ یا شوو بكات پێی، ئەگەر وابكا دەبێ بێكار بمێنێتەوە.

ئەوەی لە بارەی داگیركەرانی عەرەبەوە گوترا، لە بارەی داگیركەرانی فارس و توركیشەوە دەتوانرێ بگوترێ. بەم جۆرە داگیركەرانی كوردستان هێندێك جار لە چلووربەستن، و جاری واش هەیە لە پەیداكردنی هەستی كوردایەتیی نێوكۆییدا دەورێكی كاریگەرانە دەگێڕن. كەواتە لێرەدا قسەكەی ئێتنۆلۆژێكی فارس كە نێوی تەقی حەبیبی شەلمانی یە

تایبەتیی یەوە بناسرێتەوە ، هەر ئەوە بەس نی یە کە ئەو کۆمەڵگەلە خۆی خۆی بەو ناسنامەیە بناسێ و بداتە ناسین ، بەڵکو پێویستیشە ئەوانەی لەدەرەوەی ئەو کۆمەڵگەلەن ، هەر بەو ناسنامەیە بیناسن . جا بەم پێیە ، بۆ ئەوەی کورد هەر بە کورد بناسرێن و هیچی دی، پێویستە جارێ خۆیان خۆیان بە کورد بزانن ، و خۆشیان هەر بە کورد بە خەڵکی بناسێنن ، و ئەوجا خەڵکیش هەر بە کورد یان بزانن . جا لەبەرئەوەی ئەورۆ کورد و نیشتمانەکەی لە هەلومەرجێکی تایبەتیدان، ئەوا بۆ داگیرکەرانی کوردستان ــ کە کۆلۆنیالیستن لە تیپێکی تازە ــ نالوێ ، کورد وەک چۆن خۆیان خۆیان بە کورد دەزانن ، ئەوانیش هەر ئاوا بە کورد بیانناسن . چونکە ئەگەر وابکەن ، دیارە ئەوە دەبێتە هوی ئەوەی داگیرکەرانی کوردستان دان بەوەدا بنێن کە کورد کۆمەڵگەلێکی جیاوازە و مافی ژیانی خۆبەخۆی هەیە . جا بۆ ئەوەی کورد نەگات بەو مافە، داگیرکەرانی کوردستان پەنادەبەنە بەر نەناسینی ناسنامەی کورد بوون . بۆ وێنە : دەبێژن : "کورد تورکی چیان" و زمانەکەشیان زارێکی تورکی یە . لەم دواییەشدا ــ گوایە بە نێوی لێکۆڵینەوەوە ــ ــ گەلێک کتێبیان دەرکردووە ، کە هەوڵیان داوە تێیاندا ، کورد ، یا هیچ نەبێ هێندێک تیرەی کورد ببەنەوە سەر هێندێک گەلی کۆن ، کە تورکە شۆڤینیستەکان لافی ئەوە لێدەدەن گوایە ئەوانە تورک بوون(٥٠) فارسە شۆڤینیستەکانیش دەبێژن ، کورد تیرەیەکی فارسن و زمانەکەشیان شێوەیەکی فارسی کۆنە (٥١) . شۆڤینیستە عەرەبەکانیش دەبێژن ، کورد لە بنەڕەتدا " کوردی کوڕی موردی کوڕی یەعموری کوڕی سەعسەعەی کوڕی هەوازنی کوڕی حەربی کوڕی جەبەلی کوڕی مائولسمائن " و لە بنەچەوڕەچەڵەکدا عەرەبن ، بەڵام زمانی خۆیان گۆڕیوە ، و بۆ " ئیسپاتی " قسەکەی خۆشیان هۆنراوەی هۆنەرێکی کۆنی عەرەب دێننە پێشەوە کە گوتوویەتی :

لعمرك ما الاكراد ابناء فارس
ولكنهم ابناء كرد بن‌مرد بن‌يعمر

بەمەدا دەردەکەوێ ، شۆڤێنیستە تورك و عەرەب و فارسەکان ، ئەگەرچی لە مەسەلەی بەرپەرەکانێ و لەنێوبردنی کورددا لەنێو خۆیاندا یەکن ، بەلام لەبارەی بنەچەو ڕەچەڵەکی کوردەوە لەنێو خۆیاندا ناڕێکن • ئەمەش خۆی لە خۆیدا بەڵگەیەکە بۆ ناڕەوایی هەڵوێستیان ، و دیارە ئامانجی ئەم جرتوفرتە سیاسییانە ئەوەیە ؛ دان بە ناسنامەیەکی کورد بوونی تەواودا نەنێن • جا ئەگەر نێیە سەرنجێکی ئەم قسانە بدەین ، دەبینین لە دووتوێی هەر یەکێك لەم بانگاشانەدا ووشەی " کورد " هەیە ، بۆ وێنە ؛ کاتێك دەگوترێ " کورد تورکی چیان " یا " کورد تیرەیەکی فارسن " یا " کورد لەنەوەی عەرەبن " ، ئەوەتە هەموو جارێك ووشەی " کورد " دەخرێتە حسێبەوە • ئەمەش مانای وایە ئەوانەی بەسەرزاری و بۆ گەیشتنە ئامانجێکی سیاسی ناپانەوێ دان بە ناسینی ناسنامەی کورد بووندا بنێن ، کەچی هێشتا هەر ناچارن نێوی کورد – ئەگەر هەروەك نێمەش بێ – ببەن • واتە ناتوانن بە جارێك واز لەو ناسنامەیە بهێنن کە کورد خۆی بۆ خۆی دروستکردووە و بە خۆی دەڵێ " کورد " ، و ئەمەش مانای وایە کە ناڕاستەوخۆو ناوێستە ، دان بە بوونی جۆرە ناسنامەیەکی کورد بوون " دا دەنێن • سەیر ئەوەیە هێندێك جاریش هێندە سەریان لێتێکدەچێ ، کورد بە " تورکی رەسەن " (٥٢) و زمانی کوردی بە " فارسی رەسەن " (٥٣) و هێندێك تیرەی کورد بە " نەوەی کۆنە خانەدانانی عەرەب " (٥٤) دەدەنە قەڵەم • ئەگەرچی وەرامی ئەو پرسیارەیان پێنادرێتەوە کە " بۆچی وا شێتانە و درندانە بۆ لەنێوبردنی ئەو " تورکە رەسەنانە " و " ئەو " زمانە فارسییە رەسەنە " و " نەوەی ئەو کۆنە عەرەبە خانەدانانە " هەوڵدەدەن ؟؟؟

تاقیکردنەوە دەریخستووە کە بەردەوامی کۆمەڵێك خەڵك لە خۆ ڕاگرتن و پێداگرتندا بۆ پاراستنی ناسنامەیەك ، لەرێی پاراستنی ئەو پێناسە خۆکردە تایبەتکارانەوە کە ناسنامەکە پێکدێنن ، دەبێتە هۆی ئەوەی ، زوو یا درەنگ ، کاریکاتە سەر جۆری تێڕوانینی بێگانە ، و لە ئەنجامدا

وای لێبکات کە دان بەو ناسنامەیەدا بنێ. جا لەبەر ئەوەی ئەو کوردانەی "لە خۆیاندا" کوردن سوورنین لەسەر بوون و مانەوەی پێناسە خۆکردەکانی دروستبوونی تێڕوانینی خەڵکی کورد، دیارە هەتا بەو جۆرە بمێننەوە، هیچ کارێك ناکەنە سەر گۆڕینی جۆری تێڕوانینی دەرەوە (بێگانە)، بە پێچەوانەی ئەو کوردانەی "بۆ خۆیان" کوردن کە بە هۆی سووربوونیان لەسەر کورد بوونیان، زوو یا درەنگ، کاردەکەنە سەر گۆڕینی تێڕوانینی دەرەوە و لە ئەنجامدا چلوورەبەستن بە پێناسەکانی کورد بوون و لە و ڕێیەشەوە بە ناسنامەی کورد بوون.

بەکورتی، دەتوانین بڵێین ئەگەر هەستێکی نەتەوەیی بە چارەنووسی وەك یەك لەنێوان تاکەتاکەی کۆمەڵگەلێکدا هەبوو، ئەوا دەبێتە مۆرکێکی گرنگ بۆ ناسنامەی ئەو کۆمەڵگەلە. جا ئەگەر ئەمە بچەسپێنین بەسەر کورددا دەتوانین بڵێین، هەستە کۆمەڵگەلی کورد ەواری ئەم هەستە نەتەوەیی یەی بمێنێ بەوەی کە کوردە، واتە ئەو پێناسە سەرەکی یەی بمێنێ کە دەبێتە هۆی ئەوەی پێناسەکانی دیکەی کورد (وەك زمانی کوردی، وکوردستان، و کولتووری کورد، و ... هتد) بە "موڵکی" خۆی بزانێ و بەبەشێك لەخۆی تێی بگات، ئەوا دیارە بۆ هێشتنەوەی ئەو پێناسانە تێدەکۆشی. دیارە ئەو دەمەش ناسنامەی کورد بوون وەك ناسنامەیەکی خۆیا و جیا لە ناسنامەکانی دیکە دەمێنێ، وکورد وەکو کۆمەڵگەلێکی خاوەن ناسنامەی خۆی دەناسرێ. ئەوەتا لەم ساڵانەی دواییدا گەلێك سیاسی و ڕۆشنبیرو بیرکەرەوەی عەرەب و تورك و فارس، کورد نەك هەر وەك کۆمەڵگەلێکی ئیتنی یا "گەلێك" بەڵکو وەك "نەتەوەیەك" دەناسن. هیلال ناجی (هلال ناجی) کە یەکێکە لە ناسیۆنالیستە ڕۆشنبیرە نێودارەکانی عەرەبی عێراق، لە نێوەڕاستی شەستەکاندا گوتی:

"ڕاستی یەکەی مەسەلەی کورد گرنگی پەیدانیکی مەزن دروستدەکات نەك لەبەر ئەوەی نێوچەیەکی چیایی کە کوردەکان تێیدا دەژین لە عێراق جیادەبێتەوە، چونکە خەڵکەکەی دەیانەوێ دەوڵەتێك بۆ خۆیان

ئیمپراتۆرێتیی عوسمانی و ئیمپراتۆرێتیی فارسیدا لەسەدەی رابوردوودا
کە پێم وایە نێوی نرا پەیماننامەی ئەرزەرۆم و یا لە ١٨٤١ یا لە ١٨٤٧ دا
بوو ، کە بە پێی ئەوە بەشێك لە کوردەکان خرانە سەر عێراق ،و هەر بە
پێی ئەوەش بریار درا کە عەرەبستان (خۆزستان) بۆ ئێران بێ ،ئەوەش
هەر تەنێ بۆ نەخشەکێشانی سنوور بوو.

کوردەکان بە پێی ئەم بنچینەیە گەلێکی سەربەخۆن. جا ئەگەر ئێمەی
عەرەب مافی ئەوەمان هەبێ بۆ یەکێتیی (عەرەب) تێ بکۆشین ،ئەوا ئەوانیش
(کوردەکان) مافی ئەوەیان هەیە تێ بکۆشن بۆی. ئێمە پێویستە ببینە
هاوپەیمانیان و یارمەتییان بدەین و تێ بکۆشین لەگەڵیان بۆ هێنانەدی
ئەوە ... خۆ ئەگەر بەم جۆرە بیرنەکەینەوە ، ئەوا بیرکردنەوەمان لە یەکێتیی
عەرەب لە چەشنی بیرکردنەوەی رەگەزخوازانەی شۆڤینیانەدا دەبێ ، نەك
لە چەشنی بیرکردنەوەی زانستانەی خاوەن رێبازی سیاسیی پێشکەوتنخواز-
انە ... " (٥٦).

هەر لەو سەمینارەدا عەفلەق دەبێژێ:

" ئەی باشە هەڵوێستمان چی بێ بەرامبەر بە مەسەلەی کورد ؟
هەڵوێستمان ئەوەیە کە باسمکرد بۆتان. ئێمە لەگەڵ مافی کورددایین بۆ
یەکێتی و سەربەخۆیی و بریاری چارەنووس و لەگەڵ ئەوەدایین کە
پێوەندییەك ببەستری لەگەڵیاندا وەك هاوپەیمان ، وەك نەتەوەیەکی
سەربەخۆ. هەروەها لەگەڵ ئەوەدایین کە لە عێراقدا ئۆتۆنۆمییان ببێ
بەو پێیەی کە بەشێکن لە عێراق ،چونکە هێشتا یەکێتیی ناسیۆنالیان
نەهاتووەتەدی. بەڵێ لەگەڵ ئۆتۆنۆمییەکی راستەقینەدایین بە هەموو
مانای ووشە. ئێمە دەبێ هەوڵ بدەین بۆ بڕینەوەی هەموو جۆرە ناکۆکی و
خراپ لەیەك گەیشتنێك لە نێوان بزووتنەوەی ناسیۆنالیستانەی کورد
و بزووتنەوەی ناسیۆنالیستانەی عەرەبدا. بێگومان ئێستە خراپ لەیەك
گەیشتن هەیە بە هۆی هەلومەرجی رابردووەوە. پێویستە لەسەرمان

تێبکۆشین بۆ کۆتایی ی هێنان بەم بارە ۰ چونکە مانەوەی ئەم بارە وەک خۆی ، دەبێتە هۆی دوژمنایەتی لە نێوان دوو گەلی دراوسی دا کە پێوەندی ی مێژوویی ی دوور درێژ و بەرژەوەندی ی هاوبەشکاری دەیان بەستێ بەیەکەوە ۰ مەسەلە نابێ هەروا بمێنێتەوە ۰۰۰ هتد " (٥٧) ۰

بەڵام راستەوانترین و بەوێرد انترین و ئازایانەترین دانان بە ناسنامەی کورد بووندا هەتا ئەمڕۆ هەر ئەو قسانەیە کە موعەممەری قەززافی لە رۆژی ١٨ / ١٢ / ١٩٨٠ دا و بە بۆنەی کۆڕێکی جیهانی یەوە لە مەدرید بۆ لێکۆڵینەوە لە بیری قەززافی دەریبڕی ۰ ئەوجا مرۆڤ بیروڕای هەرچی یەک بێ بەرامبەر قەززافی ، ئەگەر هاتوو لە هەق لای نەدا، دەبێ دان بەوەدا بنێ کە ئەو قسانە یەکەمین دانان و تاقە دانانە بە مافی کورددا لەلایەن سەرۆک دەوڵەتێکی ئەم جیهانەوە ۰ قەززافی گوتی :

" ئەز عەرەبم و یەکێتی ی خاکی عەرەب و یەکێتی ی نەتەوەی عەرەبم لا گرنگە ۰ بەڵام ئەمە وا لەمن ناکات کە چاو لە راستی بپۆشم یا فێڵ بکەم لێ ی و هەڵسوکەوتێکی ئیمپریالیستانە بنوێنم ۰۰۰ کورد عەرەب نی یە ، و ئێمەش ناتوانین زۆری لێ بکەین ببێتە عەرەب ۰۰۰ ئەگەر بە ئارەزووی خۆی ویستی ببێتە عەرەب ، ئەوە بەسەرچاو . بەڵام ئەگەر خۆی بە خاك و نەتەوەکەیەوە بەست ، ئاوا ئازادە . بۆچی دەبێ شەڕ بکەین لە دژی ؟ شەڕکردن لە دژی کورد بۆ لە نێوبردنی ئەم نەتەوەیە پێویست نی یە ۰ پێم وایە زۆر زەحمەتە کورد وەك لەش (وەك بوونەوەیەك) پاك بکرێ ۰ ئەم شەڕ و گیروگرفتانە لە دژی کورد چارەسەر نین ، چونکە خەباتی کوردانە درێژە دەکێشێ هەتا نەتەوەی کورد سەربەخۆ دەبێ و کەرتە پەرشوبڵاوەکانی خۆی کۆدەکاتەوە ۰۰

۰۰۰ چارەسەری کۆتایی بۆ مەسەلەی کورد بە دەوڵەتێکی سەربەخۆ لەسەر خاکی کوردستان – خاکی نەتەوەی کورد – دەکرێ ۰

ئەز پشتگیریی خەباتی کورد دەکەم ، بەڵام ئەمە بۆ بەرهەڵستی کردنی دەولەتە عەرەبییەکان و تورکیا و ئێران نییە ، بەڵکو لەبەر ئەوەیە کە کورد نەتەوەیەك پێکدێنن کە خاکێکی خۆی هەیە ... پێویستە ئێمەش وازیان لێ بهێنین ئازاد بن لە دامەزراندنی دەوڵەتێکدا بۆ خۆیان لەسەر خاکی خۆیان ... کورد خاکی خۆیان هەیە و نەتەوەیەکی بران ، و پێویستە ڕێزی بگیرێ . ئەز دژی ئەوەم دزانە پەلاماریان بدرێ ، ئەز دژی چەوساندنەوەیان و پەرشوبڵاوکردنەوەیانم لە جیهاندا ... ئەز پشتگیریی خەباتی کوردەکان دەکەم لە پێناوی نەتەوەیەکی کوردستانیدا کە جێی خۆی بگرێ لە خۆرهەڵاتی نێزیکدا لە تەنیشت نەتەوەی عەرەب و تورك و ئێرانییەوە ... "

هەروەها لە ڕۆژی ٢ ی مارتی ١٩٨٥ دا و بە بۆنەی دامەزراندنی سەرکردایەتیی ناسیۆنال بۆ بەڕێوەبەرێتیی هێزە شۆڕشگێرە عەرەبییەکان لە تەرابلوس گوتی :

" ئەم بەیەکگەیشتنە ، بێجگەلەوەی کە لە بارەی نەتەوەی عەرەبەوە باسکرد ، پشتگیرییەکی تازەش پێکدێنێ بۆ نەتەوەیەکی لەتوپەتکراوی ئازاردراوی دی ، کە ئەوەش نەتەوەی کوردی برایە و هێندێك لە ڕۆڵەکانی وان لەژێر ئاڵای ئەم سەرکردایەتییەدا . تەنانەت ئەو کوردە خەباتکارانەی لەگەڵ ئێمە نین ، ئەمڕۆ هەست بەوە دەکەن کە شتێکی تازە لەدایك بووە بۆ سوودی ئەوان ... ڕزگارکردنی نەتەوەی عەرەب ، یەکخستنی نەتەوەی عەرەب لەسەر بنچینەیەکی پێشکەوتنخوازانەی گەلەمپەرانە . ئەمەش مانای لایەنگرییە ، لایەنگیریی نەتەوەی عەرەب بۆ خەباتی نەتەوەی خاوەن شانازیی کورد . هەروەهاش لە ئێستەوە خەباتی نەتەوەی عەرەب و خەباتی نەتەوەی کورد دەبنە پشتگیری یەکدی . ئێمە (ی عەرەب) خۆمان لەژێر باری چەوسانەوە و دەسدرێژی (ی بێگانە)دا بۆ سەر نەتەوەکەمان دەناڵێنین و هەر لە ڕۆژانی جەمال پاشاوە گاڵتە بە مێژووی دوورودرێژمان دەکرێ تا ئەمڕۆ . ئێمە ناتوانین بکەوینە ناپاکی و خۆکێشانەوە بەرامبەر نەتەوەیەك کە

هەر تووشی ئەو ژانە تاڵە بووە کە نەتەوەی عەرەب تووشی بووە و تا ئێستەش پێوەی دەناڵێنێ .

وێستانی خۆکەسی (شخصي)ی من لە تەنیشت نەتەوەی کوردەوە لەبەر هۆکاری جوگرافیایی و سیاسی یا مێژوویی نی یە ، واتە لەوانەیە پاڵپێوەنەری بنچینەیی ی من ئەو ئازار و ئێشەبێ کە مێژووی نەتەوەی عەرەب دەربەریوە ، و منیش لێی کۆڵیومەتەوە . هەروەها (لەوانەشە) ئەو ژانە تاڵانە بێ کە ئێستە تووشی نەتەوەی عەرەب بووە ، وایان لە من کرد بێ هەر لە خۆمەوە عەتفم بیێ لەسەر نەتەوەیەکی لەتوکوتکراوی کۆلۆنیزەکراوی چەوساوەی وەک خۆمان ... خۆ ئەگەر وانەبێ ، ئەوا دیارە ناپاکی لەگەڵ خۆم و لەگەڵ هەموو ئەو نرخە نەمرانەدا دەکەم کە بڕوام پێیانە . هیچم پێ ناکرێ ئەوە نەبێ کە بە تەواوی لایەنی ی نەتەوەی کورد و سەربەخۆیی و یەکگرتنەوەی خاکەکەی بگرم . جا کاتێک ئەم وتەیە ئاراستەی خەباتکارە کوردەکان بکرێ ، تەنانەت ئەوانەی لێرە نین ، ئەوا دەبێتە یارمەتی یەک بۆیان ، هەروەها بێگومان واشیان لێ دەکات کە لایەنگیری ی سەرکردەیەتی ی ناسیۆنالی هێزە شۆڕشگێڕەکان بکەن و بێنە تەنیشت هێزە شۆڕشگێڕەکانی نەتەوەی عەرەب و بێنە تەنیشت نەتەوەی عەرەب و مەسەلەکەیەوە ، و ئەوجا خەباتیش دەبێتە خەباتێکی نێوکۆیی ... و بۆ پێشەوە و خەباتی شۆڕشگێڕانە بەردەوامە" (رادیۆی تەرابلوس) .

زانای سۆسیۆلۆژی بەنێوبانگی تورک ئیسمایل بێشکچی (لە ١٩٣٩ دا لە دایکبووە) کە چەند جارێک لەسەر ئەوەی لەبارەی کوردەوە شتی نووسیوە و لەسەر کوردی کرد ووتەوە لەکاردەرکراوە و گیراوە و ئازاردراوە ، بۆ جاری دوایی لەسەر نامەیەك کە لە ١٤/٨/١٩٨٠ دا بۆ سەرکردەی یەکێتی ی نووسەرانی سویسرەی نووسیبوو (١٠) ساڵ زیندانی کرا . بێشکچی لەو نامەیەدا بە شێوەیەکی گشتی باسی دۆزی کورد و چەوساندنەوەی کورد لە ژووروی کوردستاندا دەکات . بێشکچی لە نامەیەکدا کە بۆ یۆنسکۆ

نووسیوێتی ، باسی بیروکارەکانی ئەتاتورک دەکات و دەبێژێ :

" گرنگترینی بەرهەمە شانازیدارەکانی ئەتاتورک جەنگی ١٩١٩ــ٢٢، وئەو حیزبیەیە کە بە نێوی " حیزبی گەلی کۆمارخواز "ەوە دروستیکردووە . هەروەها بەشداریکردنی گەورەی لە دامەزراندنی کۆماری تورکیدا . بەلام بەرهەمە شانازیدارە گەورەکانی ئەتاتورک دەبێ لەگەڵ بیرەکانیدا وەک یەکەیەک وەربگرین . جا لەم نامەیەشدا زۆرجار لەسەر مەسەلەی کوردستان دەوەستین ، واتە ئێمە کارەکان و بیری ئەتاتورک بە پێی پێوەندییان بە مەسەلەی کوردستانەوە دەپێوین ، واتە ئێمە کارەکان و بیری ئەتاتورک بەپێی پێوەندییان بە مەسەلەی کوردستانەوە دەنرخێنین .

کاتێک دێینە سەر شیکردنەوە و نرخدانان بۆ مانا و بیرەکانی ئەتاتورک ، ئەودەمە نەتەوەی کوردستانی و کوردستان هەمیشە وەک نوختە یەکی بنچینەیی دێتە پێشمان . وا بە کورتی بیری ئەتاتورک لەباری سەرنجی مەسەلەی کوردستانییەوە دەنرخێنین :

(١)ــ پارچەپارچەکردنی کوردستان و خستنیەژێر رکێفی باری دابەشکرانی ئیمپریالیستانە و خستنەکاری سیاسەتی " دابەشکە و بیبە بەسەرگەورە " بەرامبەر بە نەتەوەی کورد ."

بێشکچی هەر لەو نامەیەدا دەبێژێ :

" لە ماوەی جەنگی جیهانیی یەکەم و بە تەواوی لە کۆتاییی جەنگدا گەلێک کارەساتی گرنگی سەر بە مەسەلەی کوردستان روویاندا ، یەکێک لە گرنگترینی ئەم کارەساتانە لە چارەکی یەکەمی ئەم سەدەیەی بیستەدا بوو و دەورێکی گرنگی نواند لە مێژووی رۆژهەلاتی نێوەراستدا و کارێکی مەزنی کردە سەر ژیانمان . ئەوەش دابەشکردن و پارچەپارچەکردنی کوردستان بوو . راستییەکەی ئەمە سەرەتای کارەساتەکان بوو . خستنەکاری (سیاسەتی) دابەشکردن بەرامبەر کوردستان و خستنە ژێر رکێفی کەرتکەرتکردنی ئیمپریالیستانە و کۆلۆنیالیستانەوە هۆکاری گرنگن لە

مێژووی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا . دەستگرتن بەسەر مافی نەتەوەی کورددا کە دەوڵەتی رزگاربوو و سەربەخۆی خۆی دابمەزرێنێ ، و دەستگرتن بەسەر مافی نیشتمانی و دیموکراسی ی کورددا ، ئەمە یەکێکە لەو کارەساتە کۆمەڵایەتی یە گرنگانەی کە کاریان کرد وەتە سەر مێژووی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست و هەروەها ژیانی ئەمڕۆمان ... هتد . هەوڵدان بۆ جیاکردنەوەی کورد لەمیەك لە رێی چاندنی لەغەم و تەلی دڕکاوی و روانگەی سەرنجدان و پاراستنی ئەم بارە و چەسپاندنی بەهۆی سەربازی لە تەپڵی سەرەوە تا بەری پێ چەکدارکراو ، یەکێکە لە کارەساتەکانی ئەم زەمانەی ئێستەمان ... هتد " (نامەی بێشکچی)

(٦)ــ دواوشە

بەشدارانی بەڕێزی سەمینار

ئێستە دەمێنێتەوە سەر ئەوەی بزانین ئایا کورد نەتەوەیە یا نەتەوە نییە ؟ لە وەرامدا دەبێژم ، ئەوە مەسەلەیەکە ، بەداخەوە ، زۆرتر پێوەندی بە سیاسەتی جیهانی یەوە هەیە وەك لە زانست . سیاسەتیش دەسکردی مرۆڤە ، بە پێچەوانەی زمان و نیشتمان و کولتوور و بنەچەو ڕەچەڵەك و هەستی نێوکۆیی یەوە کە ئەمانە هەموو بەرهەمی خۆڕسك و خۆزا و خۆکردن . نەتەوە ، وەك لە وتاری سەمیناری ی " بیری نەتەوەیی ی کوردی " (٥٨) و لێکۆڵینەی " گوتاری نیشتمان و کۆمەڵەی ژێکاف "دا (٥٩) روونم کرد ووەتەوە ، زاراوەیەکە ئەوڕۆ بەزۆری بۆ دیاریکردنی ئەو گەلانە بەکاردەهێنرێ کە خاوەنی دەزگەی دەوڵەتی ی خۆیانن . " دەوڵەت "یش بووەیەکی دەسکردە ، نەك خۆکرد و خۆزا . مێژوو پێمان رادەگەیەنێ کە زۆر گەلی دەوڵەتدار هەبوون ، پاش جەنگێك دەوڵەتەکەیان لەدەستچووە ، یا دەوڵەتەکەیان دەوڵەتێکی دیکە جیابووەتەوە لێی ، و بووە بە دوو دەوڵەت یا چەند دەوڵەتێك . بۆوێنە :

هەواڵنامەی کتێب

ئیمپراتۆریەتی ی عوسمانی تا پاش جەنگی جیهانی ی یەکەم یەك دەوڵەت بوو. پاش جەنگی جیهانی ی یەکەم ، هەموو ئەم دەوڵەتە عەرەبیانەی ئەمڕۆی لێ دروستبوون. زۆر گەلی واش هەبوون کە دەوڵەتی خۆیان نەبوو بەڵام پاش جەنگێك یا شۆڕشێك بوون بە خاوەن دەوڵەت. ئەوجا ئێستە ئەم پرسیارەی خوارەوە دێتە گۆڕێ . ئایا ئەو گەلەی دەوڵەتی هەبووە ، و بە هۆی دەوڵەتەکەیەوە بە " نەتەوە " ناسراوە ، پاش ئەوەی دەوڵەتەکەی نەماوە ، لە شەوورۆژێکدا لە " نەتەوەیەتی " کەوتووە ؟ ئایا ئەگەر هاتوو گەلێکی بێ دەوڵەت بە هۆی بڕیاری نەتەوە یەکگرتووەکانەوە ، یاخود بە هۆی پێویستی ی بەرژەوەندی ی زلهێزێکی کۆلۆنیالیست ، دەوڵەتێکی سەربەخۆی دەسکەوت ، ئایا ئەو گەلە لە شەوورۆژێکدا دەبێتە " نەتەوە " ؟ یا ئەگەر نەتەوەیەك دەوڵەتێکی هەبوو ، و لە ئەنجامی جەنگێکەوە دەوڵەتەکەی بوو بە دوو دەوڵەت ، ئایا ئەو نەتەوەیە بە شەوورۆژێك دەبێتە دوو نەتەوەی لەیەك جیاواز ؟؟؟

ئەوجا ئێستە ئەگەر گەلێك ، یا کۆمەڵگەلێکی ئێتنی ، یا بابێژین هەر کۆمەڵگەلێکی گەورە ، کە بە لایەنی کەمەوە دوو هەزار سالێك بێ لەلایەن خۆ و لەلایەن بێگانەوە بە نێوی کوردەوە ناسرابێ ، و لەسەر زەوییەك بژی کە نێزیکەی هەزار سالێك بێ بە " کوردستان " بەنێویانگ بێ ، و خاوەنی زمانێك بێ کە بەلایەنی کەمەوە ٦٠٠ — ٧٠٠ سالێك بێ بەی بنووسرێ . ئەوجا ئەم کۆمەڵگەلە گەورەیە کە بە نێزیکە ٢٥ ملیۆن دەبێ ، لەگەڵ ئەوەشدا کە بەسەر پێنج دەوڵەتی بێگانەی سیستەم جیاوازدا بەشکرابێ ، و هێندێکیشی پەڕیبێتە ئەم پەڕو ئەوپەڕی جیهان و هەریەشێك لێی جنسیەی دەوڵەتێکی بێگانەی دیکەی هەبێ ، کەچی ئەمانە هەموو خۆیان هەر بە تەبەعەی یەك کۆمەڵگەل و یەك زمان و یەك سەرزەوی و یەك کولتوور بزانن ، و کەلێ یان بپرسیت تۆ چیت . بەر لە هەموو شتێك بێژن: " کوردم " . ببوورن — ئەوەتا جوانترین نموونە بۆ ئەمە ئامادەبوونی ئێوەیە لەم سمینارەدا و هەمووشتان بە نێوی

هەواڵنامەی کتێب

کوردەوە، ئەگەرچی هەرچەند کەسێکتان تەبەعەی دەوڵەتێکی دیکەن، ئێستە لام وایە مرۆڤ، تەنانەت ئەوانەی فرە بێ وێژدانانە و نابابەتانەش بۆ شتەکە دەچن، زۆر زەحمەت دەبینن، ئەگەر بێتو سەرەڕای ئەم هەموو ڕاستی یە بابەتانەیەش ئەم کۆمەڵگەلە کوردە؛ نەک تەنێ بە "گەلێک" بەڵکو بە "نەتەوەیەک" پێش دانەنێن...

بێگومان ئەم سەمینارە سەمینارێکی پۆلیتۆلۆژییانە نی یە، لەبەرئەوە لەسەر مەسەلەی "نەتەوە" پتر ناڕۆم، گوێگران دەتوانن بگەڕێنەوە بۆ سەر لێکۆڵینەوەکانی دیکەم لەم بارەیەوە. لە کۆتایی دا دەمێژم دانەنانی کورد بە نەتەوەیەک، یا بە گەلێک، یا بە کۆمەڵگەلێکی ئێتنی سەربەخۆ، بە ڕەئیی من، نابێتە هۆی سەندنەوەی ناسنامەی کورد بوون لە کورد. لەم ڕووەوە وتارەکەم بە هۆنراوەی شەست حەفتا ساڵێک لەمەوبەری هۆنەرێکی کورد کۆتایی پێدێنم کە گوتبووی:

کورد ئەمەن کوردن بە سەد شەیتان لە کوردی ناکەون
ئێکسە خەڵکی بۆچی بۆ خۆی دەردیسەر پەیدا دەکا ؟

جا لەبەرئەوەی چەند ڕۆژێکی کەمی ماوە بۆ جێژنی سەری ساڵی تازە، ئەوا هەر لەئێستەوە پیرۆزبایی ی ساڵی نوێتان لێ دەکەم، هیوام وایە ساڵی ١٩٨٦ بەختیاری بۆ بەشخوراوانی ئەم جیهانە و سەرکەوتن بۆ بیری ئازادی و یەکسانی لەگەڵ خۆی بهێنێ. هەربژین...

ژێدەرەکان

(١)ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :

Küchler, Hannelore: Öffentliche Meinung. Eine theoretisch-methodologische Betrachtung und eine exemplarische Untersuchung zum Selbstverständnis der Kurden. Inaugural-Dissertation des Fachbereichs für Philosophie und Sozialwissenschaften der Freien Universität Berlin, Berlin 1978.Vorwort, S.iii

کویشلەر ، هەنەلۆرە : بیروڕای گشتی ـ سەرنجێکی تیۆریانەی میتۆدۆلۆژیانە و توێژینەوەیەکی نموونەیی لە تێڕوانینی خۆیی کورد ، دوکتۆرنامەی بەشی فەلسەفە و زانستەکانی کۆمەڵگە لە زانستگەی ئازاد لە بەرلین ، ١٩٧٨ ، پێشەکی ، ل iii .

(٢)ـ بۆ دەستکەوتنی زانیاریی پتر لەبارەی شێوەکانی زمانی کوردی ـ یەوە کوێگری بەڕێز دەتوانێ بگەڕێتەوە بۆ ئەو باسانەی کە لەم بارەیەوە نووسیومن، وەك " زمانی یەکگرتووی کوردی " بڵاوکراوەی " یەکێتیی نەتەوەیی خوێندکارانی کورد لە ئەورووپا " (نوکسە) ، بامبێرگ ١٩٧٦ و " زمانی نووسینی کوردەکان " بە ئەڵمانی لە " ئەکتا ئیرانیکا " دا کە ئینسکلۆپیدیایەکی ئێرانەوانییە . وتارەکە بەم جۆرەیە :

Jemal Nebez: Die Schriftsprache der Kurden" in Acta Iranica, Encyclopedie Permanente des Etudes Iraniennes, Deuxieme Serie, Monumentum H.S.Nyberg II.Diffusion BriLL, Leiden 1975, S. 97-122.

(٣)ـ بیبلیۆگرافیستی تورکی عوسمانی شەمسەددین سامی (شمس الدین سامی) لە بیبلیۆگرافیاکەی دا کە بە نێوی (قاموس الاعلام)ەوە لە سالی ١٣١٤ ی کۆچی (١٨٩٦/٩٧)دا لە چاپ ـ

دراوە؛ دەبێژێ : " هێندەی لە نێو کورد دا زانا هەڵکەوتووە، هەموو هەر خەریکی زمانی فارسی بوون ، وگوێیان نەداوەتە زمانی خۆیـــان ". (تەماشای بەرگی پێنجەم لاپەڕە ۳۸٤۲ بکە) . ئەم کۆپلەیەی سەرەوە لە ساڵی ۱۹۷۰ دا سەرنجی راکێشا و وەرمگرت بۆ ئەو باسەی کە بە زمانی ئەڵەمانی لەسەر میری کۆرەی رەواندز نووسیم لەژێر نێوی " پاشای کورد میر محەممەدی رەواندزی ، بەنێوبانگ بە میری کــۆرە لە ئاوێنــــەی سەرچاوە رۆژهەڵاتی و رۆژاوایی یەکاندا " ، هەمبورگ ۱۹۷۰ ــ سەیری لاپەڕە ۷۳ بکە و نێوی کتێبەکەش بە ئەڵەمانی بەم جۆرەی خوارەوەیـــە :

Jemal Nebez: Der Kurdische Fürst Mir Muhammad-i Rawandizi genannt Mir-i Kora im Spiegel der morgenländischen und abedländischen Zeugnisse. Ein Beitrag zur kurdischen Geschichte, Hamburg 1970.

هەوالنامەی کتێب

جا لەبەرئەوەی لەم کاتەدا " قاموس الاعلام " م لەبەردەستدا نــی یــە کۆپلەکەی نێو " قاموس الاعلام " م لە کتێبەکەی خۆمەوە وەرگرت .

(٤) ــ تەماشای ل ۱۱۲ــ۱۱۳ ی دیوانی حاجی قادری کۆیی بکـــە کە لەلایەن چاپخانەی کوردستانەوە لە هەولێر لە ساڵی ۱۹۵۳ دا بــلاو کراوەتەوە .

(٥) ــ ئەم هۆنراوەیەم لە ساڵی ۱۹۵۷ دا لە بوهەشتی رەشید شەوقی بیست . (*) (تکایە تەماشای لاپەڕە ۷۱ تێبینی ژمارە (۲) بکە) .

(٦) ــ علی سید والکورانی : من عمان الی العمادیة أو جولة فــي کردستان الجنوبیة ، القاهرة ۱۹۳۹ .

(۷) ــ جارێکیان قوتابی یەك لەو قوتابیانەم کە کوردی یان نەدەزانی، بەڵام خۆیان بە کورد دەزانی ، پێمی گوت " زمان وەك زارۆ وایە . تۆ ئەگەر بێتــو ژنەکەت دووگیان بێ و بەرێکەوت دووریکەویتەوە لێی و پاش دوورکەوتنەوەت زارۆیەکت ببێ و گەورە ببێ بێ ئەوەی تۆ دیبێتت یا ناسیبێتت ، هەر

کاتێك زانیت زاڕۆیەکت هەیە ، ئەوا زاڕۆکە بە زاڕۆی خۆت دەزانیت ، بـا نەشتـدیبێ یا نەشیناسیت. منیش لەو کاتەوە کە زانیومـە خۆم کوردم ، و کوردیش زمانێکی تایبەتی خۆیان هەیە ، زمانی کوردی بە زمانی خـۆم دەزانـم.

(٨) ـ علي حسني الخربوطلي : القومية العربية من الفجر الى الظهر. دون ذكر تاريخ الطبع ، دار إحياء الكتب العربية ، ص ٥٢ هەروەها عبد الرحيم فودة : الاسلام والقومية العربية. دار إحياء الكتـب الـعربية ١٩٦١ ، ص ١٥ ، هەروەها جەمال نەبەز : بیـری نەتەوەیی کوردی نە بیری "قەومیەت"ی ڕۆژهەلاتی و نە بیری ناسیۆنالیزمی ڕۆژاوایی یە ، بنکەی چاپەمەنی ئازاد ، ستۆکـهۆلم ١٩٨٤ ، ل ١٩ـ٢٠.

(٩) ـ تەماشای کتێبی "التنبيهُ والاشراف" بکە کە لەلایەن عبد اللـە اسماعيل الصاوي بوو لە قاهیرە لە سالی ١٩٣٨ دا بلاوکراوەتـەوە (ل ٧٨) . سەیر ئەوەیە لە لاپەڕە ٧٩ی هەر ئەو کتێبەدا بنەچەورەچەڵەکی کورد دەبڕێتەوە سەر "کوردی کوڕی ئەسـفەندیاری کوڕی منوچەر . . . ابـن حـوقـل یش کە لە ٩٧٧دا مرد وەو بنەچەورەچەڵەکی کوردی بـۆ سەر عەرەب برد وەتەوە ، تەماشای ابو القاسم ابن حوقل : كتاب صـورة الارض بکە کە لەلایەن J.H.Kramers لە شاری لایدن لە ١٩٦٧ دا بلاوکراوەتەوە ، چاپی دووەم ، بەشی یەکەم ل ٢٧١ .

(١٠) ـ تەماشای کتێبی "مروج الذهب ومعادن الجوهر" بکـە بەنێوی Les Prairies d'Or دا لە سالی ١٩٦٦ لە بێـروت لەلایەن Pavet de Courteille, Barbier de Meynard

چاپکراوە ، بەرگی دووەم ، ل ٢٤٩. بە پێی هێندێك چیرۆك، کورد هەموویان لە "جنۆکە" نین بەڵکو تەنێ چواریەکێکیان لە جنۆکە کەوتوونەتەوە. ئەمانە گوایە نەوەی بەلقیسی ژنی حەزرەتی سلێمانن ، کە گوایە دا یکـی بەلقیس "جنۆکە" بووە. تـەمـاشـای کتێبـی "کـرد شناسـی" (کوردناسـی) نووسینی بە فارسی مـرادا ورنـگ ، ل ٦٨ بکە.

(١١)ــ تەماشای ئەو " شاهنامـەیە بکە کە لەلایەن رۆژهەڵاتناس Joannes Augustus Vullers لە ١٨٧٧ دا لە شاری لایدن بڵاوکراوەتەوە ، بەرگی یەکەم ل ٠٣٦ هەڵبەستی ژمارە ٣٧ و ٣٨ بەم جۆرەی خوارەوەیە :

کنون کرد زآن تخمه دارد نژاد   کزآباد نیاید بدل برش یاد
بود خانهاشان سراسر پلاس   ندارند دردل زیزدان هراس

هەروەها تەماشای ل ٥٢ی هەر ئەو سەرچاوەیە بکە .

(١٢)ــ تەماشای بیروڕای مینۆرسکی بکە لەم دوو سەرچاوەیەی خوارەوەدا :

Minorsky, V.: "Les Origines des Kurdes", "Travaux der XXe Congres international des Orientalistes", Bruxelles 1940,pp.143-152.

مینۆرسکی : الاکراد احفاد المیدیین " لە " گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد " دا ، بەرگی یەکەم ،بەشی یەکەم ،بەغدا ١٩٧٣ ،ل ٥٥٢ــ٥٦٣ .
بۆ پشتگیری‌ی قسەکانی مینۆرسکی خاوەنی ئەم وتارە بەڵگەی زمانەوانی هێناوەتەوە . تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :
جەمال نەبەز : رەخنەی زمانەوانی " لە گۆڤاری " ئاسۆی زانکۆیی " دا ،گۆڤاری زانکۆی سلێمانی ، ژمارە (٩) ساڵی دووەم ، تەمووزی ١٩٧٨ ل ٨٦ ــ ٩٢ .

(١٣)ــ تەماشای سەرچاوەی خوارەوە بکە :

Menzel, Theodor: "Yazidi", in "Handwörterbuch des Islam", Leiden 1941, S. 808.

(١٤)ــ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :

Rudolph, Wolfgang und Salah(Soran),Hasan: Die Feizollabegi des Hochlandes von Bukan. Zur Chronik und Geschichte einer kurdischen Aristokratenfamilie", in: "Baessler-Archiv", Neue Folge, Bd.15, Berlin 1967, S.285.

هەواڵنامەی کتێب

(١٥) ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :

Rich, Claudius James: Narrative of a Residence in Koordistan, Vol I, London 1836-37, reprint Westmead 1972, pp. 292-297.

(١٦) ـ تەماشای خوارەوە بکە :

Küchler, Hannelore: Öffentliche Meinung...

سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٣٢ .

(١٧) ـ ئەم هۆنراوەیەم لە پەنجاکاندا لە دراوسێی کۆچکردووم بەهەشتی کاکە رەشید شەوقی لە سلەیمانی بیست. (تەماشای سەرنجی ژێدەری ٥ بکە)

(١٨) ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :

Mustawfi, Hamd-Allah: Nuzhat al-qulub. The geographical part of the Nuzhat al-qulub composed by Hamd-Allah Mustawfi of Qazwin in 740(=1340), translated by G.le Strange, Leyden 1919,Section 10, p.105-107.

(١٩) ـ سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٠٢ ـ ١٠٥ .

(٢٠) ـ هەر بۆ نموونە سەرنجی ئەو قسانە بدە کە سەددام حسەین لە رۆژی نەورۆز (٢١/٣)ی ساڵی ١٩٧٩ دا لە سلەیمانی و هەولێرکردی، (مجلة الحكم الذاتي ،العدد ٤ السنة الرابعة ١٩٧٩ ص ٥ وص ٨) .

(٢١) ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :

Einjähriger Widerstand in Kurdistan, 15.august 1984-15.August 1985, herausgegeben von "Kurdistan -Komittee", Dokumentationsreihe, Nr.1, Köln, Oktober 1985, S.18.

(٢٢) ـ تەماشای سەرچاوەی خوارەوە بکە :

Gustav Chalupa: Nationalistische Ausschreitungen im Vielvölkerstaat Yugoslawien", im "Der Tagesspiegel", Nr.12197, Berlin 5.11.1985,S.3.

(٢٣)ـ مەسەلەی ئەوەی لە سنووری وولاتی سۆڤیێتدا پارچەیەك كوردستان هەیە راستی یەكە ناشاردرێتەوە، وگەلێك زانای سۆڤیاتی دانیان پێدا ناوە . بۆ نموونە: رۆژهەڵاتناسی مەزنی سۆڤێت خالفین لە پێشەكی ی كتێبەكەی دا "ململانێ لەسەر كوردستان" دەبێژێ: "لە سەرەتای سەدەی نۆزدەیەمدا بەشێك لە خاكی كورد كەوتە ژێر دەست رووسیاوە" . مینۆرسكی كە خۆی رۆژهەڵاتناسێكی رووس بوو لە وتارەكەی دا لەسەر كوردستان لە ئینسیكلۆپێدیای ئیسلامدا دەبێژێ: "كوردەكان لە پێش جەنگی جیهانی ی یەكەمدا بەسەر توركیا و ئێران و رووسیادادا بەشكرابوون ... " .

(٢٤)ـ بدلیسی، شرف الدین: شرفنامە، چاپی پەترسبورگ سالی ١٨٦٠، چاپی تازە ١٩٦٩، بەرگی (١) ل ١٣ـ١٤

(٢٥)ـ هەر بۆ نموونە تەماشای ئەو نەخشەیە بكە كە میستەر ئێد موندس كۆنە ئەفسەری هێزی كۆلۆنیالیستی بەریتانیایی لە كوردستاندا و راوێژكەری وەزارەتی نێوخۆی عێراق هەتا كۆتایی ی جەنگی جیهانی ی دووەم كێشاویەتی لە كتێبەكەیدا "كورد و تورك و عەرەب" كە بە زمانی ئینگلیزی لە لەندەن لە سالی ١٩٥٧ دا چاپكراوە، هەروەها ئەو نەخشەیەی كە دیپلۆمات و نانخۆری دەولەتی ئەمریكا میستەر ئیگلتن لە كتێبەكەیدا "كۆماری كوردی سالی ١٩٤٦" كە بە زمانی ئینگلیزی لە لەندەن لە سالی ١٩٦٣ دا چاپكراوە؛كێشاویەتی . گەلێ بەرهەمی دیكەی لەم بابەتە لەم چەند سالەی دواییدا لە ئەورووپا دەرچوون .

(٢٦)ـ احمد عثمان ابوبكر: نصوص ثلاث رسائل للشیخ عبیداللە النهری، مجلة "رۆژی كوردستان/شمس كردستان، العدد ٦٩، نیسان ١٩٨٥، ل ٦ .

(٢٧)ـ هیپۆتێزی کولتووری سینکرێتیستانەی کورد بیرێکی خۆمە و لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەی دوورودرێژی کۆمەڵگەی کوردەوە بۆی گەیشتووم کە بێگومان پێویستی بە توێژینەوەی پتر هەیە. شایانی باسە کە ئەم بیرەم بۆ یەکەمجار لەو وتارەدا باسکرد کە لە رۆژی ٢٣ی ئەیلوولی ١٩٨٣دا لە مۆنیخ بە بۆنەی دووەمین کۆنگرەی سۆکسەوە پێشکێشم کرد. دەقی ئەو وتارە چەند سەعاتییەکە بە ناوی "ناکۆکیی نێوان رەگەزەکانی گەلی کورد و خاوکردنەوەی" یەوە بوو، بۆ چاپ ئامادە دەکرێ و لە هەلێکدا دەخرێتە بەردەست خوێنەرەوە.

(٢٨)ـ هەر بۆ نموونە تەماشای ئەم دوو سەرچاوەیەی خوارەوە بکە:

Soane, E.B.: To Mesopotamia and Kurdistan in disguise, London 1912. 2.Ed. 1926, p.395,
Nikitine, Basile: Les Kurdes, Paris 1956, p. 99.

(٢٨أ)ـ بڕوانە لاپەڕە (٧٨) تێبینی ژمارە (٣).

(٢٩)ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە:

Jemal Nebez: Sprichwörter und Rede_nsarten aus Kurdistan, Publikation der NUKSE, 1970, S.60.

(٣٠)ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە هەر بۆ نموونە:

Helmuth von Molteke : Briefe, Berlin1841,S. 269-70.

(٣١)ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە:

Volland: Aberglauben in Armenien und Kurdistan, in "Globus", 91 (1907).

(٣٢)ـ هەملتن درستکەری شەقامی هەملتنە لە کوردستان و یەکێکە لەو بێگانانەی کە زۆر بە ویژدان و بابەتانە سەرنجی کورد و مەسەلەی کوردیان داوە. پاش دەرکەوتنەوەشی لە کوردستان و لە گەلێک دەرفەتدا هەوڵی داوە راستیی مەسەلەی کورد بخاتەروو بۆ ئەورووپاییەکان و جیهان.

(٣٣) تەماشای کتێبەکەی هەملتن بکە :

Hamilton, A.M.: "Road through Kurdistan", London 1937, p.197.

(٣٤)ـ تەماشای سەرچاوەی خوارەوە بکە :

Küchler, Hannelore: Öffentliche Meinung..

سەرچاوەی پێشوو ل

(٣٥)ـ تەماشای ئەو سەرچاوەیە بکە کە لە ژێدەری نمرە (٢١)دا باس- کراوە، ل ٣٦ .

(٣٦)ـ تەماشای کتێبەکەی ئیگلتن بکە :

Eagleton, William Jr.: "The Kurdish Republic of 1946", London 1963.

(٣٧)ـ کیشلەر، هەنەلۆرە : سەرچاوەی پێشوو ، ل ١١٢ .

(٣٨)ـ سەرچاوەی پێشوو ; هەر ئەوێ .

(٣٩)ـ لە رۆژی ١٤/٤/١٩٨٤دا لە بەرلین سەمینارێکم سازکرد لە ژێر نێوی " رەنگدانەوەی بیری کاژێک لە ئەدەبیاتی هەوردە بۆرژوازیی کورددا " ئەم سەمینارە بە بۆنەی تێپەڕبوونی چارەکەچەرخێکەوە بەسەر دامەزراندنی کاژیکدا باسکرا .

(٤٠)ـ جەمال نەبەز : ئۆتۆنۆمی یا کوردستانێکی سەربەخۆ یا بڕیاری چارەنووس لە ئازادیدا و بۆ ئازادی . وتاری سەمیناری رۆژی ١١ ی مایسی ١٩٨٥ لە ستۆکهۆلم (سوێد) . بنکەی چاپەمەنیی ئازاد ، ستۆکهۆلم ١٩٨٥ .

(٤١)ـ بەعسییەکان بە وەزیرەکانی " نێوچەی ئۆتۆنۆمی " دەبێژن " ئەمین " بۆ ئەوەی ووشەی " وەزیر " بەکارنەهێنن ، نەوەک نێوچەکە لە دەوڵەتێک بچێ و تامی " فیدەراسیۆنێک " بدات .

(٤٢)ـ مجلة الحكم الذاتي (ئۆتۆنۆمی) یصدرها المجلس التشریعی لمنطقة کردستان. العدد (٢)، السنة التاسعة، اربیل ١٩٨٥ ص٤٧.

(٤٣)ـ سەرچاوەی پێشوو، ل ٥٥.

(٤٤)ـ سەرچاوەی پێشوو، ل ٥٨.

(٤٥)ـ لە گێڕانەوەی ئەم هۆنراوانەی "ئەحمەدی"دا پەنام بردە بەر بیرەوەریی خۆم. ئەم هەڵبەستانەم لە دەورانی منداڵیدا لەبەرکردووە و لەوانەیە بە تەواوی لەرووی ووشەبەندییەوە سەد لەسەد وانەبن، بەڵام لەرووی ماناوە بە تەواوی وانە. ئەمەشم بۆیەک باسکرد؛ چونکە لەم کاتەدا "ئەحمەدی"م لەبەردەستدا نییە.

(٤٦)ـ خانمی Corinne Taor پەیامنێری رۆژنامەی فەرەنسی Libération لە ژمارەی رۆژی ١٩٨٤/١٠/١٧ یدا باسی گوندێکی کوردستانی داگیرکراوی تورکیا دەکات و دەبێژێ: "خەڵکەکەی ئەوێ هەموو پێیان وایە کە حکوومەت بڕیاری داوە کە لەو کوێرەوەرییەدا بیانهێڵێتەوە، خەڵکەکە دەبێژن: "ئەمە هەمووی لەبەرئەوەیە کە ئێمە کوردین. تەماشاکە ئێمە مافمان لە هیچ شتێکدا نییە. نەشەقاممان هەیە، نە کارەبامان هەیە، نە ژێرابمان هەیە، ئایە ئێمە هەموومان پێشمەرگەین؟ لێرە هیچ جۆرە سەربەستییەک نییە بۆ کورد". پەیامنێر ئەوجا لەبارەی هەوڵنەدانی زارۆی کوردەوە بۆ فێربوونی زمانی تورکی دەبێژێ: "دیاردەیەکی دیکەی کۆلۆنیزەکردنی (کوردستان) پەروەردەکردنەکە بەکارهێنانی زمانی کوردیی بە تەواوی قەدەغەکردووە (تورکیا دان بە بوونی کورددا نانێ). لە گوندی کەمینە ئەو مامۆستایەی کە دانراوە بۆ فێرکردنی دەرزی کولتووری تورک، مامۆستایەکی لاوی ٢٧ ساڵییە ناوی ئەحمەدە. ئەحمەد هەر لەسەرەتاوە کارەکەی بەوە دەستپێکرد کە وێنەیەکی گەورەی ئەتاتورک، دامەزرێنەری کۆماری تورکیای بە هەموو دیوارەکانی قوتابخانەکەدا هەڵواسی، ئەو ئەتاتورکەی کە خاوەنی ئەو قسەیەیە کە کوردەکان تیژیی پێوەدەکەن و دەبێژێ:

" چەند بەختیارە ئەو کەسەی کە دەتوانێ بەخۆی بڵێ تورکە " ،بەڵام ئەحمەد پاش دوو ساڵ مامۆستایی کردنیش هێشتا هەر خۆی ئاڵای ناسیۆنالی تورک لەبەردەم پۆلی قوتابخانەکەدا هەڵدەکات. ئەحمەد دەبێژێ: " زارۆکان دێنە قوتابخانە چونکە بەزۆرملێ دەیانهێنن؟ ئەگینا گاڵتەیان پێ دێ. هیچ کاتێکیش خۆیان خەریک ناکەن بەفێربوونی زمانی تورکییەوە "

تەماشای:

Corinne Taor: Represailles turque en pays Kurde, Libération, 17.10.1984.

کۆرین تاور: تۆڵەسەندنەوەی تورک لە وڵاتی کورددا، رۆژنامەی لیبەراسیۆن ١٧/١٠/١٩٨٤ .

(٤٧)ــ لێرەدا حەزدەکەم کۆپلەیەک لە قسەکانی مێژوونووسی کورد ئەمین زەکی (١٨٨٠ــ ٩/٦/١٩٤٨) بهێنمەوە بە نموونە کە لە سەرەتای کتێبی " خولاسەیەکی تاریخی کورد و کوردستان "دا نووسیویەتی و ئەو هۆیە دەخاتەروو کە بۆچی دەستی کردووە بە نووسینەوەی مێژووی کورد.. ئەمین زەکی دەبێژێ:

" کاتێک وشەی گشتگری عوسمانی لە تورکیادا نەما و دوو وشەی تورک و تۆرانی جێیان گرتەوە. ئەوجا منیش بە پێی سروشتی بارەکە خۆی، وەک هەموو ئەو رەگەزە عوسمانییانەی کە تورک نەبوون، هەستێکی زۆر خەستم بە نەتەوایەتیی لە تورک جیاوازی خۆم کرد. ئەمە وای لە من کرد کە هەستی ناسیۆنالیستانەی بەتین، و جۆشی بەهێزی نیشتمانپەروەرانەی خۆم دەربڕم. بەڵام (ئەوەی راستی بێ) هیچم نەدەزانی لەبارەی ئەو گەلەوە کە سەربەوم. چونکە لە پێش ئەوەدا هیچ کاتێک ئەوە نەهاتبوو بە بیرمدا کە بکەوێمە بە دوای مێژووی ناسیۆنالی کورددا، نە لەسەردەمی خوێندنەدا و نە لەدوای ئەوە. ئەوەش سەبارەت بەوە بوو کە وشەی " عوسمانی " کە هەموو رەگەز و گەلێکی ژێردەستەی (ئیمپراتۆریەتی)ی دەگرتەوە، تا ئەندازەیەک دەماری هەریەکێکمانی سڕکرد بوو، ئێمەی

رۆڵەی نەتەوەکانی دیکەی (ناتورکی) نێو ئیمپراتۆریەتی ی عوسمانی "
(خلاصة تاريخ الكرد وكردستان من اقدم العصور التاريخية لحد
الان) ـ الترجمة العربية للاستاذ محمد علي عوني ، الطبعة
الثانية ، بغداد ١٩٦١ ، الصفحة (ح) .

ئەم دانپێدانانەی ئەمین زەکی دەریدەخا کە هۆکاری دەرەکی
لە پەیداکردن و چلوورەپێبەستنی " تێرا نینی خۆیی "دا دەورێکی
گەورە و هێندێك جاریش دەورێکی سەرەکی هەیە .

(٤٨) ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :

Taghi Habibi Shalmani: Betrachtungen über die ethnische Identität der Iranischen Kurden, Dissertation der Universität Köln 1985, S.112.

(٤٩) ـ باسی " قوتابخانەی کوردی ی سۆسیالیزم "م لەو نامیلکەیەدا
کردووە کە بە نێوی " هێندێك لە کێشە بنەرەتی یەکانی قوتابخانەی
کوردی ی سۆسیالیزم "ەوە لە لایەن بنکەی چاپەمەنی ی ئازادەوە لە
ساڵی ١٩٨٤ دا لە ستۆکهۆلم بلاوکراوەتەوە . هەڵوێستی ئەم قوتابخانە-
یەشم بەرامبەر " نەتەوە " و " ناسیۆنالیزم " لەو لێکۆڵینەوەیەدا دەرخستووە
کە لە ژێر نێوی " گۆڤاری نیشتمان ، تەمووزی ١٩٤٣ تا مایسی ١٩٤٤ ،
زمانی حاڵی کۆمەڵەی ژێکاف و ئیدیۆلۆژی ی هورده‌بۆرژوای رۆشنبیری
ناسیۆنالیست لە کوردستاندا " بە کوردی و ئەڵمانی لەلایەن " ئەکادیمیای
کوردی ی بۆ زانست و هونەر "ەوە بلاودەکرێتەوە . تەماشای ل ٢٢ ـ ٢٧ ی
ئەو بەرهەمە بکە کە لەم رۆژانەدا لەلایەن بنکەی چاپەمەنی ی ئازادەوە
لە چاپدەدرێ .

(٥٠) ـ تەماشای وتاری Necdet Kurdakul بکە لە رۆژنامەی
تورکی Dünya دا ، رۆژی ٢٨ ی ئەیلوولی ١٩٦٧ لە دژی ئەو
وتارەی کە لە " گۆڤاری کۆمیسیۆنی ئینتەرناسیۆنالی یاسازانان " دالە

ساڵی ١٩٦٧ دا لە بارەی چەوساندنەوەی " کەمایەتی ی کوردە وە لـــە لە تورکیا بڵاوکرابووەوە ٠

(٥١)ــ علی اصغر شمیم همدانی : کـــردستان ،تبریز ١٣١٢ ، ص ٥٣ ٠

(٥٢)ــ سەیری پەراوێزی نمرە (٥٠) بکـــە ٠

(٥٣)ــ سەیری پەراوێزی نمرە (٥٠) بکـــە ٠

(٥٤)ــ الدکتور ناجی معروف: عروبة العلماء المنسوبین فـي بـلاد الروم والجزیرة و شهرزور واذربیجان الی البلدان الاعجمیة ٠ الجزأ الثالث ،الجمهوریة العراقیة ــ وزارة للثقافة والفنون ــ سلسلـــة کتب التراث، رقم ٦٨ ، بغداد ١٩٧٨ ، ص ٩٧ــ٢٠٧ ٠

(٥٥)ــ جمال نـبـز: حول المشکلة الکردیة ، من منشورات الاتحاد القومی للطلبة الاکراد في اوربـا (نوکسه) ١٩٦٩ ، ص ٥٩ ٠

(٥٦)ــ ناجی علوش: حوار حول الامة والقومیة والوحدة ، دار الطلیعة للطباعة والنشر، بیروت، الطبعة الاولی ، ایلول ١٩٨٠ ، ص ٨٧ــ٨٨ ٠

(٥٧)ــ ناجی علوش: سەرچاوەی پێشوو ، ل ٨٨ــ٨٩ ٠

(٥٨) ــ سەمیناری " بیری نەتەوەیی ی کوردی نە بیری (قەومیەت) ی رۆژهەڵاتی و نەبیری (ناسیۆنالیزم) ی رۆژاوایی یە لە رۆژی ١٨/ ٨ ی ١٩٨٤ دا لە ستۆکهۆڵم و بە بۆنەی سێیەمین کۆنگرەی سۆکسەوە خوێند ــ رایەوە ٠ سەمینارەکە لە لایەن " سۆکسەوە بڵاوکرایەوە و لە بنکـــەی چاپەمەنی ی ئازاد لە ستۆکـــهۆڵم چاپکرا ٠

(٥٩)ــ تەماشای ژێدەری ژمـارە (٤٩) بکـــــە ٠

(٨) چەند تێبینی یەك

(١) ـ ووشەی " پەیوەندارێتی "م لە جیاتی (إنتماء)ی عەرەبی کە بەرامبەر بە affiliation ی ئینگلیزی و appartenance ی فەرەنسی و Zugehörigkeit ی ئەڵمانی یە و ووشەی " ناسنامە "شم لەجیاتی (هوية)ی عەرەبی و Identity ی ئینگلیزی و Identität ی ئەڵمانی دارشتووە ، هەروەها ووشەی "پێناسە "م لە جیاتی (مُعَرِّفَة) و (مُشَخِّصَة)ی عەرەبی و Merkmal ی ئەڵمانی و ووشەی " باوك فەرمانی " و "دایك فەرمانی "م بۆ "نظام الابوة " و "نظام الامومة "ی عەرەبی بەکارهێناوە ، هیوام وایە لەجێی خۆیاندا بن .

(٢) ـ سەرنجێك لەسەر ژێدەری ژمارە (٥) .

لەم ژێدەرەدا نێوی بەهەشتی کاکەرەشید شەوقی هێنراوە کە بە پێویستی دەزانم چەند تێبینی یەك لەسەر ئەم کەسایەتی یە بنووسم . پاڵ ـ پێوەنەری سەرەکیشم بۆ ئەمە ئەوەیە ئەمساڵ (١٩٨٥) لە هەولێر نامیلکەیەك بەنێوی مستەفا شەوقی و پەیژە " وە لەلایەن مومتاز حەیدەری یەوە بڵاو کرایەوە کە سەعید ناکام پێشەکی یەکی بۆ نووسیووە . مومتاز حەیدەری هەوڵی داوە بە هۆی گەلێك کەسی گوایە "شارەزا "وە کەسایەتی مستەفا شەوقی دیاری بکات و هەر لەوێدا بیروڕای هێندێکیشیانی تۆمارکردووە کە هیچیان ـ سەعید ناکام گوتەنی ـ " نرخی گوێزێکی پووچی لەمەڕ ساغکردنەوەی مستەفا شەوقی یەوە نی یە . هەر لەوجێیەدا سەعید ناکام هاتووە بەسەر وگوێلاکی ئەوانەدا کە بە " زانا " نێوی بردوون وکەچی ئەو گوتەنی؛ ئەویان لەباردا نی یە " کەسایەتی مستەفا شەوقی یەك ساغ بکەنەوە کە ـ گوایا ـ چل ساڵێك دەبێ مردووە " .

سەعید ناکام دەبێژێ :

لە چاپدانەوەی گۆواری «پەیژە» کە لە ڕۆژی خۆیدا کەلەبەرێکی گەورەی پڕ کردۆتەوە ، لەگەڵ لێدوان‌و لێکۆڵینەوەی ناوەرۆکی ئەو سیپارە بە نرخە ، کارێکی هێجگار پەسندو بەجێیەو ئەم تەقەلایەی کاك مومتاز حەیدەری سوپاس هەڵگرو شیاوی ئافەرینە .

بەڵام ، لەرێ سیپارەی «پەیژە» کێ نوسیویەتی ؟ کێ هەیە بە ڕاشکاوی بێتە زمان‌و پێمان بڵێ خاوەنی ئەم هەستە پاکەو ئەم بیرە دڵسۆزانەی کوردایەتی‌یە ، کێ بوەو چۆن ژیاوەو لە کوێ سەری پڕ لە ئاواتی بەدی نەهاتوی ناوەتەوە ؟

دەربڕینی ڕای جۆراوجۆر بۆ ساخ کردنەوەی بناخەی کێلەشین‌و ئەشکەوتی شانەدەری‌و شوینەوارەکانی نارام‌سین لە کوردستاندا جێی خۆیەتی ، بەڵام ئایا ڕەوای هەقە مێژوزان‌و نوسەرو کوردناسەکانمان سەبارەت بە تێکۆشەرێکی جێی شانازیمان کە چل ساڵ لەمەوپێش کۆچی کردوەو ئەوانەی دیویانە هێشتا زیندون‌و ماون وەڵامێکی دو دڵانە بە دەمی داچەقاوەوە دوپات بکەنەوە ؟

پیاو گریانی دێ . گریان بۆ مستەفا شەوقی نا کە ساڵی -١٩٢٦- سەرنوسەری «بانگی کوردستان» بوەو پاشان گۆواری «پەیژە»ی بڵاو کردۆتەوەو بە تەما بوە پاشتر (ڕۆژنامەیێکی کوردی بۆ ڕابێ بێت)و[1] . . . لە پڕێکا وەکو بەردی بن‌گۆم بێ سەرو شوێن چوە ، گریان بۆ ئەو نا چونکو بە هیچ ناچێ . . . گریان بۆ نەتەوەی کوردیش نا کەوا کەڵە پیاوانی پەنجا ساڵ لەمەوبەری خۆی ناناسێت‌و لە بیریان دەکا ، چونکو شتی لەم بابەتەمان زۆرن .

---

(١) دەق ڕستەیێکە مستەفا شەوقی لە لاپەڕە (٢)ی پەیژەدا وەکو ئاواتێك دەری بڕیوە .

گریان بۆ ئەو زانایانەمان کە گوایە خەوو خواردنیان لە خۆیان حەرام کردوە شاعیری کوردی کۆن تازە دەکەنەوەو مردوی ناوداری کورد دەژێننەوەو بچوکترین رستەی کتێبە کۆنێك ناوی کوردێکی ئەو سەردەمەی هێنا بێ هەڵیدەبڕن و لیّ ی دەدوین و بنکەیێکی شانازی ی نوێیانی لەسەر دادەمەزرێنن ، کەچی کاتێ پرسیاری مستەفا شەوقی یان لێدەکرێ بە منجەمنجی واق ورمانەوە دەڵێن :-

- مستەفا شەوقی ئەفسەرێکی کوردی سوپای عوسمانی بوە ، کاتێ گەڕاوەتەوە کوردستان کاری میری نەکردوەو هەر خەریکی خەبات و تێکۆشان بوە (٢) .

- مستەفا شەوقی زابت تەجنیدی قەزای رەواندز بوەو ساڵی ٩٣٨ یا ٩٣٩ لە رەواندز مردوە ، کەسیش نازانێ لە کوێ نێژراوە (٣)

- مستەفا شەوقی شاعیرێکی کوردستانی سەر بە ئێرانەو لە بنەماڵەی قازی یەکانە (٤)

- مستەفا شەوقی ناوی راستی ی «رەشید شەوقی» یەو ئەو (ناوی) مستەفایەی بۆ خۆشاردنەوە لە خۆی ناوەو سەردەمێك بەڕێوەبەری رۆژنامەی «دیاری کوردستان»ی ساڵح زەکی ساحێبقران بوە (٥) .

- مستەفا شەوقی زابتێکی عوسمانی بوکە هاتەوە کوردستان لە سوپای عیراقدا کرا بە زابت و گەیشتە پلەی موقەدەم ، خزمی ماڵی (محەی دگل)ی کۆنەفرۆش بو لە گەڕەکی سەرکارێزی سلێمانی (٦) .

(٢) شاکر فەتاح . گۆواری رۆشنبیری نوێ ژمارە -٨٣- ل : ٥١

(٣) شەمسەدین سلێمان سلاحشور . سەرچاوەی پێشوو .

(٤) د . مارف خەزنەدار ، هەر ئەو سەرچاوەیە .

(٥) کەریم شارەزا . سەرچاوەی پێشوو لاپەرە -٦١-

(٦) د . عیزەدین مستەفا رەسوول ، هەر ئەو سەرچاوەیە لاپەرە -٥٢-

> ئەم گشت زانیاری و ئاگاداریە چەوت و چەواشانە کە هیچی نرخی گوێزێکی پوچی لەمەڕ ساخ کردنەوەی مستەفا شەوقی یەوە نی یە ، لەلایەن زاناو نوسەرەکانەوە دەربڕاون بە مەبەستی ڕونکردنەوەو تیشك خستنە سەر ژیانی خەباتگێڕو نووسەرو سیاسی یێکی خوێنگەرمی کورد کە - گوایا - چل ساڵ دەبێ مردوە !

لێرەدا خۆم بە بەرپرسیار دەزانم ئەم گرێکوێرەیە بڕەوێنمەوە :

ڕاستیە ... هەق وا بەلای سەعید ناکامەوە ، بەڵام توانیج تێگرتن و سەر کۆنەکردنی ڕووت ، هیچ سوودێکی نی یە . سەعید ناکام دەبوو هۆی ئەم کڵۆڵی یەی کە ئەو بۆی دەگری ، بێ پەردە بخستایەڕوو . ڕاستی یەکەی ئەوەیە ، ئەو دەمەی کە مستەفا شەوقی دەژیا و تێدەکۆشا ، زمان و کولتووری کورد هێشتا نەبووبوو دەسکەلایەك بەدەست هەلپەرست و خۆپەرستن و کوڕی ڕۆژەوە بۆ نانپەیداکردن و سنگ دەرپەڕاندن و ماستاوساردکردنەوە بۆ ملهوڕان ، وەك ئەمڕۆ . لەبەر ئەوە زۆربەی هەرەزۆری هوردە بۆرژوای ڕۆشنبیری کورد گاڵتەی بەوانە دەهات کە خزمەتی کولتووری کوردیان دەکرد . بەڵگەشم بۆ ئەمە ئەوەیە کە خۆم هەر لە تەمەنی ١٨ ــ ١٩ ساڵی یەوە هەڵسوکەوتم لەگەڵ ئەو بەساڵداچووانە دەکرد کە لە دەیەکان وبیستەکان و سی یەکان و چلەکاندا خەریکی کوردایەتی بووبوون ، وەك مستەفا شەوقی و عارف عەسوور و ڕەفیق حیلمی و جەمیل سایب و بەشیر موشیر و مارووف جیاووك و ئەمین ڕەواندزی و عەلی کەمال و تۆفیق قەززاز و کەریم زانستی و جەمال عارف و محەممەد عەلی کوردی و شاکیر موجریم و ئیسماعیل حەقی شاوەیس و عەبدولخالیق ئەسیری و جەمیلی ڕۆژبەیانی و عەلی باپیراغا و گیوی موکریانی و ئەنوەری مائی و مەلا محەممەدی قزڵجی و عەلائەددین سەجادی و گەلێك بەڕێزی دیکە

کە ئێستە زۆربەی هەرە زۆریان نەماون • مەبەستیشم لەوەبەتەنیێ کۆکردنەوەی کولتوور و زادەی بیری کورد بوو• کەچی زۆر کەس لەکورد،گوایە رۆشنبیرەکانی ئەو دەمە،تانووتیان دەدا لێم ، کە گەنجێکی وەك من لە باتی دوو رابواردنی شەوانی بەغدا و " چوارقسەی خۆش" هێنەدە " بێ زەوقم " کاتی خۆم لە گەڵ ئەو " پیرە خەرەفاوانە " دا دەبەمەسەر • راستی یەکەی ئەو بەرێزانە منیان وەك هاورێیەکی خۆیان تەماشادەکرد و بەچاوی هەرزەکارێك نەیاندەروانی یە من • لەبەر ئەوە بەسەرهاتە سیاسی یەکانی خۆیان بێ پەرنگانەوە دەگێرایەوە بۆم ، کە هەر یەکەیان لاپەرەیەکی گرنگ بوو لە مێژووی نەتەوەی کورددا •

دە مستەفا شەوقی یەکێك بوو لەو"پیرەخەرەفاوانە"ی کە من شانازیم بە دۆستایەتی یەوەدەکرد • مستەفا شەوقی بەرێکەوت لە سلەیمانی دراوسێشم بوو ، و جاری واهەبوو ، لە شەوانی فێنکی هاویندا تا بەرەبەیان لە حەوشەکەی ماڵی دایکم پێکەوەدا دەنیشتین و قسەمان دەکرد• ناوی راستەقینەی مستەفا شەوقی کاکەرەشید شەوقی بوو• کاکەرەشید برای عەلی ئاغا بوو ، کە مامۆستای قوتابخانەی سەرەتایی بوو لە سلەیمانی و کابرایەکی زۆر قسەخۆش بوو، هەروەها خزمی قازی ئەحمەد موختار بوو کە هەردووکیان ماڵیان لەتەنیشت مزگەوتی دوودەرگا و نێزیك ماڵی رۆستەمە زلەوە بوو ، کە رەنگە ئێستە ئەو مزگەوت و خانووانە نەمابن • کاکە رەشید لە کۆتایی ی جەنگی جیهانی ی یەکەمدا لە سوپای عوسمانی دا ئەفسەر بوو، ماوەیەکیش لە هەورامان وەك ئەفسەر خزمەتی کرد بوو • کاکەرەشید گەلێك بەسەرهاتی خۆی گێرایەوە بۆم کەلە بیرەوەری نامەکانماندا نووسیومن •جا وەك بەهەشتی کاکە رەشید باسی دەکرد ، ماوەیەك سەرنووسەری گۆڤاری "دیاری ی کوردستان" بووبوو ، بەڵام دوایی ناخۆشی کەوتبووە نێوان وی و ساڵح زەکی ی خاوەن گۆڤارەوە لەسەر ئەوەی ساڵح زەکی پێ ی گوتبوو "کاکە رەشید وتارەکانت زۆر توند وتیژن و ئەگەر وابکەیت ئەوا گۆڤارەکەمان دادەخەن " ــ لەبەر ئەوە کاکە رەشید هەوڵی دابوو خۆی ئیجازەی گۆڤارێك

وەرگری ، بەڵام دەستی نەکەوتبوو . لەبەرئەوە ویستبووی کاتنامەیەك دەربکا بە نێوی "بەیژە" وەکە لەشێوەی گۆڤاردا بێ بەڵام بەنێوی گۆڤارەوە نەبێ ، ئەوەشی بۆ نەچووبووەسەر . کاکە رەشید پیاوێك بوو حەزی بە مەتحی خۆی و سەنگەدەرهەڕاندن نەدەکرد ، لەبەرئەوە بۆ شوێنەوونی بەخۆی نێونابوو "مستەفا شەوقی" . سەردەمێکیش لە سوپای عێراقدا ئەفسەربوو بوو. جارێکیان بە یادی ئەو کاتەوە چیرۆکێکی خۆشی گێڕایەوە بۆم و گوتی :

"تازە سوپای عێراق دامەزرابوو ، داواکرالێم وتارێك بە زمانی عەرەبی لەبەردەم سەرکردەی سوپای عێراقدا بخوێنمەوە و لەویدا باسی ئازایەتیی لەشکری عێراق بکەم ، جا لەبەر ئەوەی لە عەرەبیدا زۆر کز بووم ، ناچاربووم بە کوردیی بینووسم و بیدەم بە خێرەوەمەندێك بیکات بە عەرەبی بۆم ، بەڵام لە نووسینەکەدا دوو ووشەی عەرەبی زۆر سەنجمیان راکێشا ئەوەش "قاعاً صفصفاً" بوو ، ئەوجا چونکە وتارەکەش بەو دوو ووشەیەکۆتاییی هاتبوو و گوترابوو "ئەگەر بێتو بێگانە پەلاماری ئەم وولاتە بدات ، ئێمەش دەچینە سەریان و خاکیان بە توورەکە دەبێژین" ، ئەوا دوو هەفتە لەسەر یەك هەر پراوەی ئەو دوو ووشەیەم دەکرد و دەمگوتەوە . رۆژی خوێندنەوەی وتارەکە خەڵکەکەیان ریزکرد و گوتیان ئەوا ئەفسەرێکی کورد وتارێك بە عەرەبی دەخوێنێتەوە ، ئەو دەمە منیش دەستمکرد بە خوێندنەوەی وتارەکە و هەر خواخوای ئەوەشم بوو بگەمە سەر ئەو دوو ووشەیە ، کە گەیشتمە سەریان جۆش گرتمی و خۆم پێنەگیرا و تا هێزم تێدا بوو پێم دا بە ئەرزدا و گوتم :
"ونجعلهم صفاً قنقعاً" ، هەر ئەوەم گوت و هەموو خەڵکەکە دایانە هاڕەی پێکەنین" .

کاکە رەشید دراوسێیەکی بە وەفا و کوردێکی نیشتمانپەروەر و مرۆڤێکی هەژاردۆست و بێفیز و دەمار بوو. لە ساڵی ١٩٥٨ دا و بە پێشنیازی کاکەرەشید و پێکەوە لەگەڵ مامۆستایان فایەق عارف و دکتۆر عەلی تۆفیق هەوڵی دامەزراندنی سندووقێکمان دا بۆ یارمەتیی ئەوانەی لەسەر سیاسەت نانبڕاو دەکران و بە تەمابووین سندووقەکە نێو بنێین "سندووقی رووتە"

یا "کۆجیلەی هەژار". بەڵام کودەتای ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ بوو بە هۆی نەهاتنەدی پرۆژەکەمان .

کاکە رەشید گەلێك هۆنراوەی کۆنی لەبەر بوو کە لە هیچ جێیەك بڵاونەکراونەتەوە . زۆربەی زۆری ئەوانەم لە لای خۆم نووسیبووەوە و لە کوردستان بەجێم هێشتبوون ، دەربەدەریی خۆم و کارەساتەکانی ٦٣ بوونە هۆی لەنێوچوونیان . لەگەڵ ئەوەشدا لە ١٩٧٩/١٢/٢٧دا لە بەرلین وتارێکم نووسی لە ژێر نێوی "شاکیر موجریم و گەنجینەیەکی وون بوو"، هەوڵم دا هێندێك لەو هۆنراوانەی لە شاکیر موجریم و کاکە رەشید بیستبووم و لە بیرم مابوون بخەمە سەر کاغەز - وارێکەوت لەو رۆژانەدا دوکتۆر عیززەددین لە بەرلین بوو ، گوتی وتارەکەم بدەرێ دەیبەم بۆ وڵات لەوێ بۆت بڵاودەکەمەوە ، بەڵام کە پاش دوو ساڵ چاوەڕوانی وتارەکە بڵاونەکرایەوە و دوکتۆر عیززەددین مستەفا رەسووڵم چاوپێکەوتەوە و لە وتارەکەم پرسییەوە ، رەنگێکی هێنا و برد و گوتی: "وون بووە" ... نامەوێ درێژ بکەم،نەمتوانی باوەڕ بە قسەکەی بکەم . ئەمساڵ جارێکی دی هەمان وتارم نووسییەوە و ناردم بۆ گۆڤاری "خوێندکاری کورد" ..

بە کورتی : "مستەفا شەوقی" کاکە رەشیدی برای عەلی ئاگایە و نەزابت تەجنید بووە لە رەواندز و نە خزمی محەی دگلیش بووە وەك دوکتۆر عیززەددین نابەرپرسیارانە فەرموویەتی . کاکە رەشید حیزببەحیزبێنەی نەدەکرد تا هاوڕێ حیزبییەکانی بتێك دروستبکەن لێی . پاش کوودەتای قاسم لە ١٩٥٨دا و تیژبوونی ململانێی پارتی و کۆمۆنیست لە کوردستاندا ، دەیگوت: "نەبەز ... ئەم حیزب حیزبێنەیەی ئەمرۆ هەر شەڕەکەڕەکەی دوێنێیە" . هەزاران چرا لەسەر گۆڕی پیرۆزی ...

سەرنج : وشەی "کاتنامە"م لە جیاتی (مجلة دورية) Periodical دارشتووە .

هەواڵنامەی کتێب

(٣)ـ ژێدەری ژمارە (٢٨أ)

ئەم ژێدەرە لە کاتی تایپکردندا کەوتبوو ، والێرەدا چاپدەکرێ .

بۆ وێنە هۆنەرێکی زۆر بە نێوبانگی وەک خانای قوبادی (١٧٠٠ـ ١٧٥٩) کە سوارچاکێکی زمان و ئەدەبیاتی فارسی بووە ، شانازی بە زمانی کوردی یەوە کردووە و گوتوویەتی :

هەرچەند مەواچان فارسی شەکەرەن
کوردی جە لای من یەس شیرینتەرەن
مەعلوومەن جە دەور دونیای بەدئەندێش
دڵشادن هەرکەس وە زوان وێش

هەروەها مەحوی (١٨٣٠ ـ ١٩٠٤) گوتوویەتی :

کوردی زوبانی ئەسڵمە ، گەر تەرکی کەم بە کول
بۆ فارسی ، بە کوللی ئەمن دەمبە بێ وەفا

ئەمە بێجگە لەوەی کە لە پەندی پێشینانی کوردیدا گەلێک پەندی لەم بابەتە هەیە " شام شەکرە، وڵات شیرینترە" .

هەر لەم بوارەدا شێخ رەزای تاڵەبانی (١٨٣٧ـ١٩٠٩) گوتوویەتی :

عەرەب ئینکاری فەزڵی ئێوە ناکەم ، ئەفزەڵن ئەمما ؛
سەلاحەددین کە دنیای گرت لە زومرەی کوردی بابان بوو

(٤)ـ ژێدەری (××) لاپەڕە (٤٥) .

رۆشنبیر و نیشتمانپەروەری تورک بەهەشتی دوکتۆر ئیدیجە کریماڵ کە یەکێک بوو لە تورکەکانی قرم و کەسایەتی یەکی زۆر ناسراوی تورک ، لە شەستەکاندا لە شاری مۆنیخ دەژیا ، بەڕێککەوت یەکتریمان ناسی و بووینە

دڵستی یەك · پاش کودەتاکەی جەمال گویرسێل لە تورکیا ، کریماڵ بەگ لە سەردانێکی تورکیادا چاوی بە گویرسێل کەوتبوو ، و باسی مەسەلەی کوردی کرد بوو لەگەڵی · وەك کریماڵ بەگ خۆی گێڕایەوە بۆم بە گویرسێلی گوتبوو : وا باشترە لا پەڕەیەکی تازە لە مەسەلەی کورددا هەڵبدڕێتەوە · کریماڵ بەگ گوتی: گویرسێل هەر نێوی کوردی بیست ، داچڵەکی و گوتی: " چۆن چۆن ؟؟ " گوتم : کارێك بکەین کە کورد رابوردوویان بیر- بچێتەوە و بیانکەینە براو دۆستی خۆمان · با لە کوردستاندا کوردەکان بە زمانی خۆیان بخوێنن و بنووسن و خۆیان خۆیان ببەن بەڕێوە · ئەوساکە مێژووش ئەمە بۆ جەنابت تۆمار دەکات ··· با وابکەین ئەگەر رۆژێ لە رۆژان کوردەکان دەستیان رۆیشت وەك دوژمن هەڵسوکەوت نەکەن لەگەڵمان · ··· کریماڵ بەگ گوتی: هێشتا قسەکەم تەواونەکرد بوو ، گویرسێل چاوی پەڕیە پشتی سەری و گوتی : چی چی ؟؟؟ ··· باش بزانە تا تورکێك بمێنێ ، نەدان بە بوونی کورددا دەنێین و نەڕێ دەدەین زمانی کوردی بەرەسمی بناسرێ " · کریماڵ بەگ گوتی : منیش گوتم : جا باشە کە تورکێك نەما ، ئەوسا من و تو تورکایەتی بۆکێ بکەین ؟؟؟ گویرسێل بەسەریادانێکەوە گوتی : سەیرە ، وا مزانی تۆ تورکێکی ناسیۆناڵ- یستی و تورکمت یەکجار خۆش دەوی ··· کریماڵ بەگ گوتی : منیش گوتم : باوەڕکە ئەمەی گوتم لە خۆشەویستی ی تورك بوو ، حەز دەکەم وا لە کوردەکان بکەین دەستبکەنە ملمان ، نەك تفبکەنە روومان . ئەوم گوت و بە تووڕەیی و دڵشکاوی یەوە ماڵ ئاوایی لێکرد " ·

Jemal N E B E Z

P Ê W E N D A R Ê T Î Y K U R D Î

Kurd kê ye, w Kurdbûn manay çî?

Wutarêkî semînarîye le rojî înî, 27.12.1985, le Kopenhagen, le civînêkî kurde awarekanî danîştûy Danîmarkda x w ê n d r a y e w e

هەوالنامەی کتێب

Bilawkirawey Rêkxirawî Xwêndkaranî Sosyalîstî Kurd le Ewrûpa (SOKSE) 2797/1986

BINKEY ÇAPEMENÎ Y AZAD LE
S W Ê D 1986

JEMAL NEBEZ

PÊWENDARÊTÎ Y KURDÎ

Kurd kê ye, w Kurdbûn manay Çî?

Bilawkirawey Rêkxirawî Xwêndkaranî Sosyalîstî Kurd le Ewrûpa (SOKSE)

BINKEY ÇAPEMENÎ Y AZAD LE
SWÊD 2797/1986